

GLASILO FUTURE

ISSN 2623-6575

UDK 631

UDK 630

UDK 502.1

UDK 008

PUBLIKACIJA FUTURE - STRUČNO-ZNANSTVENA UDRUGA ZA PROMICANJE ODRŽIVOG RAZVOJA, KULTURE I MEĐUNARODNE SURADNJE, ŠIBENIK

VOLUMEN 1 BROJ 3

KOLOVOZ 2018.

Glasilo Future

Stručno-znanstveni časopis

Nakladnik:

FUTURA

Sjedište udruge: Šibenik

Adresa uredništva:

Bana Josipa Jelačića 13 a, 22000 Šibenik, Hrvatska / Croatia

☎ / 📠: +385 (0) 022 218 133

✉: urednistvo@gazette-future.eu / editors@gazette-future.eu

🌐: www.gazette-future.eu

Uređivački odbor / Editorial Board:Doc. dr. sc. Boris Dorbić, v. pred. - glavni i odgovorni urednik / *Editor-in-Chief*Emilija Friganović, dipl. ing. preh. teh., v. pred. - zamjenica g. i o. urednika / *Deputy Editor-in-Chief*Ančica Sečan Matijaščić, univ. bacc. act. soc. - tehnička urednica / *Technical Editor*Antonia Dorbić, mag. art. - zamjenica tehničke urednice / *Deputy Technical Editor*

Prof. dr. sc. Željko Španjol

Mr. sc. Milivoj Blažević

Vesna Štibrić, dipl. ing. preh. teh.

Međunarodno uredništvo / International Editorial Board:

Prof. dr. sc. Kiril Bahcevandziev - Portugal (Instituto Politécnico de Coimbra)

Prof. dr. sc. Martin Bobinac - Srbija (Šumarski fakultet Beograd)

Doc. dr. sc. Zvezda Bogevska - Makedonija (Fakultet za zemjodelski nauki i hrana Skopje)

Dario Bognolo, mag. ing. - Hrvatska (Veleučilište u Rijeci)

Prof. dr. sc. Agata Cieszevska - Poljska (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie)

Prof. dr. Bogdan Cvjetković, prof. emeritus - Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Duška Čurić - Hrvatska (Prehrambeno-biotehnološki fakultet Zagreb)

Doc. dr. sc. Margarita Davitkovska - Makedonija (Fakultet za zemjodelski nauki i hrana Skopje)

Doc. dr. sc. Dubravka Dujmović - Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Semina Hadžiabulić - Bosna i Hercegovina (Agromediteranski fakultet Mostar)

Prof. dr. sc. Péter Honfi - Mađarska (Faculty of Horticultural Science Budapest)

Prof. dr. sc. Valeria Ivanova - Bugarska (Fakultet za lozaro - gradinarstvo Plovdiv)

Doc. dr. sc. Orhan Jašić - Bosna i Hercegovina (Filozofski fakultet Tuzla)

Prof. dr. sc. Biljana Lazović - Crna Gora (Biotehnički fakultet Podgorica)

Hrv. akademik prof. dr. sc. Stanislav Nakić - Bosna i Hercegovina (Sveučilište Hercegovina Mostar)

Sandra Popović, mag. ing. - Srbija (Poljoprivredni fakultet Beograd)

Doc. dr. sc. Bojan Simovski - Makedonija (Šumarski fakultet Skopje)

Prof. dr. sc. Davor Skejić - Hrvatska (Građevinski fakultet Zagreb)

Doc. dr. sc. Milan Stanković - Srbija (Univerzitet u Kragujevcu)

Akademik prof. dr. sc. Refik Šećibović - Bosna i Hercegovina (Visoka škola za turizam i menadžment Konjic)

Prof. dr. sc. Andrej Šušek - Slovenija (Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede Maribor)

Prof. dr. sc. Elma Temim - Bosna i Hercegovina (Agromediteranski fakultet Mostar)

Doc. dr. sc. Ivana Vitasović Kosić - Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Doc. dr. sc. Ana Vujošević - Srbija (Poljoprivredni fakultet Beograd)

Prof. dr. sc. Vesna Židovec - Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Lektura i grafička priprema: Ančica Sečan Matijaščić, univ. bacc. act. soc.

Objavljeno: 18. kolovoza 2018. godine.

Časopis izlazi u elektroničkom izdanju dva puta godišnje, krajem lipnja i prosinca, a predviđena su i dva interdisciplinarna specijalna izdanja tijekom godine iz STEM i ostalih znanstvenih/umjetničkih područja.

Časopis je besplatan.

Rukopisi i recenzije se ne vraćaju i ne honoriraju.

Umnožavanje (reproduciranje), stavljanje u promet (distribuiranje), priopćavanje javnosti, stavljanje na raspolaganje javnosti odnosno prerada u bilo kojem obliku nije dopuštena bez pismenog dopuštenja Nakladnika. Sadržaj objavljen u Glasilu Future može se slobodno koristiti u osobne i obrazovne svrhe uz obvezno navođenje izvora.

Glasilo Future

Stručno-znanstveni časopis

FUTURA - stručno-znanstvena udruga za promicanje održivog razvoja, kulture i međunarodne suradnje, Bana Josipa Jelačića 13 a,
22000 Šibenik, Hrvatska

(2018) 1 (3) 01-75

SADRŽAJ:

	Str.
<i>Izvorni znanstveni rad (original scientific paper)</i>	
<i>E. Delić, Jasnica Medak, Azra Bakrač, Subha Džafić, B. Dorbić, Berina Muhović</i> Dendroflora Gradskog parka u Bihaću Woody Plants in the Bihać City Park	01-14
<i>Pregledni rad (scientific review)</i>	
<i>Martina Rubeša</i> Digitalne nejednakosti i potencijal za socijalno uključivanje Digital Inequalities and Potential for Social Inclusion	15-26
<i>Ančica Sečan Matijaščić</i> Pravo na privatnost i objavljivanje osobnih podataka, informacija (o) i fotografija maloljetne djece The Right to Privacy and Publishing of Personal Data, Information (about) and Photographs of Minor Children	27-59
<i>Nekategorizirani rad (uncategorised paper)</i>	
<i>Nina Gojić</i> Prikaz predstave Play review	60-63
<i>B. Dorbić</i> Prikaz knjige Book review	64-66
<i>D. Crnogaća, M. Chiabov, Ana Selak</i> Prikaz radova natječaja Competition proposals review	67-73
<i>Upute autorima (instructions to authors)</i>	74-75

Dendroflora Gradskog parka u Bihaću

Woody Plants in the Bihać City Park

Emir Delić^{1*}, Jasnica Medak², Azra Bakrač³, Subha Džafić³, Boris Dorbić⁴, Berina Muhović⁵

izvorni znanstveni rad (original scientific paper)

Sažetak

U radu su prikazani rezultati istraživanja dendroflore Gradskog parka na području grada Bihaća, koji je smješten u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine, podno planina Plješevice i Grmeč te brda Debeljača. Kroz njega protječu rijeka Una te njeni pritoci Klokot i Privilica. Tijekom florističkog istraživanja koje je provedeno na obuhvatnom području Gradskog parka u Bihaću, tijekom 2016. godine, zabilježeno je 80 svojti iz 30 porodica, s ukupno 663 jedinke. U parku dominiraju kritosjemenjače (66 svojti; 83 %), među kojima su dvosupnice (78; 97 %), u većoj mjeri zastupljenije nego jednosupnice (2; 3 %). Golosjemenjače su zastupljene s 14 svojti (17 %). S najvećim brojem vrsta ističe se porodica *Rosaceae* (10 svojti; 13 %) od ukupno 80 svojti. U pogledu habitusa (Erhardt et al., 2002.) dominiraju stabla (45 svojti; 56 %), potom slijede grmovi (32 svojte; 40 %), zatim penjačice (2 svojte; 3 %) i puzavice (1 svojta; 1 %). Listopadne svojte (60; 75 %) su zastupljenije od vazdazelenih (19; 24 %) i zimzelenih (1; 1 %). Najbrojnija svojta u parku je hibridna platana (*Platanus x hispanica* Münch) sa 115 jedinki. Prema geografskom podrijetlu alohtone svojte (42; 52 %) su zastupljenije od autohtonih (35; 44 %) i hibrida (3; 4 %). Od 42 determinirane alohtone svojte u invazivne spadaju tri (7 %), dok u egzote spada 39 svojti (93 %). Od 80 zabilježenih svojti, u kultivare spada 15 svojti (19 %), a u hibride tri svojte (4 %). U pogledu krajobraznih vrijednosti Gradski park u Bihaću, koji je izgrađen 1888. godine, veoma je bogat dendrološkim svojutama. Neke od njih potječu iz vremena podizanja parka. Navedeni objekt se ubraja u ljepše bosansko-hercegovačke parkove. Međutim potrebna mu je dodatna revitalizacija. Drveće i grmlje uglavnom ima dobre funkcionalne, estetske i oblikovne karakteristike. Parkovna infrastruktura je u vrlo dobrom stanju.

Ključne riječi: dendroflora, inventarizacija, opis stanja, Bihać, Gradski park, svojte.

¹ Emir Delić, BA šumarstva, pred., 501. Slavne Brigade 71, 77000 Bihać, Bosna i Hercegovina.

* Email: emir.delic@outlook.com.

² Dr. sc. Jasnica Medak, Hrvatski šumarski institut, Cvjetno naselje 41, 10450 Jastrebarsko, Hrvatska.

³ Prof. dr. sc. Azra Bakrač, Subha Džafić, mag. ing. biol., Univerzitet u Bihaću, Biotehnički fakultet, Luke Marjanovića bb, 77000 Bihać, Bosna i Hercegovina.

⁴ Doc. dr. sc. Boris Dorbić, v. pred., Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu, Odjel Poljoprivreda krša, Krešimirova 30, 22300 Knin, Hrvatska.

⁵ Berina Muhović, BA gen. i bioing, Fra Matije Divkovića 12, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina.

Abstract

The paper presents the findings of a research on woody plants in the city park of the city of Bihać, located in the north-western part of Bosnia and Herzegovina, under the mountains Plješevica and Grmeč, as well as under Debeljača hill. The Una River and its tributaries Klokot and Privilica flow through the city. Throughout the floristic research study conducted in the area covered by the city park in Bihać, in 2016, 80 plant species from 30 families were identified, comprising of a total of 663 individual plants. Angiospermae (66 species; 83%) are the most dominant in the park, among which Dicotyledonae (78; 97%) were identified, which have a significantly greater share compared with Monocotyledonae (2; 3%). There are 14 species of Gymnospermae (17%). *Rosaceae* family stands out with the largest number of species (10 species; 13%) of a total 80 plant species. Concerning the growth form (according to Erhardt et al., 2002) trees are dominant (45 species; 56%), followed by shrubs (32 species; 40%), climbers (2 species; 3%) and creepers (1 species; 1%). Deciduous species (60; 75%) have a higher share compared with evergreens (19; 24%) and conifers (1; 1%). The most widespread species in the park is a hybrid plane species (*Platanus x hispanica* Münch) with 115 trees. According to geographical origin, allochthonous species (42; 52%) are more widespread in relation to autochthonous species (35; 44%) and hybrids (3; 4%). Out of 42 identified allochthonous species, 3 are invasive species (7%), while there are 39 species (93%) of exotic plants. Out of 80 identified species, 15 species (19%) are cultivars, while 3 species (4%) are hybrids. Concerning the landscape value, the City Park in Bihać, established in 1888, abounds in woody species. Some of them trace their origins back to the time the park was being established. The Park facility in question is considered amongst the most beautiful parks in Bosnia and Herzegovina. Nevertheless, further revitalisation is required. Trees and shrubs are in general provided with good functional, aesthetic and design features. Park infrastructure is in very good condition.

Key words: woody plants, inventory, description of the situation, Bihać, City Park, plant species.

Uvod

Nastanak prvih javnih parkovnih površina u Bosni i Hercegovini datira od nastanka ugovora o zaštiti zelenih površina grada Sarajeva iz 1885. godine, a sklopila ga je Zemaljska vlada BiH s Vakufskim vijećem. U to vrijeme su u Sarajevu formirana tri javna parka ukupne površine 40.000 m² (Veliki park i Mali park, Park cara Dušana te Zeleni trg iza zgrade Izvršnog vijeća) (Ljujić-Mijatović et al., 2010).

Usporedno s gore navedenim, kod formiranja mostarskih parkova nisu primjenjivane međunarodne konvencije o zaštiti povijesnih parkova te su smjernice dane za sarajevske parkove primijenjene i na parkove Mostara. *Istraživanjima bosansko-hercegovačke flore bavili su se mnogi naši i strani autori: Dr. Günther Beck, K. Vandas, Franz Fiala, Dr. Arpad von Degen, Karl Maly, Nikola Janjć* (Ljujić - Mijatović et al., 2010).

Austrougarska vojska je 1878. godine u Bosni i Hercegovini zauzela i Bihać te nova uprava gradi i otvara javne te kulturne ustanove. Godine 1888. srušene su zidine tvrđave i napravljene su nove ulice. Ova godina je značajna po tome jer se uređuje i Gradski park u centru Bihaća (Bihać kroz vrijeme, 2010).⁶

U Gradskom parku prevladavaju stabla, od kojih su najimpozantnije hibridne platane (*Platanus x hispanica* Münch), one datiraju još iz doba austrougarske uprave, kao i stabla divljeg kestena (*Aesculus hippocastanum* L.). Godine 2010. japanska nevladina organizacija "Ipil-ipil-no-kai" donirala je sadnice japanskih trešanja (*Prunus serrulata* "Kanzan") kojima je uz novoizgrađenu šetnicu formiran jednostrani drvored koji je izrazito atraktivan u proljeće (Natura Jadera, 2014).⁷

Istraživanje dendroflore kontinentalnog područja susjednih zemalja, Hrvatske uglavnom je vezano za popisivanje svojiti u pojedinim parkovnim objektima (Karavla 2006; Mlinar i Trošić 2004; Poljak et al., 2011). Nadalje, Rauš (1969) analizira zastupljenost autohtonih i alohtonih vrsta u Vukovarskim parkovima. O zaštićenim spomenicima parkovne arhitekture pisali su Španjol et al. (2011). Židovec i Karlović (2005) pojašnjavaju razloge uporabe autohtone dendroflore prilikom uređenja zelenih površina.

Mlinar i Trošić (2004) u radu vezanom za inventarizaciju i valorizaciju parkova zagrebačkih stambenih naselja izgrađenih između dva svjetska rata na istraživanom području koje je obuhvaćalo 15 stambenih naselja zabilježili su ukupno 68 taksona (vrsta i kultivara) i to 11 golosjemenjača i 57 kritosjemenjača.

Na području Bosne i Hercegovine, točnije Banja luke, Stupar (2009) za park "Univerzitetski grad" u Banjoj Luci navodi da su u navedenom objektu evidentirana ukupno 88 taksona, s 1533 primjerka, što ga čini veoma bogatim objektom gradskog zelenila. Na ovom lokalitetu najviše je stabala (88%) alohtonih vrsta koje dolaze iz Sjeverne Amerike.

Prilikom projektiranja i oblikovanja parkova i zelenih površina treba voditi računa i o otrovnim te alergenim vrstama. Posebno se to odnosi na površine oblikovane u prethodnom političkom sustavu. Na važnost ove problematike ukazuju Vlahović i Karlović (2013) koje su u florističkom istraživanju okoliša dječjih vrtića i škola evidentirale 182 primjerka otrovnih i 129 primjerka alergenih biljaka. Kao najzastupljeniju otrovnu vrstu navode šimšir (*Buxus sempervirens* L.), a najzastupljenija alergena vrsta bila je breza (*Betula pendula* Roth).

⁶ Gradski park podrazumijeva javnu zelenu (krajobraznu) površinu koja se nalazi u okviru užeg urbanog područja, veličine preko 2 ha i kao takva služi za odmor, šetnju i igru. Parkovi utječu na izgled i strukturu urbanih sredina, omogućuju biološku raznolikost i čine gradove te urbana naselja ugodnijim i ljepšim mjestima za život (Čomić et al., 2009). Parkovi i zeleni površine imaju i značajnu socijalnu (društvenu) ulogu u urbanim sredinama (Dorbić i Temim, 2014).

⁷ *Prunus serrulata* "Kanzan" - korigirao po izvorniku, Delić, 2016.

Grad Bihać je smješten u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine i gospodarsko je, administrativno i kulturno središte Unsko-sanskog kantona s ukupnom površinom od 900 km². Reljef bihaćke općine većinom se sastoji od polja, brežuljaka i planina srednje visine. Velik dio bihaćke općine bogat je izvorima, potocima, rijekama i podzemnim vodama. Kroz Bihać protječu rijeka Una i njene pritoke Klokot i Privilica. Klima je uglavnom umjereno-kontinentalna i umjereno-planinska, uz male promjene zbog zračnih masa. Ljeta su vrlo topla i suha, uz rijetke kratke ili duge pljuske, a zime hladne s dosta oborina većinom kišnih. Godišnji prosjek oborina iznosi 13271/m², a prosječna mjesečna temperatura je 10,8 °C (Anonymous, 2016).

U gradu Bihaću se za krajobrazno uređenje parkova i zelenih površina uglavnom koriste kontinentalne (mezofilne i higrofilne) dendrološke svojte.

Materijali i metode

U radu je inventarizirana dendroflora na području Gradskog parka u Bihaću (Slika 1.). Tijekom terenskih istraživanja od siječnja do prosinca mjeseca 2016. godine inventarizirano je 80 dendroloških svojti. Istraživanja su se zasnivala na obilasku terena, opisivanju istraživane površine metodom promatranja, utvrđivanju brojnosti dendroloških svojti i inventarizaciji dendroflora. Površina Gradskog parka iznosi 3,1 ha, te ovaj park po obliku, izgledu, svojstima i vrijednosti predstavlja najvrjedniju i najznačajniju javnu zelenu (krajobraznu) površinu u gradu. Kako je prethodno navedeno, jedan je od ljepših BIH parkova, a izgrađen je za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, davne 1888. godine. Brigu oko održavanja vodi "Javno komunalno preduzeće Komrad Bihać".

Za determinaciju biljnih vrsta korištena je sljedeća floristička literatura: Tutin et al., 1964-1980; Walters et al., 1986; Walters et al., 1989; Domac, 1994; Erhardt et al., 2002; Vidaković i Franjić, 2004; Idžojić, 2005; Idžojić, 2009; Idžojić, 2013; Šilić, 1990; Šilić, 2005.

Nomenklatura svojti u popisu flore usklađena je prema Nikoliću (2012).

Hrvatski nazivi svojti dani su prema: Domac (1994); Vidaković i Franjić (2004); Idžojić (2009).

U popisu flore, vrste i podvrste su navedene abecednim redom u okviru porodica i viših sistematskih kategorija. Za svaku svojtu navedeno je sljedeće: oblik habitusa, znanstveno ime, oznaka radi li se o domaćoj (autohtonoj) ili stranoj (alohtonoj) svojti (Tablica 1.).

Razdioba životnih oblika dana je prema Erhardt et al. (2002) uz određena pojednostavljenja, a u popisu flore navode se sljedeće kratice: G-grm, G/S-grm ili stablo, S/G-stablo ili grm, S-stablo, Li-penjačica (lijana), Pu-puzavica.

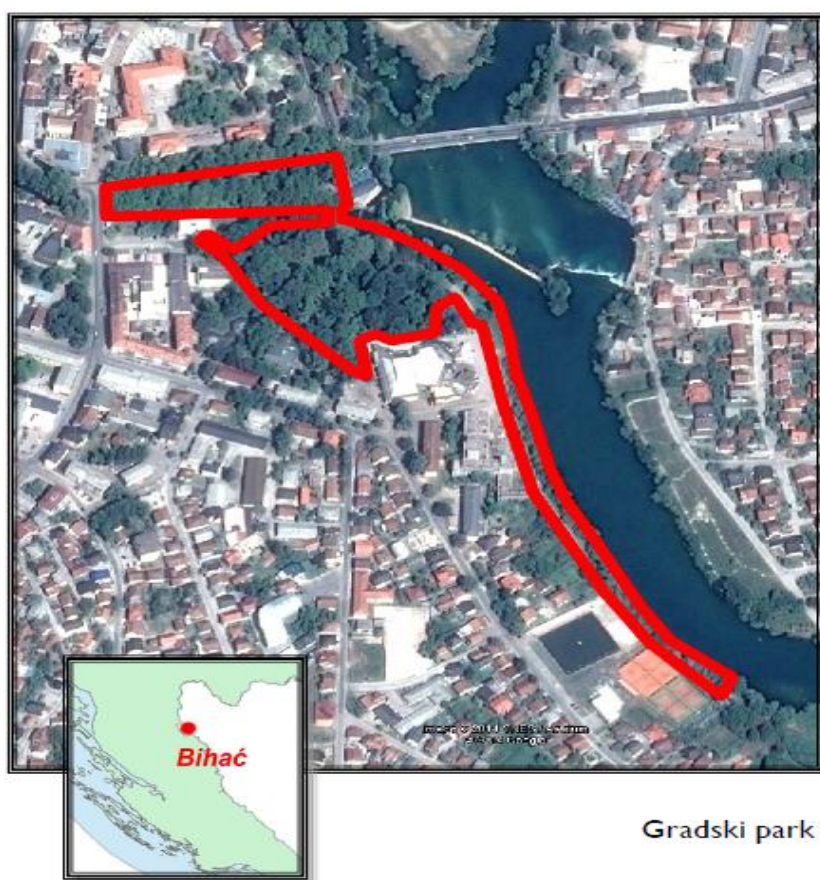
Raspodjela svojti na listopadne (L), zimzelene (Z) i vazdazelene (V) preuzeta je iz: Walters (1986); Walters (1989); Erhardt et al. (2002).

Dendroflora Gradskog parka u Bihaću je, s obzirom na podrijetlo svojti, razvrstana na autohtone ili alohtone svojte, kultivare (K), hibride (H), egzote (E) i invazivne (I) vrste (Redžić et al., 2008).

Razvrstavanje dendroflore u navedene kategorije obavljeno je prema utvrđenom stanju na istraživanom području.

Slika 1. Satelitska snimka istraživanog područja na području Gradskog parka u Bihaću (Natura Jadera, 2014).

Figure 1. Satellite image of the investigated area in Bihać City park (Natura Jadera, 2014).

Rezultati istraživanja

Popis flore

Popis dendroflore Gradskog parka u Bihaću dan je u Tablici 1. Dendroflora u parku je determinirana do razine kultivara s ukupno 80 svojti i 663 jedinke. U tablici je dan i brojčani prikaz svake prisutne jedinke određene svojte.

Tablica 1. Popis dendroflore u istraživanom području Gradskog parka u Bihaću (Delić, 2016).
Table 1. List of dendroflora in the investigation area of Bihać City par (Delić, 2016).

SPERMATOPHYTA / GYMNOSPERMAE / CONIFEROPSIDA						kom
<i>Abies alba</i> Mill. (Obična jela)	Pinaceae	S	V	Autohtona		2
<i>Cedrus atlantica</i> "Glaucā" (Atlaski cedar)	Pinaceae	S	V	Alohtona	E	1
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> (A.Murray) Parl. (Lavsonov pačempres)	Cupressaceae	S	V	Alohtona	E	20
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> "Alumii" (Lavsonov pačempres)	Cupressaceae	S	V	Alohtona (K)	E	9
<i>Juniperus chinensis</i> "Hetzii" (Kineska borovica)	Cupressaceae	G	V	Alohtona (K)	E	4
<i>Juniperus communis</i> L. (Obična borovica)	Cupressaceae	S	V	Autohtona		1
<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst. (Obična smreka)	Pinaceae	S	V	Autohtona		26
<i>Picea omorika</i> (Pančić) Purk. (Pančićeva omorika)	Pinaceae	S	V	Autohtona		17
<i>Picea pungens</i> Engelm. (Bodljikava smrča)	Pinaceae	S	V	Alohtona	E	5
<i>Pinus nigra</i> J. F. Arnold (Crni bor)	Pinaceae	S	V	Autohtona		5
<i>Platycladus orientalis</i> (L.) Franco (Istočna tuja)	Cupressaceae	G/S	V	Alohtona	E	8
<i>Taxodium distichum</i> (L.) Rich. (Močvarni taksodij)	Taxodiaceae	S	L	Alohtona	E	1
<i>Taxus baccata</i> L. (Obična tisa)	Taxaceae	S	V	Autohtona		14
<i>Thuja occidentalis</i> L. (Američka tuja)	Cupressaceae	G/S	V	Alohtona	E	7
ANGIOSPERMAE / MAGNOLIOPSIDA (DICOTYLEDONES)						kom
<i>Acer campestre</i> L. (Javor klen)	Aceraceae	S	L	Autohtona		1
<i>Acer negundo</i> L. (Javor pajavac)	Aceraceae	S	L	Alohtona	I	21
<i>Acer platanoides</i> L. (Javor mliječ)	Aceraceae	S	L	Autohtona		6
<i>Acer pseudoplatanus</i> L. (Gorski javor)	Aceraceae	S	L	Autohtona		33
<i>Acer saccharinum</i> L. (Srebrnolisni javor)	Aceraceae	S	L	Alohtona	E	2
<i>Acer ginnala</i> (Maxim.) Wesm. (Kineski javor)	Aceraceae	S	L	Alohtona	E	10
<i>Aesculus hippocastanum</i> L. (Obični divlji kesten)	Hippocastanaceae	S	L	Autohtona		12
<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle (Pajasen)	Sapindaceae	S	L	Alohtona	I	1
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn. (Crna joha)	Betulaceae	S	L	Autohtona		4
<i>Berberis julianae</i> C. K. Schneid. (Julijanina žutika)	Berberidaceae	G	V	Alohtona	E	1
<i>Berberis thunbergii</i> DC. (Thunbergova žutika)	Berberidaceae	G	L	Alohtona	E	6
<i>Berberis thunbergii</i> "Atropurpurea" (Thunbergova žutika)	Berberidaceae	G	L	Alohtona	E	1

<i>Betula papyrifera</i> Marshall (Papirna breza)	Betulaceae	S	L	Alohtona	E	1
<i>Betula pendula</i> Roth (Obična breza)	Betulaceae	S	L	Autohtona		21
<i>Carpinus betulus</i> L. (Obični grab)	Betulaceae	S	L	Autohtona		3
<i>Catalpa bignonioides</i> Walter (Obična katalpa)	Bignoniaceae	S	L	Alohtona	E	13
<i>Chaenomeles speciosa</i> (Sweet) Nakai (Kineska dunja)	Rosaceae	G	L	Alohtona	E	1
<i>Cornus mas</i> L. (Drijen)	Cornaceae	G/S	L	Autohtona		1
<i>Corylus avellana</i> L. (Obična lijeska)	Betulaceae	G	L	Autohtona		2
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. (Jednosjemeni glog)	Rosaceae	G	L	Autohtona		1
<i>Deutzia scabra</i> "Candidissima" (Hrapava deucija)	Hydrangeaceae	G	L	Alohtona	E	5
<i>Fagus sylvatica</i> L. (Obična bukva)	Fagaceae	S	L	Autohtona		1
<i>Forsythia suspensa</i> (Thunb.) Vahl (Viseća forsitijska)	Oleaceae	G	L	Alohtona	E	16
<i>Fraxinus excelsior</i> L. (Europski bijeli jasen)	Oleaceae	S	L	Autohtona		29
<i>Hedera helix</i> L. (Obični bršljan)	Araliaceae	Li	V	Autohtona		7
<i>Hibiscus syriacus</i> "Oiseau Bleu" ("Blue Bird") (Obični hibisk)	Malvaceae	G	L	Alohtona	E	2
<i>Hibiscus syriacus</i> "Red Heart" (Obični hibisk)	Malvaceae	G	L	Alohtona	E	2
<i>Hydrangea arborescens</i> "Annabelle" (Drvolika hortenzija)	Hydrangeaceae	G	L	Alohtona	E	1
<i>Juglans nigra</i> L. (Američki crni orah)	Juglandaceae	S	L	Alohtona	E	6
<i>Juglans regia</i> L. (Obični orah)	Juglandaceae	S	L	Autohtona		1
<i>Koeleruteria paniculata</i> Laxm. (Kelreuterija)	Sapindaceae	S	L	Alohtona	E	5
<i>Lagerstroemia indica</i> "Alba" (Lagerstremija)	Lythraceae	G	L	Alohtona	E	1
<i>Ligustrum ovalifolium</i> Hassk. (Japanska malolisna kalina)	Oleaceae	G	V	Alohtona	E	2
<i>Liriodendron chinense</i> (Hemsl.) Sarg. (Kineski tulipanovac)	Magnoliaceae	S	L	Alohtona	E	1
<i>Lonicera fragrantissima</i> Lindl. et Paxton (Mirisna kozokrvina)	Caprifoliaceae	Li	Z	Alohtona	E	1
<i>Lonicera nitida</i> E. H. Wilson (Sjajna kozokrvina)	Caprifoliaceae	G	V	Alohtona	E	6
<i>Magnolia x soulangeana</i> Soul.-Bod. (Soulangeova magnolija)	Magnoliaceae	G	L	Hibrid		5
<i>Mahonia aquifolium</i> (Pursh) Nutt. (Obična mahonija)	Berberidaceae	G	V	Alohtona	E	14
<i>Malus domestica</i> Borkh. (Pitoma jabuka)	Rosaceae	S	L	Autohtona		1

<i>Platanus x hispanica</i> Münchh. (Javorolisni platan)	Platanaceae	S	L	Hibrid		115
<i>Populus nigra</i> L. (Europska crna topola)	Salicaceae	S	L	Autohtona		1
<i>Prunus cerasifera</i> "Atropurpurea" (Džanarika)	Rosaceae	S	L	Autohtona		1
<i>Prunus laurocerasus</i> L. (Lovorvišnja)	Rosaceae	G	V	Alohtona		16
<i>Prunus serrulata</i> "Kanzan" (Japanska trešnja)	Rosaceae	S	L	Alohtona	E	9
<i>Quercus robur</i> L. (Hrast lužnjak)	Fagaceae	S	L	Autohtona		4
<i>Rhus typhina</i> L. (Kiseli ruj)	Anacardiaceae	G	L	Alohtona	E	1
<i>Robinia pseudoacacia</i> L. (Obični bagrem)	Fabaceae	S	L	Alohtona	I	5
<i>Rosa</i> "Iceberg"	Rosaceae	G	L	Alohtona (K)	E	1
<i>Rosa</i> "Bonica 82"	Rosaceae	G	L	Alohtona (K)	E	3
<i>Salix alba</i> L. (Bijela vrba)	Salicaceae	S	L	Autohtona		25
<i>Salix babylonica</i> "Tortuosa" (Kovrčava vrba)	Salicaceae	S	L	Alohtona (K)	E	1
<i>Salix fragilis</i> L. (Krhka vrba)	Salicaceae	S	L	Autohtona		15
<i>Sorbus intermedia</i> (Ehrh.) Pers. (Skandinavska mukinja)	Rosaceae	S	L	Alohtona	E	1
<i>Spiraea x vanhouttei</i> (Briot) Zabel (Vanhouteova suručica)	Rosaceae	G	L	Hibrid		9
<i>Styphnolobium japonicum</i> (L.) Schott (Japanska sofora)	Fabaceae	S	L	Alohtona	E	1
<i>Syringa vulgaris</i> L. (Obični jorgovan)	Oleaceae	G/S	L	Alohtona	E	1
<i>Tilia cordata</i> Mill. (Malolisna lipa)	Tiliaceae	S	L	Autohtona		8
<i>Tilia platyphyllos</i> Scop. (Velelisna lipa)	Tiliaceae	S	L	Autohtona		23
<i>Tilia tomentosa</i> Moench (Srebrnolisna lipa)	Tiliaceae	S	L	Autohtona		9
<i>Ulmus glabra</i> "Pendula" (Žalosni gorski brijest)	Ulmaceae	G	L	Autohtona (K)		1
<i>Ulmus laevis</i> Pall. (Brijest vez)	Ulmaceae	S	L	Autohtona		1
<i>Viburnum lantana</i> L. (Crna hudika)	Caprifoliaceae	G	L	Autohtona		9
<i>Viburnum opulus</i> L. (Crvena hudika)	Caprifoliaceae	G	L	Autohtona		2
<i>Vinca major</i> "Variegata" (Velika pavenka)	Apocynaceae	Pu	V	Autohtona		23
LILIOPSIDA (MONOCOTYLEDONES)						kom
<i>Ruscus aculeatus</i> L. (Bodljikava veprina)	Ruscaceae	G	V	Autohtona		3
<i>Yucca gloriosa</i> L. (Veličanstvena juka)	Agavaceae	G	V	Alohtona	E	8

Analiza flore

Taksonomskom analizom dendroflora Gradskog parka u Bihaću (Tablica 1.) obuhvaćeno je 80 svojti s 663 jedinke. Dominiraju kritosjemenjače (66 svojti; 83 %), među kojima su dvosupnice (78; 97 %), znatno zastupljenije nego jednosupnice (2; 3 %), a svrstane su u 30 porodica. Golosjemenjače su zastupljene s 14 svojti (17 %). S najvećim brojem svojti ističe se porodica *Rosaceae* (10 svojti; 13 %) od ukupno 80 svojti.

Analiza flore obzirom na tip habitusa (Erhardt et al., 2002) pokazuje dominaciju stabala (45 svojti; 56 %), zatim slijede grmovi (32 svojte; 40 %), penjačice (2 svojte; 3 %) i puzavice (1 svojta; 1 %). Listopadne svojte (60; 75 %) su zastupljenije od vazdazelenih (20; 24 %) i zimzelenih (1; 1%).

Najbrojnija svojta u parku je hibridna platana *Platanus x hispanica* Münch s 115 jedinki.

Prema geografskom podrijetlu alohtone svojte (42; 52 %) su zastupljenije od autohtonih (35; 44 %) i hibrida (alohtonih svojti) (3; 4 %).

Od 42 determinirane alohtone svojte u invazivne spadaju 3 svojte (7 %), dok u egzote spada 39 svojti (93 %) od ukupnog broja alohtonih svojti.

Od 80 zabilježenih svojti, u kultivare spada 15 svojti (19 %), a u hibride (alohtonih svojti) 3 svojte (4 %)

Parkovna dendroflora u oblikovanju Gradskog parka u Bihaću

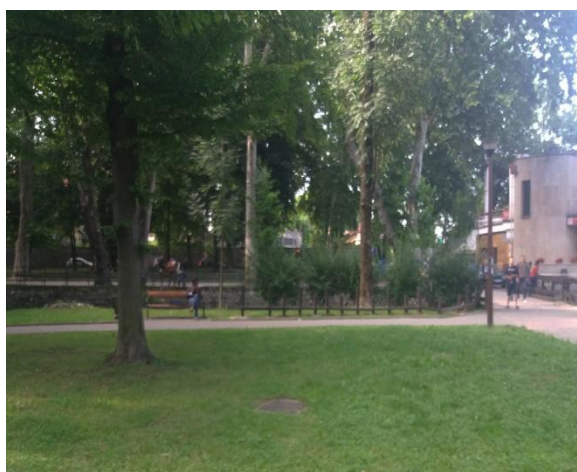
Slika 2. Pogled-1. na Gradski park
(Foto: Emir Delić, 2018).

Figure 2. View-1 at City park
(Foto: Emir Delić, 2018).

Slika 3. Pogled-2. na Gradski park
(Foto: Emir Delić, 2018).

Figure 3. View-2 at City park
(Foto: Emir Delić, 2018).

Gradski park u Bihaću vrlo je bogat dendrološkim svojtama. Tijekom terenskog istraživanja Delić (2016) utvrđeno je da Gradski park u Bihaću obiluje dendrološkim svojtama, njih čak 80 (s 663 jedinke), te spada u jedne od ljepših parkova u okruženju (Slike 2. i 3.). Drveće i grmlje uglavnom je

dobrog zdravstvenog stanja i estetskog uklapanja u park. Međutim potrebna mu je revitalizacija. Mnoga stabla su već u dubokoj starosti, posebno platane i divlji kesteni, kojima se lome osušene grane i ogranci za vrijeme malo jačih vjetrova, te bi ih trebalo ukloniti, a na njihovo mjesto posaditi neke atraktivne dendro svojte: zanimljivog jesenskog izgleda (*Quercus coccinea* Münchh - grimizni hrast, kojem su listovi u jesen grimizno crvene boje ili *Quercus palustris* Münchh također s atraktivnim izrazito crvenim listovima u jesen), zimskog (*Cornus sanguinea* L. - svib, predlaže se posaditi nekoliko grmova sviba, čiji su izbojci u zimu krvavo-crvene boje i izrazito dekorativni), proljetnog (*Cercis canadensis* L. - kanadsko judino drvo, otporno na niske temperature, cvjeta u travnju, prije listanja s mnogobrojnim ljubičasto crvenim cvjetovima, koji se pojavljuju i po deblu i granama) i ljetnog (*Weigela florida* Bunge A. DC. - ružičasta vajgela, koja cvjeta od travnja do kolovoza).

Rasvjetni stupovi bi se mogli ukrasiti prelijepim japanskim (*Wisteria floribunda*) ili kineskim (*Wisteria sinensis* Sims Sweet) glicinijama, ili tekomom (*Campsis radicans* L. Seem. Ex Bureau). Ove vrlo dekorativne do 10 m visoke penjačice bi park podigle na viši nivo. Također bi se trebala dodati još po neka viseća forma (*Pendula*) bijelog duda *Morus alba* "Pendula" te neki vazdazeleni grm, koji dobro podnosi orezivanje koji bi se mogao formirati u atraktivne oblike (*Ilex aquifolium* L. - obična božikovina, šimšir (*Buxus sempervirens* L.). Navedene vrste bi unijele živost u park, te podiglo estetski izgled i doživljaj parka mnogim turistima i građanima. Na navedeni način bi se poboljšala i društvena uloga parka (građani bi više vremena provodili u parku). U parku se nalazi i nekoliko otrovnih primjeraka obične tise (*Taxus baccata* L.), odmah pored dječjeg igrališta, pa bi trebalo postaviti natpis "OTROVNA VRSTA!!!" kao svojevrsno upozorenje.

Pored nekih markantnijih stabala u parku (japanske trešnje (*Prunus serrulata* L.), hibridne platane (*Platanus x hispanica* Münchh), gorski javor (*Acer pseudoplatanus* L.), močvarni taksodij [*Taxodium distichum* (L.) Rich.], europska tisa (*Taxus baccata* L.), mogao bi se postaviti natpis s narodnim i latinskim imenom svojte, kako bi prolaznici znali o kojoj se svojti radi, što bi značajno doprinijelo edukaciji građana i estetskom izgledu ovog parka.

Ako bi se park uredio u skladu s navedenim smjernicama, što sigurno iziskuje i određena financijska sredstva, mnogim građanima, prolaznicima i turistima bi ostao dugo u sjećanju i poželjeli bi više vremena provoditi u njemu.

U parku je nedavno izgrađeno novo dječje igralište (Slika 4.), što ga je još više populariziralo i privuklo mnogo turista koji sa svojom djecom uživaju u blagodatima parka. Parkovna infrastruktura je u vrlo dobrom stanju, putovi i staze su uredni i neoštećeni, kao i klupe i kante za otpatke (Slika 5.). U parku je i rasvjeta dotrajala, slabo je osvijetljen te se pojedina mjesta nalaze u potpunom mraku, tako da nisu rijetki i neprihvatljivi oblici ponašanja i vandalizam. Unutar parka nalazi se nekoliko dekorativnih informacijskih "kućica", koje pružaju posjetiteljima informacije o parku; njegovom nastanku, pravilima ponašanja unutar parka, o rijeci Uni, a opisano je i pet najdekorativnijih i najuočljivijih svojti (Slika 6.).

Slika 4. Novoizgrađeno dječje igralište (Foto: Emir Delić, 2018).

Figure 4. Newly built children's playground (Foto: Emir Delić, 2018).

Slika 5. Mjesta za odmor (Foto: Emir Delić, 2018).

Figure 5. Places to rest (Foto: Emir Delić, 2018).

Slika 6. Informacijske "kućice" za turiste s zanimljivostima o parku (Foto: Emir Delić, 2018).

Figure 6. Tourist information object (Foto: Emir Delić, 2018).

Zaključak

Tijekom florističkog istraživanja inventarizacije Gradskog parka u Bihaću ustanovljeno je sljedeće stanje: taksonomskom analizom dendroflore Gradskog parka u Bihaću obuhvaćeno je 80 svojti s 663 jedinke, gdje dominiraju kritosjemenjače (66 svojti; 83 %), a svrstane su u 30 porodica. S najvećim brojem svojti ističe se porodica *Rosaceae* (10 svojti; 13 %) od ukupno 80 svojti. Analiza dendroflore s obzirom na tip habitusa (Erhardt et al., 2002) pokazuje dominaciju stabala (45 svojti; 56 %). Listopadne svojte (60; 75 %) su zastupljenije od vazdazelenih i zimzelenih. Najbrojnija svojta u parku je hibrid *Platanus x hispanica* Münch sa 115 jedinki. Prema geografskom podrijetlu alohtone svojte (42; 52 %) su zastupljenije od autohtonih (35; 44 %) i hibrida (3; 4 %). Od 42 determinirane alohtone svojte u invazivne spadaju 3 svojte (7 %), dok u egzote spada 39 svojti (93 %). Od 80 zabilježenih svojti, u kultivare spada 15 svojti (19 %), a u hibride (alohtonih svojti) 3 svojte (4 %). U pogledu krajobraznih vrijednosti Gradski park u Bihaću je veoma bogat dendrološkim svojtama, zabilježeno ih je čak 80 (s 663 jedinke), te on spada u jedne od ljepših parkova u okruženju. U Gradskom parku koji je podignut 1888. godine su najimpozantnije hibridne platane (*Platanus x hispanica* Münch), koje datiraju još iz doba austrougarske uprave, kao i stabla divljeg kestena (*Aesculus hippocastanum* L.). Međutim ovom parku je potrebna dodatna revitalizacija. U parku je i rasvjeta dotrajala, slabo je osvijetljen te se pojedina mjesta nalaze u potpunom mraku, tako da nisu rijetki i neprihvatljivi oblici ponašanja i vandalizam. Drveće i grmlje uglavnom je dobrog zdravstvenog stanja i estetskog uklapanja u park. Parkovna infrastruktura (klupe, spomenici, staze) su u vrlo dobrom stanju, te ih je potrebno redovno održavati.

Zahvala

Rad je izrađen u okviru izrade Završnog rada Emira Delića, BA šumarstva: "Inventarizacija i valorizacija dendroflore Gradskog parka u Bihaću", Univerzitet u Bihaću, Biotehnički fakultet, (2016).

Literatura

Anonymous (2016). *Geografski položaj*. Posjećeno 07. 03. 2016 na mrežnoj stranici Grada Bihaća: <http://bihac.org/bs/geografski-položaj>.

Bihać kroz vrijeme (2010). *Kratka historija Bihaća #2*. Posjećeno 07. 03. 2016 na Bihać kroz vrijeme mrežnoj stranici: <https://bihackrozvrijeme.wordpress.com/2010/12/12/kratka-historija-bihaca-2>.

Čomić, R., Šumantić, N., Čomić, D., Gudurić, I., Stankov J. (2009). *Zaštita urbanih šuma i zelenih površina*. Banja Luka: Akademsko udruženje "Eko logic".

Delić, E. (2016). *Inventarizacija i valorizacija dendroflore Gradskog parka u Bihaću*, završni rad, Univerzitet u Bihaću, Biotehnički fakultet.

Domac, R. (1994). *Flora Hrvatske*. Zagreb: Školska knjiga.

Dorbić, B., Temim, E. (2014). Utjecaj zelenila i parkovnog modernizma na društveni život stanovnika Šibensko-kninske županije. *Agronomski glasnik* 76(6), 327-348.

Erhardt, W., Gotz, E., Bodeker, N., Seybold, S. (2002). *Zander, Handwörterbuch der Pflanzennamen*. Stuttgart: Eugen Ulmer.

Idžojić, M. (2005). *Listopadno drveće i grmlje u zimskom razdoblju*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet.

Idžojić, M. (2009). *Dendrologija-List*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet.

Idžojić, M. (2013). *Dendrologija - cvijet, češer, plod, sjeme*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet.

Karavla, J. (2006). Dendrološke karakteristike zelene potkove grada Zagreba s prijedlogom obnove njezinoga istočnoga dijela. *Šumarski list* 30(1-2), 31-40.

Ljujić-Mijatović, T., Živojević, S., Bečić, B. (2010). Identifikacija, valorizacija i zaštita parkovne baštine u periodu Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini. *Glasnik Zaštite Bilja* 33(6), 18-25.

Mlinar, I., Trošić, M. (2004). Parkovi zagrebačkih stambenih naselja izgrađenih između dva svjetska rata. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 12, 1(27), 31-44.

Natura Jadera (Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Zadarske županije) (2014). *Plan upravljanja "Zelenim otocima" 2015. - 2020*. Preuzeto 17. 05. 2016. s mrežne stranice Nature Jadera: http://natura-jadera.com/Dokumenti/plan_upravljanja_zelenim_otocima_2015-2020.pdf.

Nikolić, T. (ur.) (2012). *Flora Croatica baza podataka / Flora Croatica Database*. Botanički zavod s Botaničkim vrtom, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu. Dostupno na: <http://hirc.botanic.hr/fcd>.

Poljak, I., Idžojić, M., Zebec, M. (2011). Dendroflora zološkog vrta grada Zagreba. *Šumarski list* 35(5-6), 269-281.

Rauš, Đ. (1969). Autohtona i alohtona dendroflora šire okolice Vukovara. *Šumarski list* (5-6), 185-209.

Redžić, S., Barudanović, S., Radević, S. (ur.) (2008). *Bosna i Hercegovina - zemlja raznolikosti. Monografija. Pregled i stanje biološke i pejzažne raznolikosti Bosne i Hercegovine, Prvi izvještaj BiH za CBD*. Sarajevo: Federalno ministarstvo okoliša i turizma.

Stupar, V. (2009). Dendroflora parka "Univerzitetski grad" u Banjoj Luci. *Glasnik Šumarskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci* 10, 25-42.

Šilić, Č. (1990). *Ukrasno drveće i grmlje*. Sarajevo: Svjetlost.

Šilić, Č. (2005). *Atlas dendroflore (drveće i grmlje) Bosne i Hercegovine*. Čitluk: Matica hrvatska.

Španjol, Ž., Barčić, D., Rosavec, R., Dorbić, B. (2011). Biološko-ekološko i prostorno vrednovanje zaštićenih prirodnih vrijednosti u županijama sjeverozapadne Hrvatske. *Šumarski list* 135(1-2), 51-61.

Tutin, T. G., Heywood, V. T., Burges, N. A., Moore, D. M., Valentine, D. H., Walters, S. M., Webb, D. A. (eds.). (1964-1980). *Flora europea 1-5*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vidaković, M., Franjić, J. (2004). *Golosjemenjače*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet.

Vlahović, I., Karlović, K. (2013). Otrovnost i alergene biljne vrste u školskim vrtovima grada Samobora. *Agronomski glasnik* 75(2-3), 107-116.

Walters, S. M., Brady, A., Brickell, C. D., Cullen, J., Green, P. S., Lewis, J., Matthews, V. A., Webb, D. A., Yeo, P. F., Alexander, J. C. M. (eds.). (1984-1986). *The European Garden Flora, I-II*. Cambridge: Cambridge University Press.

Walters, S. M., Brady, A., Brickell, C. D., Cullen, J., Green, P. S., Lewis, J., Matthews, V. A., Webb, D. A., Yeo, P. F., Alexander, J. C. M. (eds.). (1989). *The European Garden Flora, III*. Cambridge: Cambridge University Press.

Židovec, V., Karlović, K. (2005). Primjena autohtonog bilja u uređenju gradskog prostora. *Agronomski glasnik* 67(2-4), 151-158.

Primljeno: 04. srpnja 2018. godine

Received: July 04, 2018

Prihvaćeno: 14. kolovoza 2018. godine

Accepted: August 14, 2018

Digitalne nejednakosti i potencijal za socijalno uključivanje

Digital Inequalities and Potential for Social Inclusion

Martina Rubeša^{1*}

pregledni rad (scientific review)

Sažetak

Razvojem tehnologije i njenom sve većom prisutnošću u svakodnevnom životu, u porastu je i digitalna nejednakost. Kao oblik postojećih društvenih nejednakosti, digitalna nejednakost manifestira se u dva aspekta. Prvi se odnosi na mogućnost fizičkog pristupa Internetu a drugi na razlike u načinima iskorištavanja mogućnosti koje Internet i suvremene tehnologije pružaju, što je povezano s obrazovanjem, razvijenosti digitalnih kompetencija, društvenim vezama itd. U središtu ovog rada je uloga digitalnih tehnologija u odnosu na sposobnost ljudi da sudjeluju u društvu. Obzirom da se razlike u digitalnim vještinama kojima pojedinci raspolazu sve više povećavaju, mnogima prijeti socijalna isključenost. U radu se preko definiranja pojma digitalne nejednakosti te obilježja digitalne kompetencije daje pregled stupnja razvijenosti digitalnih vještina u Europskoj uniji i Hrvatskoj. Nadalje se pojašnjavaju ekonomski, društveni, tehnološki i politički čimbenici kao najzastupljeniji uzroci koji dovode do nejednakosti i odražavaju stupanj socijalne isključenosti. Pojašnjavaju se implikacije i prikaz mogućnosti prevladavanja digitalne nejednakosti.

Ključne riječi: digitalna nejednakost, digitalna podjela, digitalna kompetencija, Internet, socijalna isključenost.

Abstract

With the development of technology and its growing presence in everyday life, digital inequality is expanding. As a form of existing social inequality, digital inequality manifests in two aspects. The first relates to the possibility of physical access to the Internet and the other concerns the disparities in how individuals are using the possibilities of the Internet and the communication technology, which is related to education, the development of digital competences, social bonds, etc. The focus of this paper is the role of digital technologies in relation to people's ability to participate in society. Considering the differences in digital skills among individuals, many are at risk of social exclusion. Through the

¹ Studijski centar socijalnog rada pri Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Nazorova 51, 10000 Zagreb, Hrvatska.

* Martina Rubeša, univ. bacc. act. soc., e-mail: martina.rubesa@gmail.com, studentica diplomskog studija Socijalne politike, rad je nastao na temelju seminarskog rada iz kolegija "Socijalna politika i socijalni razvoj" pod mentorstvom doc. dr. sc. Tea Matkovića.

definition of the concept of digital inequality and the areas of digital competence, this paper gives an overview of the degree of digital skills development in the European Union and Croatia. Furthermore, the economic, social, technological and political factors are explained as the most common causes that lead to inequality and reflect the degree of social exclusion. The implications and possibilities of overcoming digital inequality are explained.

Key words: Digital Inequality, Digital Divide, Digital Competence, Internet, Social Exclusion.

Uvod

Sve prisutnije korištenje Interneta i digitalnih tehnologija transformirajući procese obrazovanja, poslovanja, participacije u političkom i društvenom životu obogaćuje ljudski i socijalni kapital. Društvo sve više napreduje razvijajući nove tehnologije koje implementira u radne procese, organizacije, procese stjecanja znanja i razmjene informacija. Javna uprava putem tehnologije ispostavlja nove usluge istodobno pružajući građanima mogućnost participiranja u političkom životu (putem instrumenta e-savjetovanja). Međutim, oni koji nemaju pristup ili ne posjeduju potrebne vještine u riziku su od društvene izoliranosti i isključenosti koje nastaju kao posljedica tzv. digitalne podjele. Za primjer, imaju manje mogućnosti pretraživati stranice poput "Moj-posao" i slati zamolbe za posao ili naručivati se na pregled u bolnicu online i prijaviti se na listu čekanja, što predstavlja značajnu prepreku. OECD sveobuhvatno definira digitalnu podjelu kao "raskorak u korištenju i pristupu informacijama i komunikacijskim tehnologijama (ICT), te korištenju Interneta za različite aktivnosti. Obuhvaća pojedince, zajednice, zaposlene i nezaposlene, te poduzeća i zemljopisna područja čija se sposobnost da iskoriste prednosti interneta znatno se razlikuje" (OECD, 2001, prema EPRS, 2015, str. 2). Koncept digitalne podjele mijenjao se kroz vrijeme te se u začecima proučavanja ovoj pojavi pristupilo kroz prizmu dihotomije mogućnosti pristupanja i korištenja Interneta na one koji imaju/nemaju pristup odnosno koriste/ne koriste Internet (Di Maggio i Hargittai, 2001; Di Maggio et al., 2004; Vrkić Dimić, 2014). Tako DiMaggio et al. (2004) govore o "razlici između ljudi koji koriste web i druge internetske usluge (osobito e-mail) i koji to ne čine" (DiMaggio et al., 2004, str. 8). No s obzirom na to da će primjerice pojedinci s višim stupnjem digitalne pismenosti biti u mogućnosti više iskoristiti prednosti Interneta, u kasnijim razmatranjima pojam digitalne podjele više se povezuje s razlikama u vještinama i poznavanju digitalnih tehnologija kojima pojedinci raspolažu. Van Dijk smatra da se digitalna podjela može shvatiti kao "nejednakosti u četiri područja: motivaciji, fizičkom pristupu, digitalnim vještinama i različitoj upotrebi" (van Dijk, 2012, str. 57). Di Maggio i Hargittai (2001) uvode pojam "digitalnih nejednakosti" kojim žele naglasiti multidimenzionalnost (i društvenih) nejednakosti koje proizlaze iz postojanja specifičnih razlika između pojedinaca u njihovim mogućnostima i sposobnostima usvajanja digitalnih kompetencija. Digitalna nejednakost ustvari je oblik društvene nejednakosti odnosno razlika u posjedovanju digitalnih vještina, a ljudi se razlikuju vještinama kojima raspolažu. Buhtz (2017) navodi podjelu digitalne nejednakosti na onu "prvog reda", koja se odnosi na razlike u pristupu i

korištenju digitalnim tehnologijama, te "drugog reda", koja se bavi pitanjem na koji način pojedinci koriste digitalne tehnologije, odnosno koliko svrsishodno. U pravilu osobe nižeg socioekonomskog statusa imaju manju mogućnost pristupa Internetu od onih u boljem položaju zbog primjerice visokih cijena elektroničke opreme i pretplate. Obzirom da digitalna nejednakost odražava već postojeće društvene nejednakosti, razumijevanje tog koncepta relevantno je s aspekta kreiranja politika kojima bi se digitalna podjela prevladala ili barem ublažila i na taj način prevenirao problem socijalne isključenosti. U nastavku rada biti će govora o digitalnoj kompetenciji, potom slijedi osvrt na stanje ljudskog kapitala odnosno razvijenost digitalne pismenosti u Europi i Hrvatskoj, zatim će se preko pojašnjenja čimbenika digitalne nejednakosti i njenim implikacijama doći do prikaza pojedinih mjera koje bi pomogle ublažiti posljedice digitalnih nejednakosti te naposljetku zaključka.

Digitalna kompetencija

Prilično je izvjesno da će vještine koje su danas tražene na tržištu rada te kojima kojima pojedinac raspolaže vremenom zastarijevati te postati nedostatne s obzirom na ubrzani razvoj tehnologija i prateće promjene. Stoga je razumno ustvrditi kako ih je nužno kontinuirano nadograđivati. Međutim, pitanje digitalne kompetencije šire je od svođenja na zastarijevanje u vremenu jer, primjerice, iako današnje generacije odrastaju uz Internet njihove se vještine često procjenjuju nedostatnima. Prema podacima Izvješća o digitalnom napretku Europe (2017) čak 44 % građana Europske unije nema osnovne digitalne vještine. Digitalna kompetencija jedna je od osam ključnih vještina cjeloživotnog obrazovanja unutar Okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje koja uključuje "kritičko razmišljanje i sigurnu upotrebu digitalne tehnologije u svim aspektima života, a podrazumijeva pet područja" (Europska komisija, 2013) prikazanih u Tablici 1. Tablica 2. sadrži detaljan popis vještina koje čine osnovu digitalne nejednakosti. Naime, Europska komisija je za cilj postavila izgradnju inkluzivnog digitalnog društva kako bi odgovorila na brojne izazove procesa globalizacije. Stoga je razvoj vještina digitalne kompetencije postavila kao jedan od prioriteta politika Europske unije, a to potvrđuje i u svojim dokumentima (Europa 2020, Digital Agenda for Europe, Digital Single Market Strategy).

Tablica 1. Operacionalizacija područja digitalne kompetencije (Europska komisija, 2013).
Table 1. Operationalization of Digital Competence Areas (European Commission, 2013).

Područja digitalne kompetencije	Odnosi se na
Komunikacija i suradnja	komunikaciju u digitalnome okruženju, dijeljenje resursa pomoću online alata, suradnju kroz digitalne medije, interakciju i svijest o međukulturalnosti
Informacijska i podatkovna pismenost	znanja izrade i uređivanja sadržaja (tekst, slike, video), stvaranje kreativnih multimedijских uradaka, programiranje, primjenu prava intelektualnog vlasništva i licence
Informacijska i podatkovna pismenost	pronaći, pohraniti, organizirati i analizirati digitalne informacije, prema njihovoj važnosti i svrsi
Sigurnost	osobna zaštita, zaštita podataka, zaštita digitalnog identiteta, mjere sigurnosti, sigurno i održivo korištenje
Rješavanje problema	utvrditi digitalne potrebe i resurse, odabirati odgovarajuće digitalne alate s obzirom na namjenu ili potrebu, rješavati konceptualne probleme putem digitalnih sredstava, kreativno koristiti tehnologiju, rješavati tehničke probleme

Tablica 2. Okvir digitalne kompetencije (Europska komisija, 2013).
Table 2. Digital competence framework (European Commission, 2013).

Područja digitalne kompetencije	Vještine
Komunikacija i suradnja	<p>Interakcija putem tehnologije Komunicirati kroz različite digitalne uređaje i aplikacije, razumjeti kako se ostvaruje digitalna komunikacije te načine komuniciranja putem digitalnih sredstava, razlikovati komunikacijske formate, prilagoditi načine komunikacije i strategije određenoj publici.</p> <p>Razmjena informacija i sadržaja Podijeliti s drugima mjesto i sadržaj pronađene informacije, spremnost i sposobnost za razmjenu znanja, sadržaja i resursa, biti proaktivan u širenju vijesti, sadržaja i resursa, znati kako se citiraju informacije, integrirati nove podatke u postojeća znanja.</p> <p>Uključenje u online društvo Sudjelovati u društvu kroz online angažman, tražiti mogućnosti za vlastiti razvoj i osnaživanje u korištenju tehnologije i digitalnog okruženja, biti svjestan potencijala za sudjelovanje pojedinca pomoću tehnologije.</p> <p>Suradnja putem digitalnih kanala Koristiti tehnologiju i medije za timski rad i suradnju, zajednička izgradnja i stvaranje resursa, znanja i sadržaja.</p> <p>Pravila lijepog ponašanja na Internetu Znati i primjenjivati norme ponašanja u online/virtualnom okruženju, biti svjestan kulturoloških raznolikosti, zaštititi sebe i druge od mogućih online opasnosti (npr. zlostavljanje putem Interneta), razviti aktivne strategije otkrivanja neprimjerenog ponašanja.</p> <p>Upravljanje digitalnim identitetom Stvoriti, prilagoditi i upravljati jednim ili više digitalnih identiteta, zaštititi svoj e-ugled, raditi s podacima kreiranim kroz više osobnih računa i aplikacija.</p>
Stvaranje digitalnog sadržaja	<p>Razvoj sadržaja Stvarati sadržaje u različitim formatima uključujući multimediju i poboljšati razvijene sadržaje, kreativno se izraziti putem digitalnih medija i tehnologije.</p> <p>Integriranje i ponovno razrađivanje Mijenjati, poboljšavati i kombinirati postojeće resurse za stvaranje novih, izvornih i relevantnih sadržaja i znanja.</p> <p>Autorska prava i dozvole Primjenjivati prava intelektualnog vlasništva i licence na informacije i sadržaj.</p> <p>Programiranje Primjenjivati postavke, modificirati programe, programirati aplikacije i uređaje, razumjeti načela programiranja.</p>
Informacijska i podatkovna pismenost	<p>Pregledavanje, pretraživanje i filtriranje informacija Pretraživati i pristupati informacijama online, iskazati potrebu za informacijom, učinkovito pronaći resurse, kretati se između raznih online izvora.</p> <p>Vrednovanje informacija Sakupiti, obraditi, razumjeti i kritički vrednovati informacije.</p> <p>Pohrana i pronalaženje informacija Manipulirati i pohranjivati informacije i sadržaje za lakše pretraživanje, organizirati informacije i podatke.</p>
Sigurnost	<p>Zaštita uređaja Zaštititi svoje uređaje i razumjeti online rizike i prijetnje, razumjeti potrebu provođenja sigurnosnih mjera.</p> <p>Zaštita osobnih podataka Razumjeti uobičajene uvjete korištenja/pružanja usluge, zaštititi osobne podatke, poštivati privatnost drugih, zaštititi se od online prijevара, prijetnji i virtualnog zlostavljanja.</p> <p>Zaštita zdravlja Poznavati zdravstvene rizike povezane s korištenjem tehnologije u smislu fizičkog i psihičkog zdravlja.</p> <p>Zaštita okoliša Biti svjestan utjecaja ICT-a na okoliš.</p>

Područja digitalne kompetencije	Vještine
Rješavanje problema	<p>Rješavanje tehničkih problema Identificirati moguće probleme (od jednostavnih problema u radu do rješavanja složenijih problema) i rješavati ih pomoću digitalnog sredstva.</p> <p>Prepoznavanje potreba Procijeniti vlastite potrebe u smislu resursa, alata i razvoja kompetencija, povezati potrebe s mogućim rješenjima, prilagođavati alate za osobne potrebe, kritički procijeniti moguća rješenja i digitalne alate.</p> <p>Inovacije i kreativno korištenje tehnologije Koristiti tehnologiju kreativno/inovativno, surađivati u izradi digitalnih i multimedijских sadržaja, kreativno se izraziti kroz digitalne medije i tehnologiju, stvarati znanje i rješavati konceptualne probleme pomoću digitalnih alata.</p> <p>Prepoznavanje potrebe unaprjeđivanja digitalne kompetencije Prepoznati potrebu unaprjeđivanja vlastite razine digitalne kompetencije u skladu s novim potrebama i tehnologijama, podržati razvoj digitalne kompetencije drugih pojedinaca.</p>

Ovladavanjem vještina digitalne kompetencije ljudi mogu bolje iskoristiti pogodnosti koje nudi digitalno okruženje ali i umanjiti potencijalne rizike.

Razvijenost digitalnih vještina u Europi

Europska komisija razvila je indeks digitalnoga gospodarstva i društva (DESI) kojim se mjeri digitalni napredak na temelju pet pokazatelja (Tablica 3.).

Tablica 3. Pokazatelji indeksa digitalnog gospodarstva i društva (Europska komisija, 2017a).

Table 3. Indicators of the Digital Economy and Society Index (European Commission, 2017a).

Povezivost	fiksna širokopojasna mreža, mobilna širokopojasna mreža, brzina i cijene širokopojasnog pristupa
Ljudski kapital	upotreba Interneta; osnovne i napredne digitalne vještine
Korištenje Internetom	koliko se građani služe internetskim sadržajem i sudjeluju u komunikaciji ili transakcijama na Internetu
Integracija digitalne tehnologije	digitalizacija poduzeća i e-trgovina
Digitalne javne usluge	e-uprava

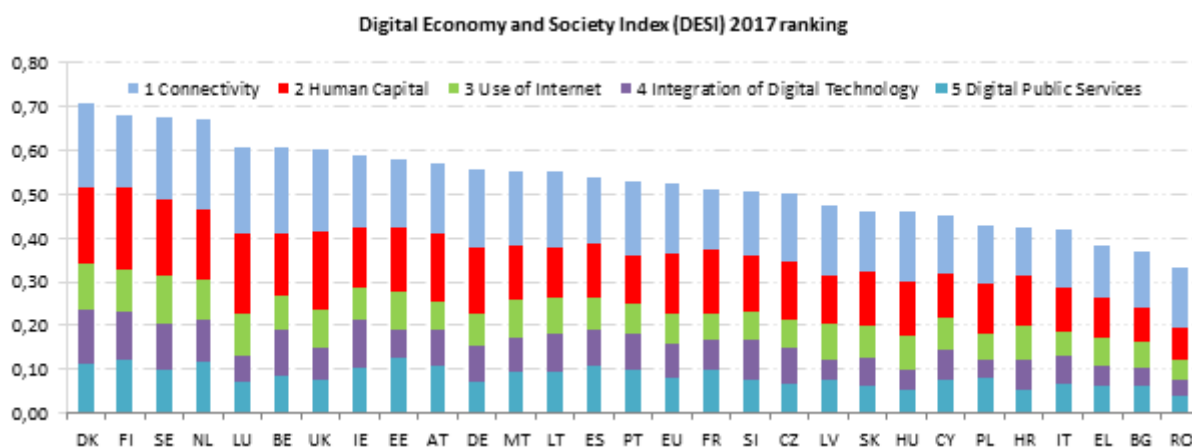
Vezano uz stanje u Europskoj uniji i Hrvatskoj, vodit ćemo se podacima Izvješća o digitalnom napretku Europe (2017.) "kojim se prati napredak država članica u pogledu njihove digitalizacije i u ovisnosti je o politikama specifičnima za pojedinu zemlju" (Europska komisija, 2017a, str. 1).

Generalno gledajući Danska, Finska i Švedska imaju najnaprednije digitalne ekonomije dok Rumunjska, Bugarska i Grčka imaju najniže rezultate na indeksu. Promatrano prema pojedinim područjima indeksa, najbolji pristup Internetu imaju Nizozemska, Luksemburg i Belgija. U pogledu ljudskog kapitala, od osnovnih korisničkih vještina koje omogućavaju konzumiranje digitalnih dobara i usluga do naprednih vještina koje služe povećanoj produktivnosti i gospodarskom rastu (Europska komisija, 2017a) Danska, Luksemburg i Finska imaju najviše rezultate, a Rumunjska, Bugarska, Grčka i Italija najniže. Aktivnosti variraju od surfanja videa, glazbe, igara do komunikacijskih aktivnosti (npr. putem video konferencija, skype poziva) ili online kupovine i bankarstva. Po pitanju

integracije digitalne tehnologije u poslovne procese (korištenju oblaka, razvijenosti digitalnih financijskih transakcija i dr.) Danska, Finska i Švedska ostvaruju najviše koristi, dok u Rumunjskoj, Bugarskoj i Mađarskoj više od 50 % poduzeća ulaganje u digitalne tehnologije "svodi samo na posjedovanje nekoliko računala i jednostavne web stranice" (Europska komisija, 2017a, str. 2). E-uprava najrazvijenija je u Danskoj, Finskoj i Švedskoj, dok su Rumunjska, Bugarska, Grčka i Italija na dnu ljestvice. Prema podacima Izvješća (Europska komisija, 2017a, str. 5) "uočljivo je napredovanje u korištenju e-uprave među mladima svih razina obrazovanja, što znači da njihove aktivnosti na Internetu nisu ograničene samo na društvene medije i potrošnju digitalnog sadržaja, nego se proširuju i na korištenje složenijih usluga".

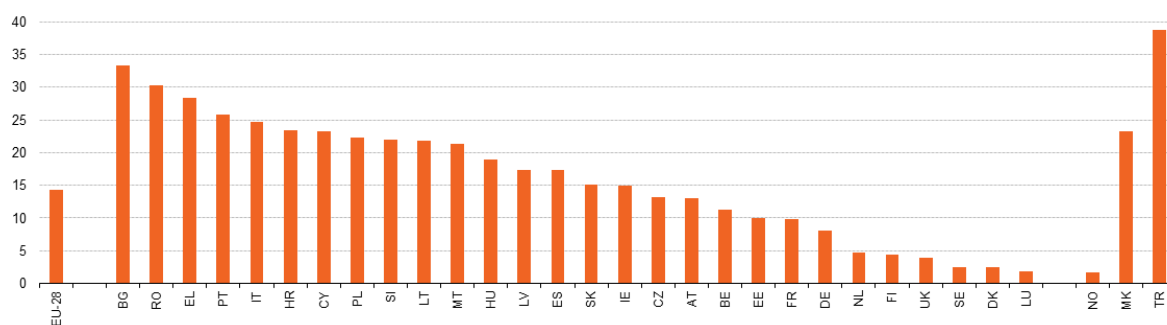
Slika 1. Digitalni razvoj Europe (Europska komisija, 2017a).

Figure 1. Digital Development of Europe (European Commission, 2017a).

Slika 2. Postotak osoba koje nikada nisu koristile Internet (Eurostat, 2017).

Figure 2. Percentage of people who have never used the Internet (Eurostat, 2017).

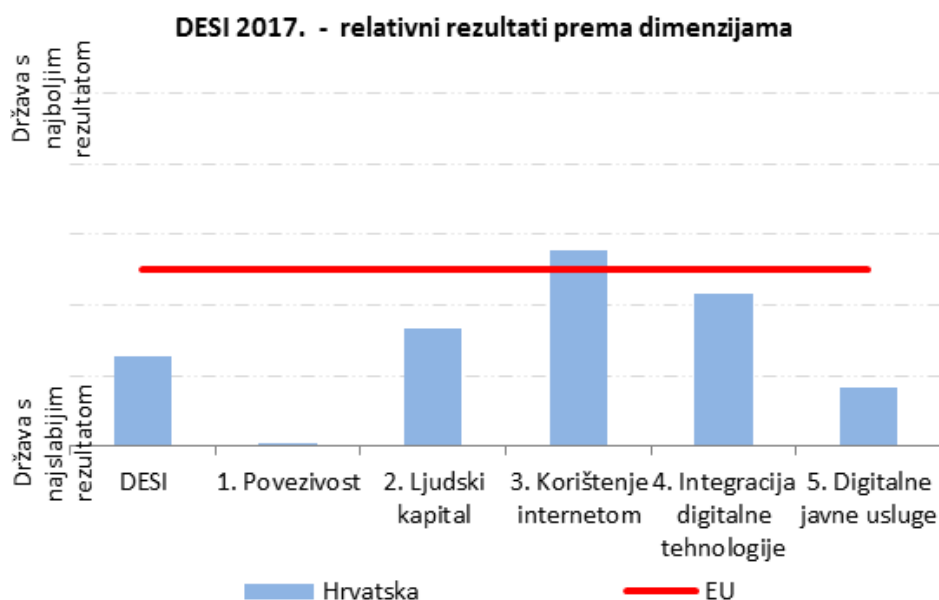
Zanimljivo je da je za područje Europske unije karakteristična duboka "digitalna podjela" između država članica obzirom na razinu ne-korištenja Interneta (Slika 2.). Naime, najveći je udio onih koji nikada nisu koristili Internet u Bugarskoj (33 %) i Rumunjskoj (30 %), a najmanji u Luksemburgu i Danskoj (2 %). Podatci pokazuju kako čak 23 % građana Hrvatske nikada nije koristilo Internet, u usporedbi s prosjekom u državama članicama koji iznosi 14 % (Eurostat, 2017.), što je poražavajuće. Nešto više riječi o tome biti će u nastavku rada.

Razvijenost digitalnih vještina u Hrvatskoj

Prema Izvješću o digitalnom napretku Europe, profil Hrvatske (2017), Hrvatska je ostvarila zamjetan napredak, no ostale države napredovale su brže. Kako pokazuje grafikon (Slika 1.), Hrvatska zauzima 24. mjesto od 28 zemalja članica po indeksu digitalne razvijenosti. Grafikon (Slika 3.) pokazuje stanje digitalnog razvoja po pojedinim područjima u usporedbi s prosjekom ostalih država članica. Naime, građani Hrvatske služe se Internetom više od prosjeka, a podatci (Državni zavod za statistiku, 2016; Eurostat, 2017; Europska komisija, 2017a) pokazuju da se digitalne vještine neprestano poboljšavaju. Upotreba digitalnih tehnologija u poduzećima gotovo je na razini prosjeka, no broj korisnika e-uprave vrlo sporo se povećava i nema napretka u pogledu pružanja usluga od strane javne uprave (Europska komisija, 2017a).

Slika 3. Digitalni razvoj Hrvatske (Europska komisija, 2017b).

Figure 3. Digital Development of Croatia (European Commission, 2017b).

Jedan od najvećih izazova u Hrvatskoj je povezivost zbog ograničenog pristupa u ruralnim područjima, niskoj pokrivenosti brzim Internetom, te visokih cijena pristupa Internetu (Europska komisija, 2017b, Eurostat, 2017). Valja spomenuti kako je Hrvatska država s najskupljom pretplatom za fiksni pristup Internetu u EU. Iz tog razloga veliki broj ljudi nema pristup Internetu, što se podudara s podacima Eurostata (2017) koji ukazuju kako velik broj građana (23 %) nikada nije niti koristilo Internet. I podatci EUKidsOnline (2014) potvrđuju da je Internet regionalno vrlo nejednako dostupan te da postoje krajevi i kućanstva koja nemaju pristup Internetu, a koji uvelike ovisi i o socioekonomskom statusu kućanstva. U pogledu ljudskog kapitala, vještine se poboljšavaju i raste broj korisnika. Iako 55 % Hrvata ima barem osnovne digitalne vještine, Hrvatska raspolaže sa svega 3,5 % stručnjaka ICT područja.

Vezano uz korištenje Interneta u Hrvatskoj, najviše se čitaju vijesti (91 %), sluša glazba i igraju igre na Internetu (85 %) te se koristi za komunikaciju video pozivima (45 %). 69 % korisnici su društvenih mreža, a služe se i Internet bankarstvom (53 %) te se Internetom koriste za kupovinu (45 %) (Europska komisija, 2017b). Slične podatke potvrđuje EUKidsOnline platforma.

U protekloj godini Hrvatska je ostvarila malen napredak po pitanju integracija digitalne tehnologije u poslovanje, no "unatoč nepostojanju nacionalne politika u području digitalizacije, hrvatske su tvrtke među srednje uspješnima" (Europska komisija, 2017b, str. 8). Kada je riječ o e-upravi, Hrvatska je postigla određeni napredak, ali su ostale države napredovale brže i u tom području. "Hrvatska planira razviti dodatne e-aplikacije za građane", a razvoj e-uprave mogao bi donijeti znatne uštede (Europska komisija, 2017b, str. 9).

Čimbenici digitalne nejednakosti

Pregledom literature ustanovljeno je kako se čimbenici digitalne nejednakosti operacionaliziraju na različite načine, od kojih će biti spomenuti samo neki oko kojih postoji konsenzus. Generalno mogu se podijeliti na ekonomske, društvene, tehnološke i političke.

Ekonomski čimbenici: mnogi autori (DiMaggio et al., 2004; Krištofić, 2007; Helsper, 2008; Stiakakis et al., 2009; van Dijk, 2012; Smahel et al., 2012; Buhtz, 2017) socioekonomski status navode kao jedan od ključnih čimbenika koji vodi do digitalne nejednakosti, a odnosi se prije svega na visinu dohotka građana te je učestalo povezan s nezaposlenošću. No, pored navedenog u ovu skupinu čimbenika potpadaju i cijene tehnologija, ulaganja u edukaciju građana, cijene pristupa Internetu i sl. Drugim riječima, ako pojedinac ima nizak dohodak, cijena računala (ili tableta, mobitela i dr.) je visoka, a pretplata skupa, kako je to slučaj u Hrvatskoj, onda će se zasigurno naći u ekonomski nepovoljnom položaju. Odnosno, nemogućnost direktnog pristupa kao posljedica socioekonomskog statusa može dovesti i do socijalne isključenosti. Također, ekonomski čimbenici podrazumijevaju i promjene na tržištu rada zbog novih tehnologija, gdje vlada potražnja za specifičnim vještinama, kojima ako pojedinac ne raspolaže, velika je vjerojatnost da će ostati bez posla ili ga neće moći pronaći. Razvidno je dakle, da digitalna nejednakost koja proizlazi iz ekonomskih čimbenika nije rezultat individualnih karakteristika osobe, stoga pojedinac sam ne može niti utjecati na njih.

Društveni čimbenici: odnose se ponajprije na individualne karakteristike (dob, spol, motivacija, stupanj obrazovanja) ali i specifičnosti pojedinih društvenih skupina. Van Dijk (2012) tako navodi da digitalne nejednakosti proizlaze iz razlika u socijalnim vezama, odnosima i interakcijama pojedinih društvenih skupina. Tako je primjerice za Rome, migrante, nezaposlene te pripadnike nacionalnih manjina karakteristično da imaju smanjene društvene veze s pripadnicima izvan vlastite zajednice, a kao skupina raspolažu manjim resursima digitalne pismenosti. Po pitanju dobi, mlađe generacije više koriste Internet i digitalne tehnologije i raspolažu višim stupnjem digitalnih vještina od starije populacije. Haddon i Livingstone (2014) u sklopu EUKidsOnline ukazali su na zanimljivu činjenicu

da 36 % djece izjavljuje kako zna više o Internetu od njihovih roditelja. Promatrajući dobnu strukturu korisnika Interneta u Hrvatskoj, ona je na visokoj razini do 54. godine života, iznad 91 %, a zatim, što je dob viša, sve je manji broj korisnika. U pogledu toga situacija je identična kao u drugim državama članicama EU (DSZ, 2016). Istraživanja pokazuju (Krištofić, 2007; Helsper, 2008; Stiakakis et al., 2009; van Dijk, 2012; Smahel et al., 2012; Haddon i Livingstone, 2014) da korištenje Interneta raste sa stupnjem obrazovanja, društvenim statusom i visinom prihoda. Tako primjerice Smahel et al. (2012) zaključuju da djeca čiji roditelji imaju viši stupanj obrazovanja ustvari imaju olakšan pristup tehnologijama, u pravilu su više medijski pismena i intenzivnije koriste Internet. Muškarci češće koriste Internet od žena što pojedini autori atribuiraju (van Dijk, 2012) strahu i osjećaju nesigurnosti kod upotrebe digitalnih tehnologija. No, taj je ishod moguće pripisati i društveno uvjetovanim faktorima poput odgoja u tradicionalnim područjima gdje je "tehnologija rezervirana za muškarce". U EU-28 postoje razlike (8 %) između urbanih i ruralnih područja u pogledu pristupa Internetu, pa tako u velikim gradovima stopa pristupa Internetu iznosi 88 %, a u ruralnim područjima (80 %) (Eurostat, 2017). *Tehnološki čimbenici*: podrazumijevaju nedostupnost mreže u određenim krajevima, te neujednačeno širenje i upotrebu tehnologija između različitih država i regija, institucija itd. Primjerice, u nedavnom izvještaju Centra za mirovne studije (2016) navodi se kako manje od 10 % učenika u Hrvatskoj ide u škole koje podržavaju digitalnu tehnologiju, a prosjek opremljenosti je jedno računalo na 26 učenika, za razliku od susjedne Slovenije gdje je prosjek 6 učenika po jednom računalu.

Politički čimbenici: su usko povezani uz stupanj razvijenosti demokratičnosti društva, primjerice, koliko vlast dopušta participaciju građana u političkom životu, omogućava li da se organiziraju u online zajednice i djeluju putem društvenih medija [*social media* (eng.)] ili transparentnost političkih odluka i sl. Za usporedbu s Europskom unijom, u kojoj se u posljednje vrijeme ozbiljno razmatraju mogućnosti provedbe prijedloga građana u procesu donošenja političkih odluka iz postupka sudjelovanja u e-savjetovanju, osobito na lokalnim razinama, vezano uz političke čimbenike digitalne nejednakosti Krištofić (2007, str. 170) navodi primjer Kube u kojoj je "pristup Internetu moguć samo za pojedince na sveučilištu ili za neka radna mjesta, ali individualnog pristupa Internetu nema. Slično je i u Mijanmaru gdje svaki vlasnik računala mora imati licencu i nema javnog pristupa Internetu". Van Dijk (2012) ističe da je digitalna nejednakost posljedica nesudjelovanja u političkoj participaciji.

Implikacije digitalnih nejednakosti

Digitalne nejednakosti utječu na brojna područja života i dovode do nejednakosti životnih šansi ili pristupa uslugama i tržištu rada. Neke od implikacija razaznaju se u nedostatnom pristupu informacijama o zdravlju i zdravstvenim uslugama, manjoj političkoj participaciji građana u svim ostalim aktivnostima izuzev izlaska na izbore, slabijoj kvaliteti obrazovanja i obrazovnih ishoda (ukoliko škola raspolaže manjim brojem nastavničkog kadra obučenim za digitalno opismenjavanje ili nema računalne opreme). Buhtz (2017) u svojem radu navodi opažanje kako je mnogima pronalazak zaposlenja postao otežan otkad je uvjetovan snalaženjem na internetskim tražilicama i razvijenim

digitalnim vještinama. Po pitanju poslovanja, danas mnogi pribjegavaju razvoju poslovnih ideja grupnom razmjenom mišljenja i razmatranjem ideja [*brainstorming* (eng.)] u digitalnim zajednicama, a zatim se tako pripremljen projekt prijavljuje na grupno (masovno) financiranje [*crowdfunding* (eng.)] čime ostvaruju prednost na tržištu i kreatori su tržišta budućnosti. U tom smislu svako odstupanje od sudjelovanja u društvenim aktivnostima u digitalnom okruženju vodi socijalnoj isključenosti.

Prevladavanje digitalnih nejednakosti

Politike prevladavanja digitalnih nejednakosti većinom su usmjerene na veću obuhvaćenost i širenje širokopoasnog i brzog Interneta u Europskoj uniji pa tako i u Hrvatskoj. Europska komisija radi na poboljšanju situacije te je stoga određene aktivnosti unaprjeđenja digitalne inkluzije inkorporirala u strateške dokumente Europske digitalne agende i Strategije jedinstvenog digitalnog tržišta. Radi se o preporukama izmjene zakonodavstva država članica, ponudi različitih načina financiranja izgradnje infrastrukture za širokopoasne usluge i istraživačkim projektima. U Hrvatskoj, Vlada bi trebala implementirati Direktivu o smanjenju troškova usluga te osigurati bolju pokrivenosti 4G mrežama. No, trebalo bi ulagati i u stipendije za studente kako bi ih se privuklo u ICT područje kao i u bolju opremljenost institucija (bolnica, fakulteta); razvoj aplikacija prilagođenih korisnicima [*user friendly* (eng.)] koje bi olakšale pristup uslugama javne uprave; trebalo bi programe digitalnog opismenjavanja uvesti već u prve razrede osnovne škole te nastaviti provoditi informatičko opismenjavanje starijeg stanovništva (koji su zbog nedostatka financijskih sredstava ukinuti); ulagati u digitalno opismenjavanje žena i djevojčica obzirom da su istraživanja pokazala da se manje služe modernim tehnologijama; te u proračunu planirati jedan iznos kojim bi se financirala pomagala i aplikacije koje bi osobama s invaliditetom omogućile pristup tržištu rada, što je svakako element socijalnog uključivanja.

Zaključak

Sistematičnim pregledom literature utvrđena su dva aspekta digitalne nejednakosti: prvi se odnosi se na fizički pristup Internetu, kao posljedice ekonomskih čimbenika i razvijenosti digitalne infrastrukture države, dok se drugi odnosi na razlike u mogućnostima korištenja Interneta, što je povezano s obrazovanjem, vještinama, društvenim vezama itd. Usporedo s razvojem tehnologije, u porastu je digitalna nejednakost koja predstavlja društveni izazov budućnosti. Razvoj informatičke tehnologije transformirao je društvo i za pretpostaviti je kako će se ljudi sve više razlikovati stupnjem digitalnih vještina kojima raspolažu. Stoga prijeti rizik socijalne isključenosti za velik kontingent društva obzirom da se nejednakosti produbljuju. Jedan od temeljnih preduvjeta inkluzivnog digitalnog društva je pristup Internetu. Iako su intervencije većinom usmjerene na povećanje pristupa, problem digitalne nejednakosti time ne iščezava, već je nužno i uključivanje u programe informatičke

pismenosti te edukacije digitalnih vještina kao zaštitni mehanizam od socijalne isključenosti. Stjecanje digitalnih vještina treba započeti u najranijoj dobi i nastaviti tijekom cijelog života. Povećane napore potrebno je usmjeriti u programe digitalne inkluzije žena, što bi u Hrvatskoj podrazumijevalo od kampanja senzibilizacije u smjeru da tehnologije nisu isključivo rezervirane za muški spol, te promijene svijesti poslodavaca, do osnaživanja žena da su sposobne usvojiti znanja digitalnih tehnologija, izgradnje platforme koja bi pripomogla većem sudjelovanju žena do veće vidljivosti programa stjecanja digitalnih vještina koji bi bili subvencionirani od strane lokalne zajednice ili države.

Literatura

Buhtz, K. (2017). *Mechanisms driving technology use in the context of digital inequality: A series of essays on the role of social influence, socio-cognitive processes, and socio-economic determinants*, doktorska dizertacija, Faculty of Business Administration and Economics of the University of Passau.

Centar za mirovne studije (2016). *Nejednakosti u Hrvatskoj: nejednakosti u obrazovnom sustavu izveštaj sa policy preporukama*. Preuzeto 01. 12. 2017. s mrežne stranice Centra za mirovne studije: <http://nejednakost.cms.hr/wp-content/uploads/2016/09/NEJEDNAKOSTI-U-HRVATSKOJ-OBRAZOVANJE-.pdf>.

DiMaggio, P & Hargittai, E. (2001). *From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use as Penetration Increases*. Preuzeto 01. 12. 2017. s mrežne stranice Princeton Universityja: [https://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP15 %20-%20DiMaggio %20BHargittai.pdf](https://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP15%20-%20DiMaggio%20BHargittai.pdf).

DiMaggio, P., Hargittai, E., Coral, C., & Shafer, S. (2004). *From unequal access to differentiated use: A literature review and agenda for research on digital inequality*. Preuzeto 01. 12. 2017. s Eszter Hargittai mrežne stranice: <http://www.eszter.com/research/pubs/dimaggio-et-al-digitalinequality.pdf>.

Državni zavod za statistiku (2016). *Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2016*. Preuzeto 12. 12. 2017. s mrežne stranice Državnog zavoda za statistiku: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/02-03-02_01_2016.htm.

Europska komisija (2013). *DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*. Preuzeto 12. 12. 2017. s mrežne stranice Europske komisije: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC83167/lb-na-26035-enn.pdf>.

Europska komisija (2017a). *Europe's Digital Progress Report 2017*. Preuzeto 12. 12. 2017. s mrežne stranice Europske komisije: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/europes-digital-progress-report-2017>.

Europska komisija (2017b). *Izješće o digitalnom razvoju Europe (EDPR) 2017.-profil države:Hrvatska*. Preuzeto 16. 12. 2017. s mrežne stranice Europske komisije: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/europes-digital-progress-report-2017>.

EPRS European Parliamentary Research Service (2015). *Bridging the Digital divide in the EU*. Preuzeto 16. 12. 2017. s mrežne stranice Europskog parlamenta: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2015\)573884](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2015)573884).

Eurostat (2017). *Internet accesss and use statistics-households and individuals*. Posjećeno 16. 12. 2017. na mrežnoj stranici Eurostata: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Internet_access_and_use_statistics_-_households_and_individuals.

Haddon, L., Livingstone, S., EU Kids Online (2014). *EU Kids Online: Annual Report 2014*. Preuzeto 13. 12. 2017. s EU Kids Online mrežne stranice: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU %20Kids %20I %20\(2006-9\)/EU %20Kids %20Online %20I %20Reports/EUKidsOnline FinalReport.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%20(2006-9)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf).

Helsper, E. (2008). *Digital inclusion: an analysis of social disadvantage and the information society*. Preuzeto 01. 12. 2017. s LSE Research Online mrežne stranice: [http://eprints.lse.ac.uk/26938/1/_libfile_REPOSITORY_Content_Helsper, %20E_Digital %20inclusion_Helsper_Digital %20inclusion_2013.pdf](http://eprints.lse.ac.uk/26938/1/_libfile_REPOSITORY_Content_Helsper,%20E_Digital%20inclusion_Helsper_Digital%20inclusion_2013.pdf).

Krištofić, B. (2007). Digitalna nejednakost. *Sociologija i prostor* 176(2), 165-181.

Stiakakis, E., Kariotellis, P. & Vlachopoulou, M. (2009). *From the Digital Divide to Digital Inequality: A Secondary Research in the European Union*. Preuzeto 13. 12. 2017. s mrežne stranice Semantic Schoolara: <https://pdfs.semanticscholar.org/54cf/f40419d8fe8c6a40c6590c324a4eaebc191d.pdf>.

Smahel, D., Helsper, E., Green, L., Kalmus, V., Lukas Blinka, L., Ólafsson, K. (2012). *Excessive internet use among European children*. Preuzeto 13. 12. 2017. s EU Kids Online mrežne stranice: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU %20Kids %20Online %20reports.aspx](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20Online%20reports.aspx).

Van Dijk, J. (2012). *The Evolution of the digital Divide: The Digital Divide turns to Inequality of Skills and Usage*. Preuzeto 06. 12. 2017. s mrežne stranice Universityja of Twente: [https://www.utwente.nl/en/bms/vandijk/news/The %20Evolution %20of %20the %20Digital %20Divide/Evo lution %20of %20the %20Digital %20Divide %20Digital %20Enlightment %20Yearbook %202012.pdf](https://www.utwente.nl/en/bms/vandijk/news/The%20Evolution%20of%20the%20Digital%20Divide/Evolution%20of%20the%20Digital%20Divide%20Digital%20Enlightment%20Yearbook%202012.pdf).

Vrkić Dimić, J. (2014). Problem digitalne podjele. *Nepredak* 155(4), 419-433.

Primljeno: 30. srpnja 2018. godine

Received: July 30, 2018

Prihvaćeno: 14. kolovoza 2018. godine

Accepted: August 14, 2018

**Pravo na privatnost i objavljivanje
osobnih podataka, informacija (o) i fotografija maloljetne djece**

**The Right to Privacy and Publishing
of Personal Data, Information (about) and Photographs of Minor Children**

Ančica Sečan Matijaščić^{1*}

pregledni rad (scientific review)

Sažetak

Republika Hrvatska zakonodavno je uredila područje privatnosti nizom pravnih akata od kojih je, u ovom radu, dan prikaz odredbi (koje se odnose na područje privatnosti) Ustava Republike Hrvatske, Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka², Obiteljskog zakona, Zakona o socijalnoj skrbi, Prekršajnog zakona, Zakona o sudovima za mladež, Kaznenog zakona, Zakona o medijima, Zakona o elektroničkim medijima, Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji i Zakona o obveznim odnosima te je dan kratak prikaz odredbi (i) nekoliko međunarodnih pravnih akata, vezanih uz spomenutu tematiku, Konvencije o pravima djeteta, Opće deklaracije Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima, Povelje Europske unije o temeljnim pravima, Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Konvencije 108 Vijeća Europe i Opće uredbe o zaštiti podataka. Ujedno je promišljeno o navedenim odredbama (a) u smislu odnosno u svezi kršenja prava na privatnost maloljetne djece od strane njihovih roditelja [*sharenting* (eng.)] (kao) i dan prikaz (nekih od) opasnosti (od) objavljivanja osobnih podataka, informacija (o) i fotografija maloljetne djece od strane njihovih roditelja te mogućih posljedica objavljivanja (a) u vidu prikaza statistike, sprovedenih istraživanja na temu *sharentinga* (eng.), stvarnih događaja nastalih kao posljedica *sharentinga* (eng.) te savjeta, preporuka i upozorenja onih koji/e se bave spomenutim tematikama.

Ključne riječi: privatnost, *sharenting* (eng.), objavljivanje, opasnost(i), maloljetnici.

Abstract

The Republic of Croatia has legislated the area of privacy in a series of legal acts of which, in this paper, provisions overview (related to privacy area) of The Constitution of the Republic of Croatia,

¹ Udruga Futura Šibenik, Bana Josipa Jelačića 13 a, 22000 Šibenik, Hrvatska.

* Ančica Sečan Matijaščić, univ. bacc. act. soc., e-mail: ancica@gazette-future.eu.

² Prema članku 56. Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka: "Stupanjem na snagu ovoga Zakona prestaje važiti Zakon o zaštiti osobnih podataka ("Narodne novine", br. 103/2003., 118/2006., 41/2008., 130/2011. i 106/2012. - pročišćeni tekst), Uredba o načinu vođenja i obrascu evidencije o zbirkama osobnih podataka ("Narodne novine", br. 105/2004.) i Uredba o načinu pohranjivanja i posebnim mjerama tehničke zaštite posebnih kategorija osobnih podataka ("Narodne novine", br. 139/2004.)" (NN 42/2018).

The Law on Implementation of the General Data Protection Regulation³, The Family Act, Social Welfare Act, The Misdemeanour Law, The Juvenile Courts Act, The Criminal Code, The Media Act, The Electronic Media Act, The Croatian Radio Television Law and The Civil Obligations Act is given (same as) and a brief provisions overview of (&) several international legal acts related to the mentioned topic, The Convention on the Rights of the Child, The Universal Declaration of the United Nations on Human Rights, The Charter of Fundamental Rights of the European Union, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Convention 108 of the Council of Europe and The General Data Protection Regulation, is given. Withal, contemplation about the above provisions in terms of or concerning the violation of the rights of the child's privacy by their parents [sharenting] (same as) and the overview of (some of) the danger(s) of the publishing of personal data, information (about) and photographs of the minor children by their parents and the possible consequences of the publishing is given in the form of overview of statistics, sharenting researches, real events resulting from sharenting and the advices, recommendations and warnings by those who are dealing with the themes mentioned.

Key words: privacy, sharenting, publishing, danger(s), minors.

Uvod

Privatnost je tijekom godina različito definirana od strane niza autora. Dvije najpoznatije koncepcije definiranja privatnosti jesu da je privatnost "pravo osobe da ju drugi/e ostave na miru odnosno pravo osobe da ju drugi/e ne diraju" (Warren i Brandeis, 1890, prema Marwick et al., 2010) te da je privatnost "pravo osobe na kontroliranje osobnih podataka⁴ o sebi" (Westin, 1967, prema Marwick et al., 2010) odnosno "Privatnost je polaganje prava pojedinaca, skupina odnosno institucija na to da sami/e za sebe odrede kada, kako i u kojoj mjeri će informacije o njima biti dane na dostupnost drugima. Gledano u smislu sudjelovanja pojedinca u društvenoj sferi, privatnost je dobrovoljno i privremeno povlačenje osobe iz društvene sfere, fizičkim odnosno psihološkim sredstvima, bilo u stanju potpune samoće odnosno u intimnosti manje grupe odnosno, u većoj grupi, u stanju anonimnosti ili uzdržljivosti" (Westin, 1967, prema Marwick et al., 2010, str. 6). Ako se na privatnost gleda iz perspektive kontroliranja: "Neovlašteno otkrivanje osobnih podataka pojedinaca podvrgava iste nenamjernom (temeljitom) promatranju/proučavanju od strane drugih" (Martin, 1998, prema Marwick et al., 2010, str. 6). Od ostalih koncepcija privatnosti, valja još spomenuti onu koja privatnost dijeli na šest glavnih "područja": "pravo osobe da ju drugi/e ostave na miru odnosno pravo osobe da ju drugi/e ne diraju",

³ According to article 56 of the Law on Implementation of the General Data Protection Regulation: "As of the date of entry into force of this Act, The Act on Personal Data Protection ("Official Gazette", no. 103/2003, 118/2006, 41/2008, 130/2011, 106/2012 - consolidated version), The Regulation on the method of maintaining records on personal data filing system and the form of such records ("Official Gazette", no. 105/2004) and The Regulation on the manner of storing and special measures of technical protection of the special categories of personal data ("Official Gazette", no. 139/2004) shall cease to be valid" (OG 42/2018).

⁴ Privatnost podataka [*Information privacy* (eng.)] (Westin, 1967, prema Hong i Thong, 2013).

'pravo osobe na ograničen pristup samoj sebi odnosno zaštitu od neželjenog pristupa drugih', 'pravo osobe na tajnost odnosno prikrivanje određenih stvari od drugih', 'pravo osobe na kontroliranje osobnih podataka odnosno povećanje kontrole nad informacijama o sebi', 'pravo osobe na osobnost odnosno zaštitu osobnosti, individualnosti i dostojanstva' te 'pravo osobe na intimnost odnosno kontrolu nad ili ograničen pristup intimnim vezama ili aspektima života'" (Solove, 2002, prema Marwick et al., 2010, str. 6-7).

U potonjih nekoliko godina, došlo je do pojave novog, brzorastućeg, svjetskog trenda, *sharentinga* (eng.)⁵ odnosno objavljivanja i dijeljenja na Internetu, od strane roditelja, detalja o životu (svoje) djece, pri čemu se počesto samu djecu ne traži odobrenje za objavu detalja, bez obzira radi li se o objavi pozitivnih ili negativnih detalja, poradi čega se može govoriti (i) o sukobu prava djece i prava roditelja. Činjenica jest da nešto jednom objavljeno na Internetu može (p)ostati objavljeno na duže vremensko razdoblje utječući pri tome na osobu ne samo za djetinjstva već (i) za cijelog života (Steinberg, 2017). Roditelji dijele radost(i) i izazov(e) roditeljstva javnim dokumentiranjem života djece što će reći da, prije negoli su (i) prohodala, djeca (već) imaju objavljeno mnoštvo osobnih podataka, informacija o sebi i vlastitih fotografija, dakle, stvoren "digitalan otisak", ali bez njihove privole i ne kakav su ona htjela već kakvim su ga stvorili njihovi roditelji, a što može dovesti do "digitalnih otmica", ismijavanja djece od strane osoba koje su imale pristup objavljenom sadržaju i sl. (Brosch, 2016). *Sharenting* (eng.) predstavlja opasnost od pojave problema vezanih uz stvaranje vlastitog identiteta (u) djece (Smith, 2013, prema Marasli et al., 2016), predstavlja rizik od smanjenja samopoštovanja u djece u slučaju negativnih komentara (Jones, 2003, prema Marasli et al., 2016) te predstavlja rizik (i) za moguće (buduće) uznemiravanje i zlostavljanje djece odnosno invaziju na njihovu privatnost (Dockterman, 2013, prema Marasli et al., 2016). Ljudi počesto krivo misle da sadržaj objavljen na Internetu ostaje objavljen kratkotrajno i da će brzo "nestati" no radi se upravo o suprotnom: u pravilu, jednom objavljen sadržaj na Internetu zauvijek ostaje objavljen na Internetu [*Once Online Always Online* (eng.)]^{6,7} posebice ukoliko bude (po)dijeljen (dalje) (Swinfen Green, 2016).

⁵ Termin *oversharenting* (eng.), (a) koji je kombinacija termina *oversharing* (eng.) i *parenting* (eng.), prvi put je uporabljen, u svibnju 2012., od strane Stevena Leckarta, novinara Wall Street Journala (Marasli et al., 2016).

⁶ Archive.org "Vremenski stroj" je "usluga" "Internet Arhiva", odnosno "Digitalne knjižnice", koja pohranjuje i arhivira, (i), Web stranice "kroz vrijeme" te funkcionira kao "digitalna vremenska kapsula" (svaku pohranjenu i arhiviranu Web stranicu moguće je "pregledati od prvog do zadnjeg arhiviranja") (Internet Archive, 2018). Npr.: <https://web.archive.org/web/19990125094550/http://www.cvp-info.hr:80> (1999. - 2018.).

⁷ "'User's Network' - 'Korisnička mreža' - ('Usenet') - jest oblik komuniciranja preko velikog broj novinskih (News) grupa iz čitavog svijeta pohranjenih na novinskim poslužiteljima. Novinski poslužitelji međusobno su povezani i razmjenjuju članke. 'Mrežne novine' su mrežni informacijski servis koji po principu zidnih novina korisnicima omogućuje razmjenjivanje poruka. 'Novinske grupe' su elektronički forumi putem kojih korisnici šalju svoje poruke svim korisnicima (čitateljima) novinskih grupa [netko od korisnika pošalje poruku (članak) na koji drugi odgovaraju i razvija se rasprava]" (Sečan, 2000). Grupa 'hr.fido.internet' zatvorena je 22. 03. 2011. (<https://groups.google.com/forum/#!topic/hr.fido.internet/MqsY5NdJPsw>) no Google je arhivirao neke od poruka, npr. (2000.): <https://groups.google.com/forum/#!topic/hr.fido.internet/CUwEGLi5v5w>.

Zakonodavni okvir

Prema članku 16. Konvencije o pravima djeteta: "(1) Niti jedno dijete ne smije biti izloženo proizvoljnom ili nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, obitelj, dom ili prepisku, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. (2) Dijete ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takvog miješanja ili napada" (Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava (OHCHR), 2018, str. 1).

Prema članku 12. Opće deklaracije o ljudskim pravima: "(1) Nitko ne smije biti podvrgnut samovoljnom miješanju u njegov privatni život, obitelj, dom ili dopisivanje, niti napadima na njegovu čast i ugled. Svatko ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takvog miješanja ili napada" (NN, MU 12/2009).

Prema članku 7. Povelje Europske unije o temeljnim pravima: "(1) Svatko ima pravo na poštovanje svojeg privatnog i obiteljskog života, doma i komuniciranja" (SL 2016/C 202/02).

Prema članku 8. Povelje Europske unije o temeljnim pravima: "(1) Svatko ima pravo na zaštitu osobnih podataka koji se na njega ili nju odnose. (2) Takvi podatci moraju se obrađivati pošteno, u utvrđene svrhe i na temelju suglasnosti osobe o kojoj je riječ, ili na nekoj drugoj legitimnoj osnovi utvrđenoj zakonom. Svatko ima pravo na pristup prikupljenim podacima koji se na njega ili nju odnose i pravo na njihovo ispravljanje. (3) Poštovanje tih pravila podliježe nadzoru neovisnog tijela" (SL 2016/C 202/02).

Prema članku 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda: "(1) Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja. (2) Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih" (Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN, MU 18/1997).^{8,9,10,11,12,13,14,15}

⁸ Pročišćeni tekstovi Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Protokola br. 1, Protokola br. 4, Protokola br. 6 i Protokola br. 7. uz tu Konvenciju (NN, MU 6/1999): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/1999_05_6_142.html.

⁹ Zakon o potvrđivanju Protokola br. 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima (NN, MU 14/2002): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2002_11_14_161.html.

¹⁰ Zakon o potvrđivanju Protokola br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN, MU 14/2002): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2002_11_14_160.html.

¹¹ Objava da je Protokol br. 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, stupio na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku 1. srpnja 2003. (NN, MU 13/2003): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2003_08_13_119.html.

Prema članku 1. Konvencije 108 Vijeća Europe: "(Predmet i svrha) (1) Svrha je ove Konvencije svakoj fizičkoj osobi, bez obzira na njezino državljanstvo i boravište, na području svake stranke, osigurati poštovanje njezinih prava i temeljnih sloboda, a osobito njezino pravo na privatnost glede automatizirane obrade osobnih podataka koji se na nju odnose ('zaštita podataka') (Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka i Dodatnog protokola uz konvenciju za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka u vezi nadzornih tijela i međunarodne razmjene podataka, NN, MU 4/2005).^{16,17}

Prema članku 2. Konvencije 108 Vijeća Europe: "(Definicije) (1) Za potrebe ove Konvencije: a. 'osobni podatak' znači svaku obavijest koja se odnosi na određenog ili odredivog pojedinca ('subjekt podatka')... (Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka i Dodatnog protokola uz konvenciju za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka u vezi nadzornih tijela i međunarodne razmjene podataka, NN, MU 4/2005).

"Svake godine, 28. siječnja, države članice Vijeća Europe te institucije, agencije i tijela EU, obilježavaju Dan zaštite podataka (a) koji obilježava godišnjicu Konvencije o zaštiti podataka Vijeća Europe, poznatu pod nazivom 'Konvencija 108'" (Europski supervizor zaštite podataka, 2018, str. 1).

Prema članku 37. Ustava Republike Hrvatske: "(1) Svakom se jamči sigurnost i tajnost osobnih podataka. Bez privole ispitanika, osobni se podatci mogu prikupljati, obrađivati i koristiti samo uz uvjete određene zakonom. (2) Zakonom se uređuje zaštita podataka te nadzor nad djelovanjem informatičkih sustava u državi. (3) Zabranjena je uporaba osobnih podataka suprotna utvrđenoj svrsi njihovoga prikupljanja" (NN 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010).

¹² Objava da je Protokol br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda stupio na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku 1. travnja 2005. (NN, MU 9/2005): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2005_10_9_98.html.

¹³ Zakon o potvrđivanju protokola br. 14 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, o izmjeni nadzornog sustava konvencije (NN, MU 1/2006): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2006_01_1_2.html.

¹⁴ Objava da će Protokol br. 14 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, o izmjeni nadzornog sustava Konvencije, stupiti na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku 1. lipnja 2010. (NN, MU 2/2010): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2010_03_2_38.html.

¹⁵ Zakon o potvrđivanju protokola br. 15 kojim se mijenja i dopunjuje konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN, MU 13/2017): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2017_11_13_69.html.

¹⁶ Objava da će Konvencija za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka i Dodatni protokol uz Konvenciju za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka u vezi nadzornih tijela i međunarodne razmjene podataka stupiti na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku 01. listopada 2005. (NN, MU 6/2005): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2005_07_6_71.html.

¹⁷ Zakon o potvrđivanju Izmjena i dopuna Konvencije za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka (ETS br. 108) koje Europskim zajednicama omogućavaju pristupanje (NN, MU 12/2005): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2005_12_12_129.html.

Prema uvodnoj izjavi 38. preambule¹⁸ Opće uredbe o zaštiti podataka¹⁹: "Djeca zaslužuju posebnu zaštitu u pogledu svojih osobnih podataka budući mogu biti manje svjesna rizika, posljedica i predmetnih zaštitnih mjera te svojih prava u vezi s obradom osobnih podataka. Takvo pravo na posebnu zaštitu trebalo bi se posebno odnositi na upotrebu osobnih podataka djece u svrhu marketinga ili stvaranja osobnih ili korisničkih profila te prikupljanje osobnih podataka o djeci prilikom upotrebe usluga koje se izravno nude djetetu. Privola nositelja roditeljske odgovornosti ne bi trebala biti nužna u kontekstu preventivnih usluga ili usluga savjetovanja koje su ponuđene izravno djetetu" (SL 2016/L 119/1).

Prema članku 4. stavku 1. Opće uredbe o zaštiti podataka: "... 'osobni podatci' znači svi podatci koji se odnose na pojedinca čiji je identitet utvrđen ili se može utvrditi ('ispitanik'); pojedinac čiji se identitet može utvrditi jest osoba koja se može identificirati izravno ili neizravno, osobito uz pomoć identifikatora kao što su ime, identifikacijski broj, podatci o lokaciji, mrežni identifikator ili uz pomoć jednog ili više čimbenika svojstvenih za fizički, fiziološki, genetski, mentalni, ekonomski, kulturni ili socijalni identitet tog pojedinca..." (SL 2016/L 119/1).

Prema članku 4. stavku 11. Opće uredbe o zaštiti podataka: "... 'privola' ispitanika znači svako dobrovoljno, posebno, informirano i nedvosmisleno izražavanje želja ispitanika kojim on izjavom ili jasnom potvrdnom radnjom daje pristanak za obradu osobnih podataka koji se na njega odnose..." (SL 2016/L 119/1).

Prema članku 4. stavku 12. Opće uredbe o zaštiti podataka: "... 'povreda osobnih podataka' znači kršenje sigurnosti koje dovodi do slučajnog ili nezakonitog uništenja, gubitka, izmjene, neovlaštenog otkrivanja ili pristupa osobnim podacima koji su preneseni, pohranjeni ili na drugi način obrađivani..." (SL 2016/L 119/1).

Prema članku 4. stavku 15. Opće uredbe o zaštiti podataka: "... 'podatci koji se odnose na zdravlje' znači osobni podatci povezani s fizičkim ili mentalnim zdravljem pojedinca, uključujući pružanje zdravstvenih usluga, kojima se daju informacije o njegovu zdravstvenom statusu..." (SL 2016/L 119/1).

Prema članku 19. Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka: "(1) Kod primjene članka 6. stavka 1. točke (a) Opće uredbe o zaštiti podataka, u vezi s nuđenjem usluga informacijskog društva izravno djetetu, obrada osobnih podataka djeteta zakonita je ako dijete ima najmanje 16 godina. (2) Odredba stavka 1. ovoga članka primjenjuje se na dijete čije je prebivalište u Republici Hrvatskoj.

¹⁸ "Preambula (pozivanja i uvodne izjave): obuhvaća tekst između naslova akta i njegova normativnog dijela. U uvodnim izjavama navode se razlozi za ono što se nalazi u normativnom dijelu (tj. člancima) nekog akta. Uvodne izjave uvode se formulacijom: 'budući da'. Označene su brojevima i svaka rečenica u svakoj uvodnoj izjavi počinje velikim slovom te završava točkom, osim zadnje rečenice završne uvodne izjave koja završava zarezom" (Ured za publikacije Europske unije, 2017, str 1.).

¹⁹ Opća uredba o zaštiti podataka (OUZP) [*General Data Protection Regulation (GDPR)* (eng.)] (op. a.).

(3) Postupanje suprotno odredbama ovoga članka smatra se kršenjem članka 8. Opće uredbe o zaštiti podataka i podliježe sankcioniranju sukladno članku 83. Opće Uredbe o zaštiti podataka" (NN 42/2018).

Prema članku 34. Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka: "(1) Svatko tko smatra da mu je povrijeđeno neko pravo zajamčeno ovim Zakonom i Općom uredbom o zaštiti podataka, može Agenciji podnijeti zahtjev za utvrđivanje povrede prava. (2) O povredi prava Agencija odlučuje rješenjem. (3) Rješenje Agencije je upravni akt. (4) Protiv rješenja Agencije žalba nije dopuštena, ali se tužbom može pokrenuti upravni spor pred nadležnim upravnim sudom" (NN 42/2018).

Prema članku 91. Obiteljskog zakona: "(1) Roditeljsku skrb čine odgovornosti, dužnosti i prava roditelja, u svrhu zaštite i promicanja djetetovih osobnih i imovinskih prava te dobrobiti. Roditeljsku skrb roditelji su dužni ostvarivati u skladu s djetetovim razvojnim potrebama i mogućnostima. (2) Roditelj se ne može odreći prava na roditeljsku skrb. (3) Roditelji su dužni o pojedinačnim sadržajima roditeljske skrbi razgovarati i sporazumijevati se s djetetom u skladu s njegovom dobi i zrelošću" (NN 103/2015).

Prema članku 92. stavku 1. Obiteljskog zakona: "(1) U sadržaj roditeljske skrbi ulazi pravo i dužnost zaštite osobnih prava djeteta na: 1. zdravlje, razvoj, njegu i zaštitu, 2. odgoj i obrazovanje, 3. ostvarivanje osobnih odnosa i 4. određivanje mjesta stanovanja..." (NN 103/2015).

Prema članku 93. stavcima 2. i 3. Obiteljskog zakona: "... (2) Roditelji su dužni i odgovorni čuvati i njegovati dijete te se skrbiti o njegovim potrebama. (3) Roditelji su dužni štititi dijete od ponižavajućih postupaka i tjelesnoga kažnjavanja drugih osoba..." (NN 103/2015).

Prema članku 127. stavcima 1. i 2. Obiteljskog zakona: "(1) Roditelji su dužni i odgovorni štititi prava i dobrobit djeteta. (2) U slučajevima određenim ovim Zakonom i drugi članovi bliže obitelji imaju dužnosti i odgovornosti iz stavka 1. ovoga članka..." (NN 103/2015).

Prema članku 18.²⁰ Zakona o socijalnoj skrbi: "(1) Korisniku prava u sustavu socijalne skrbi mora se osigurati tajnost i zaštita osobnih podataka..." (NN 157/2013, 152/2014, 99/2015, 52/2016, 16/2017, 130/2017).

Prema članku 19.²¹ Zakona o socijalnoj skrbi: "(1) Korisnik prava u sustavu socijalne skrbi ima pravo na poštivanje privatnosti prilikom pružanja usluga socijalne skrbi. (2) Osoba koja pruža uslugu u djelatnosti socijalne skrbi ne smije narušavati privatnost korisnika preko mjere nužne za pružanje usluge ili osiguravanje prava korisniku" (NN 157/2013, 152/2014, 99/2015, 52/2016, 16/2017, 130/2017).

²⁰ Načelo tajnosti i zaštite osobnih podataka.

²¹ Načelo poštivanja privatnosti.

Prema članku 223. stavku 10. Prekršajnog zakona: "... (10) Bez odobrenja suda ne smije se objaviti tijekom prekršajnog postupka prema maloljetniku niti odluka donesena u tom postupku. Objaviti se može samo onaj dio postupka, odnosno samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje, ali se tada ne smije navesti ime maloljetnika i ostali podatci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojem je maloljetniku riječ..." (NN 107/2007, 39/2013, 157/2013, 110/2015, 70/2017).

Prema članku 60. Zakona o sudovima za mladež: "(1) Izvidi kaznenih djela i postupak prema maloljetniku su tajni. (2) Bez odobrenja nadležnog tijela ne može se objaviti sadržaj i tijek postupka prema maloljetniku niti odluka donesena u tom postupku. (3) Objaviti se može samo onaj dio postupka, odnosno samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje suda za mladež ili državnog odvjetnika za mladež, ali se tada ne smije navesti ime maloljetnika i ostali podatci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojem je maloljetniku riječ" (NN 84/2011, 143/2012, 148/2013, 56/2015).

Prema članku 146.²² Kaznenog zakona: "(1) Tko protivno uvjetima određenima u zakonu prikuplja, obrađuje ili koristi osobne podatke fizičkih osoba, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine. (2) Tko protivno uvjetima određenima u zakonu iznosi osobne podatke iz Republike Hrvatske u svrhu daljnje obrade ili ih objavi ili na drugi način učini dostupnim drugome ili tko radnjom iz stavka 1. ovoga članka sebi ili drugome pribavi znatnu imovinsku korist ili prouzroči znatnu štetu, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine. (3) Kaznom iz stavka 2. ovoga članka kaznit će se tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počinu prema djetetu ili tko protivno uvjetima određenima u zakonu prikuplja, obrađuje ili koristi osobne podatke fizičkih osoba koji se odnose na rasno ili etničko podrijetlo, politička stajališta, vjerska ili druga uvjerenja, sindikalno članstvo, zdravlje ili spolni život te osobne podatke fizičkih osoba o kaznenom ili prekršajnom postupku. (4) Ako kazneno djelo iz stavka 1. do 3. ovoga članka počinu službena osoba u obavljanju službe ili odgovorna osoba u obavljanju javne ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina" (NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017).

Prema članku 178.²³ Kaznenog zakona: "(1) Tko iznese ili proneše nešto iz osobnog ili obiteljskog života djeteta, protivno propisima objavi djetetovu fotografiju ili otkrije identitet djeteta, što je kod djeteta izazvalo uznemirenost, porugu vršnjaka ili drugih osoba ili je na drugi način ugrozilo dobrobit djeteta, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine. (2) Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počinu putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je ono postalo pristupačno većem broju osoba, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine. (3) Tko djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počinu kao službena osoba ili u obavljanju profesionalne djelatnosti, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine" (NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017).

²² Nedozvoljena uporaba osobnih podataka.

²³ Povreda privatnosti djeteta.

Prema članku 7. Zakona o medijima: "(1) Svaka osoba ima pravo na zaštitu privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti. (2) Osoba koja obavlja javnu službu ili dužnost ima pravo na zaštitu privatnosti, osim u slučajevima koji su u vezi s javnom službom ili dužnosti koju osoba obavlja. (3) Osoba koja svojim izjavama, ponašanjem i drugim djelima u vezi s njezinim osobnim ili obiteljskim životom sama privlači pozornost javnosti ne može zahtijevati istu razinu zaštite privatnosti kao drugi građani" (NN 59/2004, 84/2011, 81/2013).

Prema članku 16. Zakona o medijima: "(1) Mediji su dužni poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast građana, a osobito djece, mladeži i obitelji bez obzira na spol i spolno opredjeljenje. Zabranjuje se objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta, ukoliko se time ugrožava dobrobit djeteta. (2) Mediji su dužni poštovati pravo na zaštitu identiteta svjedoka i oštećenika kaznenih djela, i bez njihova znanja i pristanka ne smiju otkriti njihov identitet" (NN 59/2004, 84/2011, 81/2013).

Prema članku 12. stavku 3. Zakona o elektroničkim medijima: "... (3) Nije dopušteno objavljivanje informacije kojom se otkriva identitet djeteta do 18 godine života uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira je li svjedok, žrtva ili počinitelj ili je dijete pokušalo ili izvršilo samoubojstvo, a niti iznositi pojedinosti iz djetetovih obiteljskih odnosa i privatnog života" (NN 153/2009, 84/2011, 94/2013, 136/2013).

Prema članku 6. stavku 1. Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji: "(1) U ostvarivanju programa, HRT je dužan: - promicati nacionalne interese, pridonositi poštivanju i promicanju temeljnih ljudskih prava i sloboda, domoljublju, toleranciji, razumijevanju i poštivanju različitosti, demokratskih vrednota i institucija, civilnog društva, te unapređenju kulture javnoga dijaloga, - poštivati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i temeljna prava i slobode drugih, a osobito djece i mladih, kao i starijih i nemoćnih osoba..." (NN 137/2010, 76/2012, 78/2016, 46/2017, 73/2017).

Prema članku 19. Zakona o obveznim odnosima: "(1) Svaka fizička i pravna osoba ima pravo na zaštitu svojih prava osobnosti pod pretpostavkama utvrđenim zakonom. (2) Pod pravima osobnosti u smislu ovoga Zakona razumijevaju se prava na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu i dr. (3) Pravna osoba ima sva navedena prava osobnosti, osim onih vezanih uz biološku bit fizičke osobe, a osobito pravo na ugled i dobar glas, čast, ime, odnosno tvrtku, poslovnu tajnu, slobodu privređivanja i dr." (NN 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018).

Prema članku 1099. Zakona o obveznim odnosima: "(1) U slučaju povrede prava osobnosti oštećenik može zahtijevati, na trošak štetnika, objavljivanje presude, odnosno ispravka, povlačenje izjave kojom je povreda učinjena, ili što drugo ime se može ostvariti svrha koja se postiže pravičnom novčanom naknadom" (NN 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018).

Statistički okvir

Popis kaznenih djela za koja se postupak pokreće po službenoj dužnosti 2013. - 2017. godine:

- Kaznena djela protiv privatnosti: 2013. - prijavljeno 144, razriješeno 133; 2014. - prijavljeno 503, razriješeno 451; 2015. - prijavljeno 679, razriješeno 674; 2016. - prijavljeno 569, razriješeno 561; 2017. - prijavljeno 354, razriješeno 341;
- Nedožvoljena uporaba osobnih podataka: 2013. - prijavljeno 46, razriješeno 41; 2014. - prijavljeno 413, razriješeno 366; 2015. - prijavljeno 601, razriješeno 600; 2016. - prijavljeno 482, razriješeno 476; 2017. - prijavljeno 270, razriješeno 260;
- Povreda privatnosti djeteta: 2013. - prijavljeno 11, razriješeno 11; 2014. - prijavljeno 35, razriješeno 35; 2015. - prijavljeno 23, razriješeno 23; 2016. - prijavljeno 25, razriješeno 25; 2017. - prijavljeno 29, razriješeno 25 (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2017).

Kriminalitet prema zakonskoj klasifikaciji - Kaznena djela protiv privatnosti (2017.): prijavljeno 354, od čega 5 uhićeno i 300 nepoznato; razriješeno 341; naknadno otkriveno 287.

Kaznena djela djece - Kaznena djela protiv privatnosti: do 14 godina - 2016. - 20, 2017. - 8; od 14 do 18 godina - 2016. - 0, 2017. - 2.

Počinitelji prema vrstama kaznenih djela - Kaznena djela protiv privatnosti (2017.): ukupno 153, pravne osobe 0, fizičke osobe 153, M 127, F 26, <14 3, 14-16 3, 16-18 2, 18-21 16, 21-25 24, 25-29 24, 29-39 31, 39-49 22, 49-59 9, 59+ 9, od toga stranci 4.

Oštećene osobe prema vrstama kaznenih djela - Kaznena djela protiv privatnosti (2017.): ukupno 361, pravne osobe 48, fizičke osobe 313, M 189, F 124, <14 0, 14-16 1, 16-18 1, 18-21 24, 21-25 19, 25-29 26, 29-39 74, 39-49 65, 49-59 49, 59+ 54, od toga stranci 7.

Odbačaji prema zakonskoj klasifikaciji - Kaznena djela protiv privatnosti: razriješeno 341, odbačeno 30.

Kriminalitet prema zakonskoj klasifikaciji - Nedožvoljena uporaba osobnih podataka (2017.): prijavljeno 270, od čega 0 uhićeno i 252 nepoznato; razriješeno 260; naknadno otkriveno 242.

Kaznena djela djece - Nedožvoljena uporaba osobnih podataka: do 14 godina - 2016. - 18, 2017. - 7; od 14 do 18 godina - 2016. - 0, 2017. - 1.

Počinitelji prema vrstama kaznenih djela - Nedožvoljena uporaba osobnih podataka (2017.): ukupno 92, pravne osobe 0, fizičke osobe 92, M 70, F 22, <14 0, 14-16 2, 16-18 2, 18-21 11, 21-25 17, 25-29 16, 29-39 26, 39-49 12, 49-59 4, 59+ 2, od toga stranci 3.

Oštećene osobe prema vrstama kaznenih djela - Nedožvoljena uporaba osobnih podataka (2017.): ukupno 272, pravne osobe 43, fizičke osobe 229, M 155, F 74, <14 0, 14-16 1, 16-18 1, 18-21 17, 21-25 13, 25-29 21, 29-39 59, 39-49 44, 49-59 36, 59+ 37, od toga stranci 3.

Odbačaji prema zakonskoj klasifikaciji - Nedožvoljena uporaba osobnih podataka: razriješeno 260, odbačeno 15.

Kriminalitet prema zakonskoj klasifikaciji - Povreda privatnosti djeteta (2017.): prijavljeno ukupno 29, od čega 0 uhićeno i 15 nepoznato; razriješeno 25; naknadno otkriveno 11.

Poredbeni prikaz kaznenih djela na štetu djece i obitelji - Povreda privatnosti djeteta: prijavljeno 2016. - 25, razriješeno 2016. - 25, prijavljeno 2017. - 29, razriješeno 2017. - 25.

Kaznena djela djece - Povreda privatnosti djeteta: do 14 godina - 2016. - 9, 2017. - 8; od 14 do 18 godina - 2016. - 4, 2017. - 4.

Počinitelji prema vrstama kaznenih djela - Povreda privatnosti djeteta (2017.): ukupno 11, pravne osobe 0, fizičke osobe 11, M 4, F 7, <14 2, 14-16 2, 16-18 3, 18-21 2, 21-25 0, 25-29 0, 29-39 1, 39-49 1, 49-59 0, 59+ 0, od toga stranci 0.

Oštećene osobe prema vrstama kaznenih djela - Povreda privatnosti djeteta (2017.): ukupno 28, pravne osobe 0, fizičke osobe 28, M 13, F 15, <14 21, 14-16 4, 16-18 2, 18-21 1, 21-25 0, 25-29 0, 29-39 0, 39-49 0, 49-59 0, 59+ 0, od toga stranci 0.

Odbačaji prema zakonskoj klasifikaciji - Povreda privatnosti djeteta: razriješeno 25, odbačeno 10 (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2018).

"Zbog kaznenih djela protiv privatnosti podnesene su, u 2013. godini, 173 kaznene prijave" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2014, str. 38): zbog kaznenog djela narušavanja nepovredivosti doma i poslovnog prostora 109, zbog kaznenog djela povrede tajnosti pisama i drugih pošiljaka 18, zbog kaznenog djela nedozvoljene uporabe osobnih podataka 25 itd.; odbačeno je 110 prijava, optužena je 41 osoba; sudovi su donijeli 53 presude od kojih 41 osuđujuću (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2014).

"Zbog kaznenih djela protiv privatnosti podneseno je, u 2014. godini, 185 kaznenih prijava" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2015, str. 54): zbog kaznenog djela narušavanja nepovredivosti doma i poslovnog prostora 98, zbog kaznenog djela povrede tajnosti pisama i drugih pošiljaka 11, zbog kaznenog djela nedozvoljene uporabe osobnih podataka 56, zbog kaznenog djela neovlaštenog zvučnog snimanja i prisluškivanja 7, zbog kaznenog djela neovlaštenog slikovnog snimanja 8 te zbog kaznenog djela neovlaštenog otkrivanja profesionalne tajne 5; odbačeno je 117 prijava, optužene su 34 osobe; sudovi su donijeli 45 presuda od kojih 42 osuđujuće" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2015).

"Zbog kaznenih djela protiv privatnosti podneseno je, u 2015. godini, 185 kaznenih prijava" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2016, str. 67): zbog kaznenog djela narušavanja nepovredivosti doma i poslovnog prostora 108, zbog kaznenog djela nedozvoljene uporabe osobnih podataka 96, zbog kaznenog djela neovlaštenog zvučnog snimanja i prisluškivanja 32, zbog kaznenog djela povrede tajnosti pisama i dr. pošiljaka 17, zbog kaznenog djela neovlaštenog slikovnog snimanja 16 te zbog kaznenog djela neovlaštenog otkrivanja profesionalne tajne 5; odbačeno je 148 prijava (77,7 %) dok je u odnosu na 16,6 % podignuta optužnica; sudovi su donijeli 51 presudu od kojih 43 osuđujuće" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2016).

"Za kaznena djela protiv privatnosti prijavljeno je, u 2016. godini, 377 odraslih osoba, 23 mlađe punoljetne osobe i 9 maloljetnih osoba" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2017, str. 64): zbog kaznenog djela narušavanja nepovredivosti doma i poslovnog prostora 195, zbog kaznenog djela nedozvoljene uporabe osobnih podataka 101, zbog kaznenog djela povrede tajnosti pisama i drugih pošiljaka 28, zbog kaznenog djela neovlaštenog zvučnog snimanja i prisluškivanja 26, zbog kaznenog djela neovlaštenog slikovnog snimanja 21 te zbog kaznenog djela neovlaštenog otkrivanja profesionalne tajne 6; odbačeno je 245 prijava; optuženo je 79 odraslih počinitelja, doneseno je rješenje o provođenju istrage protiv 3 osobe, 17 prijava je riješeno na drugi način; sudovi su, u odnosu na odrasle osobe, donijeli 53 presude, od čega 46 osuđujućih" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2017).

"Zbog kaznenih djela protiv privatnosti prijavljeno je, u 2017. godini, 308 odraslih osoba, 15 mlađih punoljetnih osoba i 10 maloljetnika" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2018, str. 68): zbog kaznenog djela narušavanja nepovredivosti doma i poslovnog prostora 162, zbog kaznenog djela nedozvoljene uporabe osobnih podataka 67, zbog kaznenog djela neovlaštenog zvučnog snimanja i prisluškivanja 30, zbog kaznenog djela neovlaštenog slikovnog snimanja 25, zbog kaznenog djela povrede tajnosti pisama i drugih pošiljaka 19 te zbog kaznenog djela neovlaštenog otkrivanja profesionalne tajne 5; odbačeno je 236 prijava; optuženo je 68 odraslih počinitelja, doneseno je rješenje o provođenju istrage protiv 1 osobe, 10 prijava je riješeno na drugi način; sudovi su, u odnosu na odrasle osobe, donijeli 50 presuda, od čega 44 osuđujuće" (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2018).

2013.: 212 predmeta uz 9 prenesenih iz 2012., sveukupno 221 predmeta od kojih je riješeno 202 te je 19 ostalo neriješeno (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2013). Povrede prava maloljetnih osoba i djece bile su vezane na: "prikupljanje i daljnju obradu osobnih podataka maloljetnika te objavu istih bez privole zakonskih zastupnika itd." (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2013, str. 58).

2014.: 290 predmeta uz 19 prenesenih iz 2013., sveukupno 309 predmeta od kojih je riješeno 276 te je 33 ostalo neriješeno (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2015). Povrede prava maloljetnih osoba i djece bile su vezane na: "pravo uvida u osobne podatke malodobne djece skrbniku i sl." (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2015, str. 12).

2015.: 1308 predmeta (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2016). Povrede prava maloljetnih osoba i djece bile su vezane na: "obradu osobnih podataka drugih osoba zamjenom OIB-a u ovršnim postupcima (zamjena identiteta fizičkih osoba), obradu osobnih podataka maloljetnih osoba od strane agencija za naplatu potraživanja itd." (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2016, str. 8-11).

2016.: 1163 predmeta uz 209 prenesenih iz 2015., sveukupno 1372 predmeta od kojih je riješeno 1196 te 176 preneseno u 2017. godinu (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2017). Povrede prava maloljetnih osoba i djece bile su vezane na: "objavu osobnih podataka maloljetnih osoba/djece, obradu osobnih podataka maloljetnog djeteta, davanje na korištenje osobnih podataka maloljetnih učenika škole drugoj ustanovi-školi bez znanja i privole zakonskih zastupnika itd." (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2017, str. 5).

2017.: 1374 predmeta uz 176 prenesenih iz 2016., sveukupno 1550 predmeta od kojih je riješeno 1209 te 341 preneseno u 2018. godinu (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2018b). Povrede prava maloljetnih osoba i djece bile su vezane na: "objavu osobnih podataka na Internetu objavom sportskih iskaznica od strane udruga-sportskih klubova, objavu osobnih fotografija učenika na Internetu i na društvenim mrežama (privatnom Facebook profilu) bez privole zakonskih zastupnika, objavu osobnih podataka djece na Internetu u prekomjernom opsegu (podatci o cijepljenju prilikom upisa djece u dječje vrtiće), prikupljanje osobnih podataka djece u svrhu sudjelovanja u kvizovima bez privole zakonskih zastupnika itd." (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2018b, str. 7).

Tablica 1. Aktivnosti Agencije za zaštitu osobnih podataka iz područja nadzora i zaštite prava (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2018b, str. 102).

Table 1. Activities of the Croatian Personal Data Protection Agency in the Field of Supervision and Protection of Rights (Croatian Personal Data Protection Agency, 2018b, p. 102).

Aktivnosti	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Riješeni upravni postupci, pokrenuti upravni sporovi, te podneseni optužni prijedlozi i prekršajni postupci	347	452	647	596	509
Riješeni neupravni postupci	495	539	572	626	717
Provedene nadzorne aktivnosti	334	552	686	942	1358
Izdana mišljenja na zakonske i podzakonske akte, zakonitosti obrade osobnih podataka, te naložena otklanjanja nedostataka i nepravilnosti	166	340	396	350	412
Odgovoreno na telefonske upite građana (tehnička i pravna pomoć)	938	1234	1520	2570	2831

Tablica 2. Aktivnosti Agencije za zaštitu osobnih podataka iz područja stručne suradnje (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2018b, str. 103).

Table 2. Activities of the Croatian Personal Data Protection Agency in the Field of Expert Cooperation (Croatian Personal Data Protection Agency, 2018b, p. 103).

Aktivnosti	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Odgovoreno na upite o iznošenju osobnih podataka iz Republike Hrvatske	64	64	76	67	73
Izdani prijedlozi i preporuke za unaprjeđenje zaštite osobnih podataka	90	90	128	148	184
Ostvareni različiti oblici međunarodne suradnje (upiti, mišljenja, očitovanja, sudjelovanja na različitim radnim događajima i sl.)	200	200	229	316	414
Odgovoreno na novinarske upite i e-upite građana	195	195	331	328	462

2008.: 36 prijava povreda prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2009).

2009.: 40 prijava povreda prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2010).

2010.: 43 prijave povreda prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2011). "Jedna se prijava odnosila na roditelje koji na Facebooku neodgovorno objavljuju slike svoje djece, često i u neprimjerenim pozama. U više slučajeva roditelji su prijavili da je netko napravio lažni profil njihove djece s uvredljivim, klevetničkim ili vulgarnim sadržajima" (Pravobranitelj za djecu, 2011, str. 11).

2011.: 27 prijava povreda prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2012).

2012.: 19 prijava povreda prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2013). "Primili smo i prijavu kršenja prava djece na privatnost objavljivanjem fotografija od strane roditelja" (Pravobranitelj za djecu, 2013, str. 15).

2013.: 21 prijava povreda prava na privatnost, 56 prijava povrede drugoga prava, pri čemu je došlo i do povrede prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2014).

2014.: 33 prijave povreda prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2015).

2015.: 40 prijava povreda prava na privatnost, 70 prijava povrede drugoga prava, pri čemu je došlo i do povrede prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2016). "U ovogodišnjim predmetima primjećujemo i pojavu kršenja prava djeteta na privatnost u obitelji... od strane roditelja koji svoje konflikte i rasprave te intimne obiteljske i djetetove podatke objavljuju na FB-u" (Pravobranitelj za djecu, 2016, str. 14).

2016.: 56 prijava povreda prava na privatnost (5 u obitelji), 80 prijava povrede drugoga prava, pri čemu je došlo i do povrede prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2017). "Postupali smo i u slučajevima prijave povrede prava u obitelji, i to najčešće povreda od strane roditelja koji svoje konflikte i rasprave te intimne obiteljske i djetetove podatke objavljuju na društvenim mrežama ili u elektroničkim medijima. U dva slučaja bila je riječ o roditeljima koji su razvedeni i jedan od njih ne želi da drugi objavljuje fotografije djeteta na FB-u. U nekoliko slučajeva riječ je o osobama poznatim u javnosti, koje su pojedinci o svojem razvodu i probleme oko ostvarivanja skrbi o djetetu prepričavale u medijima" (Pravobranitelj za djecu, 2017, str. 14).

2017.: 65 prijava povreda prava na privatnost (68 djece te 18 grupa djece), 58 prijava povrede drugoga prava, pri čemu je došlo i do povrede prava na privatnost (Pravobranitelj za djecu, 2018). "Često od građana dobivamo upite o tome je li i pod kojim je uvjetima dopušteno objaviti slike djece i druge podatke o djeci u javno dostupnim medijima, kao i smiju li roditelji bez ikakvih ograničenja objavljivati fotografije svoje djece na društvenim mrežama" (Pravobranitelj za djecu, 2018, str. 13). "Ponekad i roditelji sami povređuju djetetovo pravo na privatnost. Neki od njih, protivno najboljem interesu djeteta, o svojim osobnim i intimnim obiteljskim problemima informiraju javnost putem društvenih mreža i medija" (Pravobranitelj za djecu, 2018, str. 14). "... mediji često prenose obiteljske slike s Facebook profila na kojima se nalaze i djeca, a da pritom nisu zatražili suglasnost roditelja. Ponekad mediji prenose i slike koje su na društvenim mrežama objavila sama djeca" (Pravobranitelj za djecu, 2018, str. 128).

Istraživački okvir

"U periodu od rujna do prosinca 2015. godine, među poljskim korisnicima Facebooka, sprovedeno je istraživanje s ciljem utvrđivanja navika roditelja vezano uz koju vrstu i u kolikoj količini informacija isti objavljuju o svojoj djeci na Facebooku. Studija je vođena dvama glavnim istraživačkim pitanjima: 'Koju vrstu informacija roditelji objavljuju o djeci?' i 'Koji su najvjerojatniji uzroci te digitalne prakse?'. Istraživanje je sprovedeno online istraživačkom metodom korištenja etnografije društvenih medija" (Brosch, 2016, str. 227-228) (a) "koja konstruira i provodi etnografiju korištenjem virtualnog, online okruženja kao mjesta istraživanja" (Evans, 2010, prema Brosch, 2016, str. 228). S obzirom na to da je došlo do teškoća s lociranjem populacije, korištena je metoda snježne grude, da bi, na kraju, za istraživanje bilo odabrano 168 sudionika. Rezultati istraživanja pokazali su da je većina roditelja (bila) aktivna na Facebooku (već) nekoliko godina te da im se raspon prijatelja kretao od 17 do 1537 [u prosjeku 389 (a) od kojih je većina (71,4 %) imala 200 ili više prijatelja te je samo 7,7 % imalo podešeno postavke privatnosti na način da im je popis prijatelja bio skriven od javnosti], da je od ukupno objavljenih 25.727 fotografija, od kojih se 19.431 odnosilo na djecu starosti između 0 i 8 godina, u prosjeku, objavljeno 116 fotografija djece po korisničkom računu, da je 90,5 % roditelja svojevrijedno (po)dijelilo privatne informacije o vlastitom djetetu (ime, datum rođenja i sl.) od kojih je 32,7 % objavilo video snimke i druge dokumente djeteta poput rodnog lista, vrtićke diplome, dječjih radova i sl., 4,8 % fotografije fotografirane u bolnici te 10,7 % fotografije ultrazvuka (još tada) nerođene djece odnosno 8,3 % fotografije majki u trudnom stanju, da je 67,3 % roditelja objavilo najmanje jednu fotografiju djeteta koja se može okarakterizirati kao neprikladna za objavljivanje [fotografije gole djece, djece za vrijeme kupanja u kupaoni, djece na plaži i u moru, djece koja sjede na "kahlici", uplakane djece, pospane djece, djece u "čudnim pozicijama", djece "s grimasama", "zamusane" djece itd. (a koje su, u pravilu, "dobivale" nepoćudne komentare]. Hijerarhijskom regresijskom analizom [H1."Broj prijatelja na Facebooku pozitivno je povezan s brojem objavljenih fotografija djece od strane njihovih roditelja" (i) H2. "Duljina vremenske prisutnosti na i korištenja Facebooka pozitivno je povezana s brojem objavljenih fotografija djece od strane njihovih roditelja] ustanovljeno je da broj Facebook prijatelja značajno utječe na objavljivanje informacija o vlastitoj djeci na Facebooku dok duljina vremenske prisutnosti na i korištenja Facebooka nema značajnog utjecaja na objavljivanje informacija o vlastitoj djeci na Facebooku (Brosch, 2016).

U periodu od veljače do lipnja 2015. godine sprovedeno je na Facebooku²⁴ opisno istraživanje u dvije faze: prikupljanje podataka online anketom na Facebooku [dizajniranom uzimajući u obzir sugestije Kleinsmana i Buckleya iz 2015. (a) koji su sproveli studiju o etičkim i metodološkim načelima Facebook istraživanja²⁵] te analiza sadržaja Facebook profila 94 roditelja sudionika (većinom mlađih

²⁴ Istraživači su na Facebooku objavili obavijest s pozivom na sudjelovanje u istraživanju (Marasli et al., 2016).

²⁵ Kleinsman, J., Buckley, S. (2015). Facebook study: a little bit unethical but worth it?. *Journal of Bioethical inquiry* 12(2), 179-182.

majki s jednim do dvoje djece) od sveukupno 219 sudionika. Rezultati istraživanja pokazali su da je 60,93 % roditelja (bilo) aktivno na Facebooku (već) cca 6 ili više godina, 36,74 % 2 do 5 godina i 2,33 % unazad godinu dana (a većina) prijavljujući se na Facebook više puta dnevno na sveukupno cca dva sata, da je samo 12 sudionika (od 219) izjavilo da nikada nije objavilo (bilo kakve) informacije o vlastitoj djeci na Facebooku, da je 56,6 % sudionika izjavilo da je objavilo informacije i o sebi i o vlastitoj djeci, 24,53 % da je činilo što i drugi, 12,74 % se nije izjasnilo dok je 6,13 % izjavilo da je objavilo informacije uglavnom samo o sebi. Istraženo je 2.550 objavljenih statusa 94 sudionika istraživanja, dakle, cca 23,93 po osobi za vrijeme trajanja istraživanja, pri čemu je dođeno do rezultata da su, od strane roditelja, najčešće objavljivane fotografije i video snimke njihove djece (informacije samo o djeci ili o djeci s roditeljima odnosno rodbinom i/ili vršnjacima, nevezano na posebne prigode, ples i pjevanje djece, razmjena darova i sl.) 35,24 % od ukupnog broja objava, informacije vezane uz dječje proizvode, preporuke ili informacije o djeci 19,28 %, informacije o zajedničkim socijalnim aktivnostima (piknici, putovanja i sl.) 15,46 %, video snimke plesanja djeteta, fotografije poliranja noktiju djeteta i sl. 11,51 %, teme o zlostavljanju, nasilju nad i neosjetljivošću na djecu 9,51 %, rođendani 4,88 % kao i informacije o edukaciji, školovanju, ispitima i sl., informacije o umjetničkim aktivnostima djece (gluma na pozornici, pjevanje u zboru, čitanje pjesama i sl.) 3,73 %, informacije o sportskim aktivnostima djece 3,24 %, "ostalo" (izlazak u kino, posjet frizeru, pečenje kolača zajedno i sl.) 2,66 %, kritiziranje tepanja djeci 1,51 %, objedovanje zajedno 0,7 % te bolesti kao i svršetak školovanja 0,8 % (Marasli et al., 2016).

2017. godine sprovedeno je u 40 zemalja SAD-a istraživanje na 331 paru roditelj-dijete²⁶. Istraživačka pitanja nisu se odnosila na niti jednu društvenu mrežu posebice već na sve zajedno općenito. Prvi set od dva pitanja, nastao je na temelju Teorije upravljanja privatnošću komuniciranja (UPK teorije). UPK teorija [*Communication Privacy Management (CPM) Theory* (eng.)] temeljna je teorija sistematskog istraživanja dizajniranog za razvijanje i na dokazima utemeljeno razumijevanje ljudskog neotkrivanja i otkrivanja u smislu reakcije na objavu privatnih informacija za koje je osoba željela da ostanu privatne, a ne (da postanu) javno dostupne odnosno kada nije imala utjecaja na objavu vlastitih privatnih informacija (Petronio i Durham, 2008) odnosno hoće li i kada objaviti osobne podatke (Wagner i Gasche, 2018). "UPK teorija predviđa mogućnost pojave podizanja tenzija u slučaju zanemarivanja koordinacije objave privatnih informacija (osobnih podataka) (a) kada se npr. obitelj ne može složiti oko toga treba li nešto (je li prikladno) objaviti ili ne, te, s druge strane, mogućnost da se djeca, koja su odrasla bez 'digitalnog otiska' odnosno čiji roditelji nisu objavljivali privatne informacije (osobne podatke) o njima, osjete izostavljenima odnosno odbačenima. Pitanja su glasila: 'Jesu li dječje percepcije o tome koliko često njihovi roditelji objavljuju o njima na društvenim medijima usklađene s izvješćima roditelja o tome koliko često to rade?' [Odgovor: 'Jesu.']. i 'Osjećaju li djeca da njihovi roditelji objavljuju previše odnosno premalo informacija o njima online?'

²⁶ Majka, otac, posvojitelj/ica, zakonski/a zastupnik/ca - djeca 10 do 17 godina starosti (Moser et al., 2017).

Slažu li se roditelji s time?" [Odgovori: 'Taman. Da.']. Temeljem Teorije o traženju dopuštenja [*Permission-seeking theory* (eng.)], koja govori o tome da se u zapadnim društvima općenito pretpostavlja da nedostatak pravila zabrane nečega znači dopuštenje nečega, nastala su treće i četvrto pitanje: 'Misle li djeca da bi roditelji trebali (za)tražiti dopuštenje, prije negoli što objave informacije o njima online, češće nego što to trenutno čine?' [Odgovor: 'Da'.] i 'Objavljivanje kojih informacija o njima online, od strane roditelja, djeca preferiraju?' [Odgovor: 'Pozitivnih (sport, škola, hobiji, sretan obiteljski život, bez otkrivanja osobnih informacija i bez objavljivanja 'ružnih fotografija' - na kojima nisu dobro 'ispala').]" (Moser et al., 2017, str. 5221-5224).

2018. godine sprovedeno je istraživanje na 220 majki, s područja Njemačke i Austrije, prikupljanjem i analizom podataka, slijedeći kvalitativan istraživački pristup (Marying, 2000)²⁷ i metode analize sadržaja, putem strukturirane online ankete, s otvorenim pitanjima, distribuirane putem foruma i Facebooka, s ciljem dobivanja odgovora na sljedeća dva pitanja: "Koje čimbenike roditelji uzimaju u obzir pri objavljivanju osobnih podataka svoje djece na društvenim mrežama?" i "Koje strategije roditelji primjenjuju pri objavljivanju osobnih podataka svoje djece na društvenim mrežama?" (Wagner i Gasche, 2018). "Rezultati istraživanja pokazali su da 86 % sudionica često koristi Facebook odnosno 13 % Instagram od kojih s profilima postavljenim na privatne 91 %, da 60 % majki nikada nisu objavile fotografije svoje djece dok ih to jednom mjesečno čini 26 % te da ih 26 % vjeruje da nemaju pravo odluke o objavi/objavljivanju fotografija svoje djece (prava djece), da majke na objavljivanje fotografija svoje djece potiču društveno sudjelovanje, ponos, potvrda, zavist (učiniti druge ljubomornima) i prigodnost, da u majki postoji bojazan od povrede odnosno invazije na privatnost njihove djece te rizika da bi djeca objavom fotografija mogla biti posramljena (kasnije u životu), da u jedne majke postoji bojazan od zavisti drugih (a) poradi čega ne objavljuje fotografije svoje djece, da 4 % majki smatra da nema nikakve opasnosti od objave fotografija djece, te da majke, prilikom objavljivanja, u svrhu zaštite djece koriste 'neprepoznatljivost' ('skrivanje' lica djeteta odnosno fotografiranje djeteta tako da se ne vidi lice djeteta na fotografiji), 'skrivanje informacija' (neobjavljivanje imena, starosti, lokacije), 'prikadnost' (objavljivanje fotografija s bezopasnim sadržajem tipa obučeno dijete na fotografiji, a ne nago), 'izbjegavanje *oversharinga* (eng.)' (smanjenje broja objava) i 'dob djeteta' (objava fotografija samo u određenom vremenskom periodu ovisnom o starosti djeteta, u pravilu, samo dok je beba)" (Wagner i Gasche, 2018, str. 981-985).

U periodu od travnja 2013. do svibnja 2014. godine, u SAD-u, sprovedeno je istraživanje s ciljem utvrđivanja dijeljenja odgovornosti roditelja, vezano na upravljanja online identitetima svoje male djece, u 102 intervjuu (a) putem tri istraživačka pitanja: "'Tko objavljuje sadržaj o djeci na društvenim mrežama i što točno objavljuje?', 'Kako roditelji pregovaraju o tome što je prikladno za objavljivanje?'

²⁷ Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Social Science Open Access Repositorya: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173>.

i 'Na koje načine mogućnosti korištenja mrežnih stranica društvenih mreža utječu na to kako i što roditelji odlučuju objaviti?'. Sudionici su regrutirani putem mrežnih grupa, grupa podrške, roditeljskih popisa, uzorkovanja snježnom grudom, Facebook i Twitter mreža te letaka u trgovačkim centrima, liječničkim uredima i crkvama u gradu Midwestern s idejom da se u istraživanje uključi više muškaraca nego žena, s obzirom na to da je obično *vice versa*, te je, poradi toga, regrutirano 64 očeva i 38 majki (a) koji/e su (sve)ukupno imali/e 212 djece, prosječno dvoje po roditelju, starosti 0 do 18 godina (srednje dobi 7). Sudionici su intervjuirani 'licem-u-lice' (n = 25), putem telefona (n = 34) te putem Skypea (n = 43) od strane članova istraživačkog tima. Rezultati istraživanja pokazali su da majke većinom odlučuju o tome što objaviti, pregovaraju o pravilima objave s partnerima te objavljuju sadržaj (većinom fotografije) online, no da i očevi sudjeluju u objavljivanju, da očevi pokazuju zabrinutost oko objavljivanja fotografija svoje djece, osobito njihovih kćeri, na način koji bi se mogao tumačiti kao seksualno sugestivan, da očekuju da njihova 'publika' nije zainteresirana za (pre)gled(av)anje fotografija djece za razliku od majki koje očekuju da je njihova 'publika' zainteresirana za (pre)gled(av)anje fotografija djece, da u slučaju nesuglasja (oko toga) što (ne)objaviti (vezano na djecu odnosno njih same) roditelji razmatraju želje partnera pri odlučivanju (pri čemu su nesuglasja i pregovaranje veća kod razvedenih partnera), da je kontrola daljnjeg dijeljenja objavljenog sadržaja gotovo pa nemoguća misija, da je većina sudionika objavila barem par fotografija svoje djece na Facebooku, no, s vremenom su razvili zabrinutost zbog nemogućnosti kontrole daljnjeg dijeljenja objavljenog sadržaja (od strane drugih osoba), da su se neki roditelji 'okrenuli' objavljivanju fotografija svoje djece na platformama tipa blogovi(ma) i sl. umjesto na društvenim mrežama, da bi većina objavila fotografije svoje djece ako su 'zaista dobre', da je nekoliko roditelja protiv objave fotografija djece online bez obzira na sadržaj fotografija odnosno mogućnost kontrole 'publike' dok su ostali roditelji samo izrazili zabrinutost u smislu da ne bi svatko trebao vidjeti baš svaku objavlvenu fotografiju, no ipak su objavili osobne podatke, informacije (o) i fotografije svoje djece, da neki roditelji, osim odnosno umjesto Facebooka, za objavu fotografija svoje djece koriste Flickr odnosno Instagram odnosno Google+ itd. " (Ammari et al., 2015, str. 1-7).

"Roditelji se suočavaju sa značajnom i dugotrajnom odgovornošću odlučivanja o tome kako uskladiti svoju želju za objavljivanjem, osobnih podataka, informacija (o) i fotografija svoje djece (a) vezano na digitalne identitete svoje djece, za razliku od koje su (roditelji) startali od nule i sami (si) kreirali vlastite digitalne identitete, dok njihova djeca (u pravilu) nemaju tu mogućnost [osim djece roditelja koji ne objavljuju osobne podatke, informacije (o) i fotografije svoje djece odnosno koji ne kreiraju digitalne identitete svojoj djeci], s (mogućim) posljedicama objave na/po (buduće) digitalne identitete svoje djece" (Ammari et al., 2015).

Rasprava

Po Uvodnom dijelu, u "Zakonodavnom okviru", dan je prikaz odredbi niza pravnih akata, kojima je uređeno područje privatnosti, redom, kako slijedi: Konvencije o pravima djeteta, Opće deklaracije o ljudskim pravima, Povelje Europske unije o temeljnim pravima, Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Konvencije 108 Vijeća Europe, Ustava Republike Hrvatske, Opće uredbe o zaštiti podataka, Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka, Obiteljskog zakona, Zakona o socijalnoj skrbi, Prekršajnog zakona, Zakona o sudovima za mladež, Kaznenog zakona, Zakonu o medijima, Zakona o elektroničkim medijima, Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji i Zakona o obveznim odnosima (a) sa svrhom upoznavanja s navedenima [(kao i) pravima i obvezama koje proizlaze iz njih]. Kao što je razvidno iz navedenog, dan je prikaz samo nekih²⁸ od pravnih akata kojima je uređeno područje privatnosti. Valja naglasiti da je osim direktne povrede prava na privatnost (vezano uz prikazane pravne akte) moguća i pojava povrede drugih prava (vezano uz druge pravne akte) (a) pri čemu je moguće da ista dovede²⁹ (i) do povrede prava na privatnost.

Nastavno na "Zakonodavni okvir", u "Statističkom okviru", dan je prikaz statističkih podataka Ministarstva unutarnjih poslova, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, Agencije za zaštitu osobnih podataka i Pravobraniteljice za djecu (a) vezanih na povrede prava na privatnost.

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, razvidno je da je, u periodu od 2013. do 2017. godine, došlo do značajnog porasta kaznenih djela protiv privatnosti (sa 144 na 354) od čega zbog nedozvoljene uporabe osobnih podataka s 46 na 270 i povrede privatnosti djeteta s 11 na 29 te da su, među počiniteljima navedenih kaznenih djela, (i) maloljetnici.

Prema podacima Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, razvidno je da je, u periodu od 2013. do 2017. godine, došlo do značajnog porasta kaznenih prijava zbog kaznenih djela protiv privatnosti (sa 173 na 333) od čega zbog kaznenog djela nedozvoljene uporabe osobnih podataka s 25 na 67 kao i porasta osuđenih osoba³⁰ s 41 na 44.

Prema podacima Agencije za zaštitu osobnih podataka, razvidno je da je, u periodu od 2013. do 2017. godine, došlo do značajnog porasta predmeta (s 221 na 1550) odnosno sveukupnog broja aktivnosti

²⁸ (U svrhu dobivanja dodatnih informacija) Valja pregledati: Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 70/2017, članak 6, stavak 1, točka 7), Zakon o zaštiti prava pacijenata (NN 169/2004, 37/2008, članci 4, 25, 28), Zakon o radu (NN 93/2014, 127/2017, članci 6, 29, 134), Zakon o kaznenom postupku (NN 152/2008, 76/2009, 80/2011, 121/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017, članak 44), Zakon o općem upravnom postupku (NN 47/2009, članci 11, 54, 84), Zakon o parničnom postupku (NN 53/1991, 91/1992, 112/1999, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 84/2008, 96/2008, 123/2008, 57/2011, 148/2011, 25/2013, 89/2014, članci 307, 308), Zakon o pravu na pristup informacijama (NN 25/2013, 85/2015, članak 15), Zakon o humanitarnoj pomoći (NN 102/2015, članak 7), Opći porezni zakon (NN 115/2016, članci 8, 67) itd. (op. a.).

²⁹ (U svrhu dobivanja dodatnih informacija, s primjerima) Valja pregledati: "Izvješća o radu Pravobraniteljice za djecu - 2008. - 2017." poveznice na koja se nalaze u "Literaturi" ovog rada (op. a.).

³⁰ (U svrhu dobivanja dodatnih informacija, uvid u sudske odluke) Valja pregledati: web stranice Sudska praksa - Portal sudske prakse (<https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>), Sudačka mreža (<http://www.sudacka-mreza.hr/sudska-praksa.aspx>), Sudska Praksa - pretraživač (<https://sudska-praksa.hr>) itd. (op. a.).

(s 2829 na 6960) te da su povrede prava maloljetnih osoba i djece³¹, u pravilu, bile vezana na prikupljanje, obradu, objavu i dijeljenje osobnih podataka maloljetnika bez privole.

Prema podacima Pravobraniteljice za djecu, razvidno je da je, u periodu od 2008. do 2017. godine, došlo do značajnog porasta prijava povreda prava na privatnost djece (s 36 na 65) te da je već 2010. uočena pojava *sharentinga* (eng.) (od 2105. na dalje u negativnom kontekstu svađa roditelja i rješavanja konflikata javno) te digitalnih otmica i krađa identiteta, (a) od 2016. na dalje (i) neslaganja roditelja oko objave (da/ne) fotografija vlastite djece i sl.

Nastavno na "Statistički okvir", u "Istraživačkom okviru", dan je prikaz, nasumičnim odabirom odabranih, na svjetskoj razini, pet sprovedenih istraživanja (a) vezano na *sharenting* (eng.). Iz svih redom prikazanih (rezultata) istraživanja, razvidno je da postoji određen(i) broj roditelja koji je neopreznim i neodgovornim objavljivanjem osobnih podataka, informacija (o) i fotografija svoje maloljetne djece doveo do povrede privatnosti svoje maloljetne djece te možebitne ugroze sigurnosti i zdravlja svoje maloljetne djece.

Nastavno na "Istraživački okvir", slijedi prikaz, nasumičnim odabirom odabranih, pet stvarnih događaja nastalih kao posljedica *sharentinga* (eng.) odnosno objavljivanja osobnih podataka, informacija (o) i fotografija maloljetne djece te savjeta, preporuka i upozorenja onih koji/e se bave spomenutom odnosno na nju vezanim tematikama (miješanim redoslijedom).

"Smatramo neodgovornim kada roditelji bez ikakve osnove na Internetu i društvenim mrežama objavljuju osobne podatke o svojoj djeci kao što su to fotografije, imena djece, ime škole ili vrtića koju djeca pohađaju, mjesta gdje se slave rođendani i slično. Pružanje mase nepotrebnih informacija koje se odnose na privatni život svakog građanina, a naročito djeteta, krajnje je neozbiljan čin svakog roditelja koji može dovesti do neželjenih pa i tragičnih situacija. Naime, ovakvom lepezom informacija, u stvari se odašilje pozivnica potencijalnim pedofilima³², otmičarima^{33, 34}, kradljivcima organa i sl." (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2018a, str. 1).

³¹ (U svrhu dobivanja dodatnih informacija, s primjerima) Valja pregledati: "Izviješća o radu Agencije za zaštitu osobnih podataka - 2013. - 2017. " poveznice na koja se nalaze u "Literaturi" ovog rada (op. a.).

³² "Riječ pedofilija je kovanica nastala iz starogrčkog jezika od riječi *paidos* (dijete) i *filein* (voljeti)" (Termiz et al., 2010, str. 182). "Pedofilija označava poremećaj seksualnog izbora kod kojeg osoba doživljava djecu predpubertetske dobi kao seksualno uzbuđujuću" (Stočanin, 2013, str. 126). "Pedofilija predstavlja jedan od oblika seksualnog zlostavljanja i definira se kao poremećaj seksualne sklonosti manifestiran seksualnom požudom prema djeci pretpubertetskog ili ranog pubertetskog uzrasta, bez obzira na spol djeteta" (Termiz et al., 2010, str. 182). Napredak tehnologije, napose računala, uz pojavu Interneta, omogućio je i olakšao pedofilima pristup, kako drugim osobama, sa sličnim preferencijama, tako i, potencijalnim žrtvama, kao i stvaranje, pohranjivanje i (lako i brzo) dijeljenje pedofilske sadržaja (Napier, 2010). "Svakoga dana se nezaustavljivo pojavljuju nove stranice Interneta koje nude dječju pornografiju. U operacije suzbijanja te vrste *cyber* (eng.) kriminala se zajedno uključuju i koordinirano djeluju policijske službe brojnih država. Kao rezultati takvih akcija, otkrivani su čitavi lanci pedofila iz cijelog svijeta" (Termiz et al., 2010, str. 187).

³³ Trgovanje ljudima: članak 106.; Trgovanje dijelovima ljudskog tijela i ljudskim zamecima: članak 107.; Otmica: članak 137. (Kazneni zakon, NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017).

U Srbiji je 2015. godine, usred bijela dana, iz ruku majke, oteta dvogodišnja djevojčica Maša P., od strane troje francuskih državljana, iz razloga, kako se kasnije ispostavilo, "podvale" djeteta za DNK analizu (a) kako bi se majka francuske djevojčice, koja nevjerovatno sličić Maši, "riješila" biološkog oca francuske djevojčice, (koji je dijete vidio samo jednom u životu pa je pretpostavljeno da bi "podvala" sličnog djeteta mogla polučiti plodom jer dotični ne bi ni primijetio da "zamjenska djevojčica" nije njegovo dijete). Srećom, djevojčica je spašena par sati nakon otmice i vraćena roditeljima. Strahotan je način na koji su otmičari došli do Maše: softverom za prepoznavanje lica, prvo su uočili dijete željenih karakteristika da bi ju potom, putem "otvorenog" (za javnost) Facebook profila člana obitelji Maše, koji je omogućio prikaz osobnih podataka, informacija (o) i fotografija Maše javnosti, došli do svih potrebitih podataka za izvođenje otmice djeteta (navike, okruženje, lokacija, kretanje i sl.) (Čavić, 2015).

Majku četverogodišnje djevojčice Bryleigh, Danicu Patterson, iz Dallasa, prestravilo je kada joj je netko poslao snimke zaslona s fotografijama Bryleighe objavljene na Facebook profilu nepoznatog muškarca koji se predstavljao kao Bryleighin otac. Komentari koje je ostavljao ispod fotografija djevojčice bili su, u najmanju ruku, degutantni. Pokušaj kontaktiranja digitalnog otmičara od strane majke djevojčice završio je blokiranjem majke od strane otmičara, a da stvar bude gora, Facebook nije napravio ama baš ništa^{35,36} glede sankcioniranja dotičnoga kao što nije niti uklonio fotografije djevojčice s profila istoga, a što se dogodilo tek kada je dotični sam uklonio sporne fotografije (Lucia, 2015).

Članovi obitelji, obje spomenute djevojčice, Bryleigh i Maše, objavili su neoprezno i neodgovorno, osobne podatke, informacije (o) i fotografije svojih djevojčica i time ih učinili dostupnima potpunim strancima čime su ugrozili njihovu privatnost [učinili dostupnim javnosti privatne podatke djevojčica (a) čime su omogućili (i) daljnje dijeljenje odnosno "prisvajanje" i uporabu osobnih podataka, informacija (o) i fotografija djevojčica od strane potpunih stranca], sigurnost [(digitalna) otmica] i zdravlje [(digitalna) otmica]!

³⁴ "Ekspanzija trgovanja ljudima doprinijela je i tome da se forma iskorištavanja ljudi nije ograničila samo na seksualnu eksploataciju, odnosno najčešće na prisilnu prostituciju, već i na prisilni rad. U novije vrijeme ona dobiva novu zastrašujuću formu, a to je uzimanje ljudskih organa, iskorištavanje u oblasti pornografije i ostalim oblicima rastuće seks-industrije, kao i kroz druge oblike ropškog rada" (Termiz et al., 2010, str. 54). "Eksploatacija djece uključuje eksploataciju, prostituciju i druge oblike seksualne eksploatacije kroz prinudni rad, pružanje usluga, ropstvo, prakse slične ropstvu, podčinjavanje te uklanjanje ljudskih organa" (Termiz et al., 2010, str. 17).

³⁵ Više o razlici između "autorskog prava" i "prava iskorištavanja autorskog djela" moguće je pročitati u Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima (*Narodne novine*, br. 167/2003, 79/2007, 80/2011, (125/2011 - Kaznenim zakonom prestao je važiti članak 188. ZOAP-a), 141/2013, 127/2014, 62/2017): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_06_62_1432.html.

³⁶ Korisnici/e počesto prilikom Registracija ne (pro)čitaju "ono što piše sitnim/malim slovima" [npr.: "... ako podijelite fotografiju na Facebooku, dajete nam dopuštenje za njezinu pohranu, kopiranje i dijeljenje s drugima... Možete prekinuti ovu licencu u svakom trenutku brisanjem svog sadržaja ili korisničkog računa... sadržaj koji izbrišete može i dalje postojati, tijekom ograničenog razdoblja, u pričuvnim kopijama ... sadržaj koji ste izbrisali može se i dalje pojavljivati ako ste ga podijelili s drugima, a oni ga nisu izbrisali..." (Facebook, 2018, str. 1)].

"Pojam digitalne otmice, skovan krajem 2014. godine, uznemirujući je trend i sve širući problem (zaštite) privatnosti na društvenim mrežama na Internetu posljednjih godina. Spomenuti fenomen poznat je po tome da netko, poznata osoba odnosno potpuni stranac, ukrade fotografije djece objavljenje (negdje na Internetu) te ih (ponovo) objavi (negdje drugdje na Internetu) predstavljajući se pritom kao roditelj/ica djece/djeteta čije je fotografije (ukrao/la pa) objavio/la. Osim za lažno roditeljsko predstavljanje, ukradene fotografije počesto budu iskorištene i za (druge ilegalne) radnje poput igranja uloga vezanih uz seksualno odnosno uznemirujuće i zlostavljачko ponašanje te lažnu identifikaciju. Utjecaj ovog fenomena kreće se od povrede (uznemiravanja) privatnosti i invazije (na) privatnosti do prijetnji vezanih uz privatnost u smislu krađe identiteta" (Chutikulrungsee i Burmeiste, 2017, str. 2-3).

"Operativni Centar unutar Centra za edukaciju i prevenciju nasilja (RH, op. a.)... je uklonio dvije internetske stranice s DEPP / DARK WEBa na kojima se nalazilo nekoliko desetaka tisuća fotografija golišave djece (procjena od četiri do šest godina starosti). U zadnjem slučaju... nalazile su se i fotografije golišave djece s Hrvatskih plaža. Ovim putem želimo apelirati roditeljima da NE FOTOGRAFIRAJU svoju malenu djecu bez odjeće i da NIKAKO NE OBJAVLJUJU takve fotografije na društvenim mrežama. Pedofili se koriste naprednim metodama (softver za precizno pretraživanje sličnih fotografija na osnovu zadane fotografije) u svrhu eksploatacije djece. Potrudite se i vi da fotografija vašeg djeteta ne završi na mračnim stranicama dječje pornografije... NE OBJAVLJUJTE FOTOGRAFIJE VAŠE DJECE NA INTERNET JER ONE ZAUVIJEK OSTAJU TAMO" (Centar za edukaciju i prevenciju nasilja, 2017, str. 1)!

Prilikom korištenja Interneta (a) vezano na dostupnost, pretraživanje i pregledavanje sadržaja, Web³⁷ se dijeli na tzv. Površinski web [*Surface Web* (eng.)] i Duboki web [*Deep Web* (eng.)]. Površinski web se odnosi na sadržaj koji je legalan i lako dostupan, pretraživ i pregledljiv, dok se Duboki web odnosi na sadržaj koji je ilegalan i teško dostupan, pretraživ i pregledljiv. Nezakonite aktivnosti provode se na samostalnom crno-tržišnom mjestu, [privlačnom zbog anonimnosti, kriptovaluta^{38,39}, Tora⁴⁰ i PGP⁴¹],

³⁷ "Imenica *web* u engleskome znači 'mreža, tkanje, paučina'. U računalnome se nazivlju upotrebljava kao skraćeni naziv za *World Wide Web* ili *WWW*. Tada *web* označuje multimedijски uslužni mrežni program koji se temelji na hipertekstu u kojemu se odabirom ključnih riječi s pomoću poveznica prelazi na druge tekstove. *Web* je samo jedna od usluga Interneta. U hrvatskome standardnom jeziku umjesto neprilagođenoga engleskog naziva *web* bolje je upotrijebiti naziv mreža ili, ako u kojemu kontekstu taj naziv nije dovoljno precizan, svjetska mreža. Ako se *web* upotrebljava u pridjevnome značenju, u hrvatskome standardnom jeziku treba upotrijebiti pridjev mrežni" (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2015).

³⁸ "Kriptovaluta je digitalno sredstvo razmjene, odnosno, digitalni ekvivalent novca" (Buterin et al., 2015).

³⁹ "Kriptovalute funkcioniraju poput keša što će reći da im se, (tijeku), praktički, ne može ući u trag" (Hardy i Norgaard, 2016, str. 516).

⁴⁰ "Tor Projekt" neprofitna je organizacija koja razvija i održava Tor softver. 'Tor' je program koji 'štiti' privatnost i sigurnost korisnika na Internetu preusmjeravanjem radnji korisnika putem mreže 'čvorova' upravljanih od volontera širom svijeta (a) sprječavajući nadgledanje veze, radnji i fizičke lokacije korisnika. 'Tor mreža' je set (spomenutih) 'čvorova' upravljanih od volontera širom svijeta. 'Tor preglednik' verzija je preglednika (programa za surfanje) Firefox s naprednijim postavkama zaštite privatnosti" (Tor Project, 2018).

koje funkcionira pod setom neformalnih "institucija", nereguliranom, neoporezivom i od pretražnika skrivenom, Dubokom webu (a) za kojeg se procjenjuje da je tisuće puta veći od Površinskog weba (Hardy i Norgaard, 2016).

Tamni web [*Dark Web* (eng.)] dio je Dubokog weba namjerno skriven i nedostupan standardnim web preglednicima. Sadržaj Tamnog weba dostupan je pretraživ i pregledljiv (uz druge) putem anonimne Tor mreže kojoj je moguće pristupiti Tor preglednikom. Uz niz kiber [*cyber* (eng.)] kriminalnih aktivnosti, tipa, ponude i potražnje pedofilskih usluga, hacktivizma, terorističkog djelovanja, ubojst(a)va, pljački, oružja, kockanja, droge, robe, informacija (korisnička imena/zaporke), ilegalnih financijskih transakcija, zlonamjernog softvera, itd., Tamni web poznat je i po "Skrivenoj WIKIpediji" na kojoj "korisnici" promiču sve navedeno te daju upute glede ponude, potražnje i izvođenja navedenog (Chertoff i Simon, 2015).

Roditelji, sada osamnaestogodišnje Austrijanke, suočeni su sa 10.000,00 eura kazne odnosno godinom dana zatvora zbog sustavnih objava, od 2009. godine na dalje, preko 500 fotografija svoje kćeri, koje je na Facebooku vidjelo cca 700 prijatelja roditelja. Kćer ih je tužila jer su, bez njezine privole, objavljivali fotografije "bez srama i ograničenja", (npr. dok je kao dijete "sjedila" na toaletu), te ih odbili izbrisati, a zbog čega je bila izložena zadirkivanju. Sudski epilog se još uvijek čeka, a roditelji djevojke mogu biti sretni što nisu tuženi u Francuskoj jer bi tamo bili suočeni s 45.000,00 eura kazne za isto (ne)djelo (red⁴², 2016).

Šesnaestogodišnji talijanski mladić tužio je vlastitu majku poradi toga što je bez njegove privole, sustavno, na Facebooku objavljivala njegove fotografije, te mu time ugrozila socijalan život do te mjere da je čak razmišljao o preseljenju u SAD i početku "novog života" te nastavku školovanja tamo. Pozvavši se na odredbe talijanskog Zakona o autorskom pravu⁴³ [prema kojem je (su)nositelj autorskih prava na fotografiju (i) subjekt fotografije te je za objavu iste potrebna privola subjekta] odvjetnik je ishodio, na sudu u Rimu, presudu, u korist svog klijenta, prema kojoj je njegova majka dužna prestati s objavama te je dužna izbrisati (sve) fotografije, video uradke, novosti, priče i ino što je objavila (a) vezano uz svog sina ili će se u protivnome suočiti s kaznom od 10.000,00 eura (Spooky⁴⁴, 2018).

Općinsko državno odvjetništvo, na Općinskom sudu u Bjelovaru, podignulo je optužnicu, protiv ženske osobe⁴⁵ s bjelovarskog područja, zbog kaznenog djela iz članka 178. stavaka 1. i 2.⁴⁶ Kaznenog zakona. S obzirom na to da je žrtva kaznenog djela maloljetna, ima pravo na tajnost osobnih podataka

⁴¹ "*Pretty good privacy* (eng.) odnosi se na proces kriptografije te uobičajeno koristi kod uporabe elektroničke pošte" (Kamarudin i Mohammad, 2011).

⁴² Pseudonim.

⁴³ SIAE [La Società Italiana degli Autori e degli Editori (talijansko udruženje autora i izdavača)]: <https://www.siae.it/it/diritto-dautore>.

⁴⁴ Pseudonim.

⁴⁵ "... lokalni Podravski list doznao je da je riječ o objavi fotografije na Facebooku..." (Kukec, 2018).

⁴⁶ "(1)... objavi djetetovu fotografiju... što je kod djeteta izazvalo uznemirenost, porugu vršnjaka ili drugih osoba ili je na drugi način ugrozilo dobrobit djeteta... (2)... počini putem... računalnog sustava ili mreže..."

i svjedočenje bez prisustvovanja javnosti poradi čega je jedina dodatna dostupna informacije o navedenom "slučaju" da je općinsko vijeće potvrdilo optužnicu (a) što će reći da optuženoj prijeti kazna zatvora do dvije godine (Anonymous, 2018).

Zaključak

Ugroza privatnosti, sigurnosti i zdravlja maloljetne djece, od strane njihovih roditelja, objavljivanjem osobnih podataka, informacija (o) i fotografija djece na Internetu⁴⁷ [Blogovi, Forumi, Facebook (i Messenger), Instagram, YouTube, Google Plus, Twitter, Snapchat, WhatsApp, Viber, Skype itd.]⁴⁸ uzela je maha u potonjih nekoliko godina. Bez obzira na pravnu regulativu, (u nas i na svjetskoj razini), te bez obzira na niz upozorenja, što od strane, Ministarstva upravnih poslova, Agencije za zaštitu osobnih podataka⁴⁹, Pravobraniteljice za djecu, (ostalih) državnih, javnih, neprofitnih i inih organizacija, (u nas), statističkih i inih izvješća, (u nas i na svjetskoj razini), o pravu na zaštitu privatnosti i kršenju iste, (digitalnim) otmicama, krađama identiteta, zadirkivanju, uznemiravanju, zlostavljanju i sl. maloljetne djece, neodgovornost⁵⁰ pojedinih roditelja, spram vlastite djece, je zastrašujuća.

Roditelji koji objavljuju, osobne podatke, informacije (o) i fotografije svojeg maloljetnog djeteta, trebali bi se, prije samog čina objave, zapitati, slaže li se uopće njihovo dijete s objavljivanjem spomenutog odnosno ukoliko (još) nije svjesno mogućih opasnosti i posljedica objave osobnih podataka, informacija (o) samome/samoj sebi i "vlastitih" (na kojima se "nalazi") fotografija bi li se složilo s objavljivanjem u dobi kada bi postalo svjesno odnosno ako je svjesno i ne slaže se s objavljivanjem otkuda roditeljima pravo (uopće) objaviti/objavljivati sadržaj odnosno ako je svjesno i slaže se s objavljivanjem jesu li roditelji (uopće) (ne)odgovorni (u smislu roditeljske odgovornosti) s obzirom na to da (svjesno^{51,52,53}) dovode do povrede privatnosti djeteta te dijete dovode u opasnost glede sigurnosti i zdravlja.

⁴⁷ "Povodom obilježavanja Dana sigurnijeg interneta, *Safer Internet day*, koji se obilježava u cijelom svijetu, tri mobilna operatora, HAKOM, Centar za nestalu i zlostavljenu djecu te Centar za sigurniji Internet uz podršku Ureda pravobraniteljice za djecu potpisali su prvu Povelju o sigurnosti djece na Internetu u Hrvatskoj" (Centar za sigurniji Internet, 2018).

⁴⁸ Objavljivanje djetetove fotografije umjesto svoje odnosno zajedničke fotografije umjesto svoje kao profilne fotografije (op. a.).

⁴⁹ "... ne razmjenjuju osobne podatke, naročito one vrlo osobne i intimne prirode koje u rukama krivih osoba (pedofila, ucjenjivača, malicioznih pojedinaca) mogu postati moćno sredstvo za ucjenjivanje i prijetnju..." (Agencija za zaštitu osobnih podataka, 2018a, str. 1).

⁵⁰ "Znanstvena istraživanja pokazuju da su delinkventna ponašanja mladeži povezana s neodgovornim postupcima roditelja prema djeci i obitelji..." (Vukasović, 1991).

⁵¹ Pravna sposobnost: "(1) Svaka fizička i pravna osoba sposobna je biti nositeljem prava i obveza. (2) Uzima se da je začeto dijete rođeno, kadgod se radi o njegovim probicima, pod uvjetom da se rodi živo. (3) Smatra se da je dijete rođeno živo, ne utvrdi li se suprotno. (4) U dvojbi koja je od više osoba prije umrla, smatra se da su umrle istodobno, ne utvrdi li se da je jedna umrla prije druge. (5) Pravna osoba stječe pravnu sposobnost danom svojega nastanka koji se utvrđuje posebnim propisima" (Zakon o obveznim odnosima, NN 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, čl. 17).

Roditelji koji objavljuju, osobne podatke, informacije (o) i fotografije svojeg maloljetnog djeteta, trebali bi se, prije samog čina objave, zapitati, bi li dijete, kada odraste, bilo zahvalno roditeljima ako su, uz fotografiju/e djeteta, objavili, masi potpunih stranaca, djetetov kompletan "rodni" list sa svim podacima djeteta, počev od dužine, mase, boje kose, boje očiju, zdravstvenog stanja i inog, te, ako su, k tome, bili dodatno neodgovorni, i objavljivali i podatke o stanovanju, radnom mjestu, trenutnim lokacijama i inim te (su) time vlastito dijete izložili trgovcima ljudima (djecom) i organima i pedofilima. Ako je dijete starije, pa su se roditelji dodatno pohvaljivali podacima o vrtiću, školi, slobodnim aktivnostima i sl. time su samo olakšali kriminalcima da se što lakše dokopaju djeteta. Kako se provalnicima ne ostavljaju vrata doma otključanima i otvorenima, da bi im se olakšala provala, tako se ni' otmičarima ni' pedofilima ne daju, na pladnju, podatci kako što lakše doći do djeteta i oteti ga. Roditeljima je vlastito dijete zasigurno najljepše na svijetu, no, otmičarima je ono samo predmet zarade (a) pedofilima požude, poradi čega je fotografijama mjesto u obiteljskom albumu obiteljskog doma, a ne na javno dostupnim servisima/mrežama/mjestima.

Ako je dijete starije, (i) već pohađa školu, (i) koristi društvene mreže, kao i njegovi vršnjaci, vrlo je lako moguće da će biti izloženo uznemiravanju/poruzi vršnjaka, jer, roditeljima je možda "preslatko i presmiješno" kako dijete izgleda na fotografiji/ama, no, vršnjacima će to možda biti "urnebesno i (pre)strašno" i početak će dijete virtualno zlostavljati (vršnjačko kiberzlostavljanje) [cyberbullying (eng.)], te, u najgorem slučaju i "van" Interneta (u školi, na cesti, na slobodnim aktivnostima itd.).

⁵² Poslovna sposobnost: "(1) Poslovno sposobna osoba može vlastitim očitovanjima volje stvarati pravne učinke. (2) Poslovnu sposobnost fizička osoba stječe punoljetnošću, a pravna danom nastanka, ako zakonom nije drukčije određeno. (3) Osoba koja nije punoljetna može stvarati samo pravne učinke određene zakonom. (4) Umjesto osobe koja nema poslovnu sposobnost očitovati će svoju volju njezin zakonski zastupnik ili skrbnik. (5) Za pravnu osobu volju očituju njezina tijela u pravnim poslovima i postupcima koje poduzimaju u tome svojstvu. (6) U sumnji je li osoba iz stavka 5. ovoga članka postupala u svojstvu tijela pravne osobe, smatrat će se da jest, ako treći nije znao niti je s obzirom na okolnosti imao dovoljno razloga posumnjati da ta osoba postupa u tom svojstvu" (Zakon o obveznim odnosima, NN 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, čl. 18).

⁵³ Pretpostavke, opseg, postupak i sadržaj lišenja poslovne sposobnosti: "(1) Sud će u izvanparničnom postupku punoljetnu osobu koja se zbog duševnih smetnji ili drugih razloga nije sposobna brinuti o nekom od svojih prava, potreba ili interesa, ili koja ugrožava prava i interese drugih osoba o kojima je dužna skrbiti se, u tom dijelu lišiti poslovne sposobnosti. (2) Osoba iz stavka 1. ovoga članka ne može biti potpuno lišena poslovne sposobnosti. (3) Prije donošenja rješenja o lišenju poslovne sposobnosti sud će pribaviti stručno mišljenje vještaka odgovarajuće grane medicine o zdravstvenom stanju osobe za koju je pokrenut postupak lišenja poslovne sposobnosti i o utjecaju toga stanja na njezine sposobnosti zaštite svojega pojedinog prava ili skupine prava, ili na ugrožavanje prava i interesa drugih osoba. (4) Rješenjem o lišenju poslovne sposobnosti sud će odrediti radnje i poslove koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti u odnosu na osobno stanje te imovinu. (5) Radnje i poslovi koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti i koji se odnose na osobno stanje su davanje izjava ili poduzimanje radnji koje se odnose na promjenu osobnog imena, sklapanje i prestanak braka, roditeljstvo, odluke o zdravlju, mjestu prebivališta, odnosno boravišta, zapošljavanju i drugo, osim ako nije ovim Zakonom drukčije određeno. (6) Radnje i poslovi koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti i koji se odnose na imovinu su raspolaganje i upravljanje imovinom, plaćom ili drugim stalnim novčanim primanjima, osim ako nije ovim Zakonom drukčije određeno. (7) Rješenjem o lišenju poslovne sposobnosti u slučaju iz stavka 6. ovoga članka odredit će se točan iznos plaće, odnosno stalnog novčanog primanja preko kojega štićenik ne može samostalno raspolagati te označiti imovinu i točan iznos, ako je to prikladno, kojom štićenik ne može samostalno raspolagati i upravljati, odnosno preko kojeg iznosa ne može samostalno raspolagati i upravljati. (8) Ako je osoba lišena poslovne sposobnosti roditelj djeteta, u dijelu u kojem nije u stanju ostvarivati roditeljsku skrb nastupa mirovanje ostvarivanja roditeljske skrbi sukladno članku 114. ovoga Zakona. (9) Za poslove koji nisu određeni u odluci iz stavka 4. ovoga članka osoba lišena poslovne sposobnosti ima poslovnu sposobnost te ih može samostalno poduzimati" (Obiteljski zakon, NN 103/2015, čl. 234).

"To se događa nekom drugom!" lako se može "preokrenuti" u "To se ne događa nekom drugom!".

Roditelji koji objavljuju, osobne podatke, informacije (o) i fotografije svojeg maloljetnog djeteta, trebali bi se, prije samog čina objave, zapitati, bi li njima bilo drago da netko objavljuje njihove fotografije bez njihove privole, ma kako dobro/loše izgledali na njima, jednako kao i osobne podatke i informacije o njima, (i) bi li im bilo drago da netko "skuplja bodove" objavom njihovih osobnih podataka i fotografija umjesto da poštuje njihovu privatnost i da "popularnost" stječe/stekne (nekim) svojim osobnim postignućima, kreativnošću, vlastitim radom i sl.

Valja spomenuti i situaciju kada je jedan od roditelja protiv, a drugi za objavu osobnih podataka, informacija (o) i fotografija zajedničkog (maloljetnog) djeteta, te kada ih drugi (bez suglasnosti prvog, zaista i) objavi. Prvi roditelj tada dolazi u nezavidnu situaciju da mora tražiti zaštitu privatnosti, sigurnosti i zdravlja djeteta od strane Centra za socijalnu skrb, Pravobraniteljice za djecu, Agencije za zaštitu osobnih podataka, Policije, Suda itd. po čemu drugi roditelj može biti (zakonski) sankcioniran.

"Uz pravo djeteta da jednoga dana samo (is)pripovijeda vlastitu (životnu) priču, jednako je važno (i), pravo djeteta da (samo odluči) nikada ne objavi(ti)/podijeli(ti) informacije (o sebi)." (Steinberg, 2017).

"Objaviti (podijeliti) ili ne objaviti (ne podijeliti) pitanje je (sad)(?)" [*To share or not to share is the question* (eng.)(?)] (Chalmers et al., 2014).

Bilo kako bilo, potrebno je sustavno i kontinuirano obavješćivanje svekolike javnosti o pravu djece na privatnost kao i o opasnosti(ma) (od) objavljivanja osobnih podataka, informacija (o) i fotografija maloljetne djece i mogućim posljedicama *sharentinga* (eng.) (a) u svrhu zaštite privatnosti, sigurnosti i zdravlja maloljetne djece.

Literatura

Agencija za zaštitu osobnih podataka (2014). *Izviješće o radu za 2013. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Agencije za zaštitu osobnih podataka: http://azop.hr/images/uploads/Izvjescje_o_radu_za_2013.g..pdf.

Agencija za zaštitu osobnih podataka (2015). *Izviješće o radu za 2014. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Agencije za zaštitu osobnih podataka: http://azop.hr/images/uploads/AZOP-izvjescje_o_radu_za_2014.pdf.

Agencija za zaštitu osobnih podataka (2016). *Izviješće o radu za 2015. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Agencije za zaštitu osobnih podataka: http://azop.hr/images/dokumenti/217/azop_izvjescje_2015.pdf.

Agencija za zaštitu osobnih podataka (2017). *Izviješće o radu za 2016. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Agencije za zaštitu osobnih podataka: http://azop.hr/images/dokumenti/217/godisnje-izvjesce-o-_radu-za_2016-godinu.pdf.

Agencija za zaštitu osobnih podataka (2018a). *Preporuke Agencije roditeljima za ponašanje na društvenim mrežama*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Agencije za zaštitu osobnih podataka: <http://azop.hr/info-servis/detaljnije/preporuke-agencije-roditeljima-za-ponasanje-na-drustvenim-mrezama>.

Agencija za zaštitu osobnih podataka (2018b). *Izviješće o radu za 2017. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Agencije za zaštitu osobnih podataka: <http://azop.hr/images/dokumenti/217/godisnjeizvjesce.pdf>.

Ammari, T., Kumar, P., Lampe, C., Schoenebeck, S. (2015). Managing children's online identities: How parents decide what to disclose about their children online. *Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems* (1895-1904). ACM.

Anonymous (2018). *Ksenija neovlašteno objavila fotografiju djeteta na Internetu. Prijete joj dvije godine zatvora*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Podravskog lista: <https://podravski.hr/optuzena-ksenija-neovlasteno-objavila-fotografiju-djeteta-na-internetu-sad-joj-prijete-dvije-godine-zatvora>.

Brosch, A. (2016). When the child is born into the Internet: Sharenting as a growing trend among parents on Facebook. *The New Educational Review* 43(1), 225-235.

Buterin, D., Ribarić, E., Savić, S. (2015). Bitcoin - nova globalna valuta, investicijska prilika ili nešto treće? *Zbornik Veleučilišta u Rijeci* 3(1), 145-158.

Centar za edukaciju i prevenciju nasilja (2017). *APEL RODITELJIMA: Ne objavljujte golisave fotografije svog djeteta na Internet*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Centra za edukaciju i prevenciju nasilja: <https://cepn.hr/2017/08/02/apel-roditeljima-ne-objavljujte-golisave-fotografije-svog-djeteta-na-internet>.

Centar za sigurniji Internet (2018). *Povelja o sigurnosti djece na internetu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Centra za sigurniji Internet: <https://www.csi.hr/p/povelja>.

Chalmers, D. R., Nicol, D., Otlowski, M. F. (2014). To share or not to share is the question. *Applied & translational genomics*, 3(4), 116-119.

Chertoff, M., Simon, T. (2015). The Impact of the Dark Web on Internet Governance and Cyber Security. *Global Commission on Internet Governance Paper Serie: No. 6.*, 1-8.

Chutikulrungssee, T. T., Burmeiste, O. K. (2017). Interdependent Privacy. *ORBIT Journal* 1(2), 1-14.

Čavić, D. (2015). *Evo kako su otmičari pronašli devojčicu Mašu P. (2). Videli na Facebooku! Ovo može svima nama da se desi!!!* Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Telegraf.rs-a: <http://www.telegraf.rs/vesti/1477611-evo-kako-su-otmicari-pronasli-devojcicu-masu-p-2-videli-na-facebooku-ovo-moze-svima-nama-da-se-desi-foto>.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (2014). *Izvešće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2013. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Državnog odvjetništva Republike Hrvatske: <http://www.dorh.hr/fgs.axd?id=1511>.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (2015). *Izvešće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2014. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Državnog odvjetništva Republike Hrvatske: <http://www.dorh.hr/fgs.axd?id=1876>.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (2016). *Izvešće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2015. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Državnog odvjetništva Republike Hrvatske: <http://www.dorh.hr/fgs.axd?id=2282>.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (2017). *Izvešće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2016. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Državnog odvjetništva Republike Hrvatske: <http://www.dorh.hr/fgs.axd?id=2650>.

Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (2018). *Izvešće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2017. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Državnog odvjetništva Republike Hrvatske: <http://www.dorh.hr/fgs.axd?id=3234>.

Europski supervizor zaštite podataka (2018). *Dan zaštite podataka 2018*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Europskog supervizora zaštite podataka: https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/publications/events/data-protection-day-2018_en.

Facebook (2018). *Uvjeti pružanja usluge*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Facebook-a: <https://www.facebook.com/terms.php>.

Hardy, R. A., Norgaard, J. R. (2016). Reputation in the Internet black market: an empirical and theoretical analysis of the Deep Web. *Journal of Institutional Economics* 12(3), 515-539.

Hong, W., Thong, J. Y. (2013). Internet privacy concerns: An integrated conceptualization and four empirical studies. *Forthcoming in MIS Quarterly* 37(1), 275-298.

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2015). *web, WWW > (svjetska) mreža, mrežni*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje "Bolje je hrvatski!": <http://bolje.hr/rijec/web-www-gt-svjetska-mreza-mrezni/186>.

Internet Archive (2018). *About the Internet Archive*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Internet Archive-a: <https://archive.org/about>.

Kamarudin, S., Mohammad, M. I. (2011). File Security based on Pretty Good Privacy (PGP) Concept. *Computer and Information Science* 4(4), 10-28.

Kazneni zakon. *Narodne novine*, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015 - ispravak, 101/2017. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_125_2498.html.

Kukec, T. (2018). RODITELJI, OPREZ / Jeste li znali da vas samo jedna fotka vašeg djeteta na Facebooku može odvesti u zatvor i nakon više godina? A i klinac vas može tužiti. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici 100posto.hr-a: <https://100posto.hr/news/jeste-li-znali-da-vas-samo-jedna-fotka-vaseg-djeteta-na-facebooku-moze-odvesti-u-zatvor-i-nakon-vise-godina-a-i-klinac-vas-moze-tuziti>.

Lucia, A. (2015). *Child "Digitally Kidnapped" By Man Posing As Father*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici CBS Local Digital Media, a CBS Broadcasting Inc. businessa: <https://dfw.cbslocal.com/2015/07/08/mothers-daughter-digitally-kidnapped-by-man-posing-as-father>.

Marasli, M., Suhendan, E., Yilmazturk, N. H., & Cok, F. (2016). Parents' Shares on Social Networking Sites About their Children: Sharenting. *The Anthropologist* 24(2), 399-406.

Marwick, A. E., Murgia-Diaz, D., Palfrey, J. G. (2010). Youth, Privacy and Reputation (Literature Review). *Berkman Center Research Publication No. 2010-5*.

Ministarstvo unutarnjih poslova (2017). *Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2008. - 2017*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Ministarstva unutarnjih poslova: [https://www.mup.hr/public/documents/Statistika/Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2008.-2017..pdf](https://www.mup.hr/public/documents/Statistika/Pregled%20osnovnih%20pokazatelja%20javne%20sigurnosti%20u%20Republici%20Hrvatskoj%202008.-2017..pdf).

Ministarstvo unutarnjih poslova (2018). *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2017. godini*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Ministarstva unutarnjih poslova: [https://www.mup.hr/public/documents/Statistika/Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2017. godini.pdf](https://www.mup.hr/public/documents/Statistika/Statistički%20pregled%20temeljnih%20sigurnosnih%20pokazatelja%20i%20rezultata%20rada%20u%202017.%20godini.pdf).

Moser, C., Chen, T., Schoenebeck, S. (2017). Parents' and Children's Preferences about Parents Sharing about Children on Social Media. In: Mark, G. & Fussell, I. S. (ed.) *Proceedings of the 2017 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (5221-5225). Denver, CO (SAD): Association for Computing Machinery, Inc. (ACM).

Napier, M. R. (2010). Child Molesters and Pedophiles. In Napier, M. R. (ed.) *Behavior, Truth and Deception - Applying Profiling and Analysis to the Interview Process* (233-242). New York (SAD): CRC Press - Taylor & Francis Group.

Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html.

Opća deklaracija o ljudskim pravima. *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br. 12/2009. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html.

Petronio, S., Durham, W. T. (2008). Communication Privacy Management Theory. In L. A. Baxter, & D. O. Braithwaite (Eds.), *Engaging Theories in Interpersonal Communication: Multiple Perspectives* (309-322). Thousand Oaks, CA: Sage.

Povelja Europske unije o temeljnim pravima. *Službeni list Europske unije*, br. 2016/C 202/02. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Službenog lista Europske unije: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016P/TXT&qid=1531779609194&from=HR>.

Pravobranitelj za djecu (2009). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2008-godinu/?wpdmdl=6149>.

Pravobranitelj za djecu (2010). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2009-godinu/?wpdmdl=6150>.

Pravobranitelj za djecu (2011). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2010-godinu/?wpdmdl=6151>.

Pravobranitelj za djecu (2012). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2011-godinu/?wpdmdl=6152>.

Pravobranitelj za djecu (2013). *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2012-godinu/?wpdmdl=6153>.

Pravobranitelj za djecu (2014). *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2013-godinu/?wpdmdl=6154>.

Pravobranitelj za djecu (2015). *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2014. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2014-godinu/?wpdmdl=6156>.

Pravobranitelj za djecu (2016). *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2015. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2015-godinu/?wpdmdl=6157>.

Pravobranitelj za djecu (2017). *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2016. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2016-godinu/?wpdmdl=10823>.

Pravobranitelj za djecu (2018). *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2017. godinu*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za djecu: <http://dijete.hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2017-godinu/?wpdmdl=11741>.

Prekršajni zakon, *Narodne novine*, br. 107/2007, 39/2013, 157/2013, 110/2015, 70/2017. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_10_107_3125.html.

red (2016). *18-jährige Kärntnerin klagt Eltern wegen Facebook-Fotos*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici VOL.AT - Vorarlberg Online-a: <https://www.vol.at/18-jaehrige-kaerntnerin-klagt-eltern-wegen-facebook-fotos/4906157>.

Sečan, A. (2000): A330 - Uporaba mrežnih novina [news] pomoću Microsoft Outlook Expressa. *Net's go CARNet - CD izdanje*. Zagreb: Hrvatska akademska i istraživačka mreža - CARNET.

Spooky (2018). *16-Year-Old Takes Mother to Court for Posting Photos of Him on Facebook*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici OddityCentral.com-a: <http://www.odditycentral.com/news/16-year-old-takes-mother-to-court-for-posting-photos-of-him-on-facebook.html>.

Steinberg, S. B. (2017). Sharenting: Children's Privacy in the Age of Social Media. *Emory L.J.* 66, 839-884.

- Stočanin, S. (2013). Pedofilija, jedan od oblika seksualne perverzije. *Kriminalističke teme* 16(3-4), 125-142.
- Swinfen Green, J. (2016). *Cyber Security: An Introduction for Non-Technical Managers*. New York (USA): Routledge.
- Termiz, Dž., Šadić, S., Šerić, N. (2010). Pornografija i pedofilija. U Rizvo, S. (ur.) *Praktikum za socijalne radnike o pojavi i pojavnim oblicima radne eksploatacije djece, trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prostitucije, pornografije i pedofilije* (181-250). Sarajevo: CRS i Ministarstvo sigurnosti BiH.
- Tor Project (2018). *Tor*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Tor Projekta: <https://www.torproject.org/docs/faq.html.en#WhatIsTor>.
- Ured za publikacije Europske unije (2017). *Međuinstitucijski stilski priručnik > I. Službeni list > 2. Struktura pravnog akta > 2.2. Preambula (pozivanja i uvodne izjave)*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Ured za publikacije Europske unije: <http://publications.europa.eu/code/hr/hr-120200.htm>.
- Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava (OHCHR) (2018). *Konvencija o pravima djeteta*. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Ureda Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava (OHCHR): <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>.
- Uredba (EU) 2016/679 Europskog Parlamenta i Vijeća [Opća uredba o zaštiti podataka]. *Službeni list Europske unije*, br. 2016/L 119/1. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Službenog lista Europske unije: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=HR>.
- Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, br. 56/1990, 135/1997, 8/1998 - pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 - pročišćeni tekst, 28/2001, 41/2001 - pročišćeni tekst, 55/2001 - ispravak, 76/2010, 85/2010 - pročišćeni tekst. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html.
- Vukasović, A. (1991). Odgoj za humane odnose i odgovorno roditeljstvo. *Obnovljeni život* 46(6), 564-576.
- Zakon o elektroničkim medijima, *Narodne novine*, br. 153/2009, 84/2011, 94/2013, 136/2013 - ispravak. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_12_153_3740.html.
- Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, *Narodne novine*, br. 137/2010, 76/2012, 78/2016, 46/2017, 73/2017 - ispravak. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_12_137_3515.html.

Zakon o medijima, *Narodne novine*, br. 59/2004, 84/2011, 81/2013. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_59_1324.html.

Zakon o obveznim odnosima, *Narodne novine*, br. 35/2005, 41/2008, (125/2011. - Zakonom o rokovima ispunjenja novčanih obveza prestao je važiti čl. 174 ZOO-a), 78/2015, 29/2018. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_03_35_707.html.

Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda [Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda]. *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br. 12/2009. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/1997_10_18_120.html.

Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka i Dodatnog protokola uz konvenciju za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka u vezi nadzornih tijela i međunarodne razmjene podataka [Konvencija 108 Vijeća Europe i Dodatni protokol]. *Narodne novine*, Međunarodni ugovori, br. 4/2005. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2005_05_4_38.html.

Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka. *Narodne novine*, br. 42/2018. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_05_42_805.html.

Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine*, br. 157/2013, 152/2014, 99/2015, 52/2016, 16/2017, 130/2017. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_157_3289.html.

Zakon o sudovima za mladež, *Narodne novine*, br. 84/2011, 143/2012, 148/2013, 56/2015. Posjećeno 13. 07. 2018. na mrežnoj stranici Narodnih novina: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_07_84_1792.html.

Wagner, A., Gasche, L. A. (2018). *Sharenting: Making Decisions about Other's Privacy on Social Networking Sites*. Darmstadt (Njemačka): Darmstadt Technical University, Department of Business Administration, Economics and Law, Institute for Business Studies (BWL).

Primljeno: 22. srpnja 2018. godine

Received: July 22, 2018

Prihvaćeno: 14. kolovoza 2018. godine

Accepted: August 14, 2018

Prikaz predstave

Herbarij

Nina Gojić¹

Plesna predstava
u koreografiji i izvedbi
Antonije Dorbić, Marte Krešić i Lane Šprajcner
uz dramaturgiju Nine Gojić

Predstava je održana:

29. lipnja 2018. u 18:00 u prostoru kupališta Diana, Ilica 8, Zagreb;

12. srpnja 2018. u 20:00 u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci.

Ovaj Herbarij je neka druga vrsta zbirke koja umjesto biljki pod pritiskom održava pokrete i forme što se odvijaju u vremenu između dvije katastrofe, između dvije elementarne ili koje druge nepogode. Herbarij je proizašao iz znatiželje za ekologiju kao "znanost planetarnog održavanja kućanstva" te za ideju viška u plesu kao otpada, pri čemu taj višak želi shvatiti kao izvor informacija i arhive procesa koji se recikliraju kroz ples. Herbarij upošljava pogled koji gleda oko sebe umjesto progresivistički prema naprijed; stavlja pažnju na ono što je već tu, ostaje sa štetom u kojoj se već nalazimo. Takav pogled radi rez u odnosu na ideju ekspanzije i progresa, i radije se interesira za horizontalne procese rada, pita se o načinima na koje se izjednačavaju s drugim elementima okoliša umjesto onih koji ljudsko tijelo stavljaju u hijerarhijski nadređenu poziciju. Tražili smo pokret izvan naših tijela, u obilju stvari gdje su naša tijela tek jedna od mnogih: među organizmima koji nastaju poslije katastrofe, biljem koje se suši i trune, lišajevima koji se talože i srastaju, i stablima koja ne mogu otići. Stoga koreografija aktivira principe manjka, nedostatka, neproduktivnosti i usporavanja u svojem odnosu prema ljudskim i drugim od ljudskih tijela. Herbarij evocira sklonište koje priznaje ideju sporog nasilja propitujući režime vidljivosti što raskidaju odnos sa spektakularnim prikazima uništenja okoliša. Umjesto toga artikulira znatiželju za onom vrstom parazitizma koja afirmira nastanjivanje uništenog prostora i čeka.

Herbarij se zanima za međuzavisnost različitih formi života i okoliša, zamišlja kako izgleda kada puž zaspi i sanja da je gljiva.

¹ Nina Gojić, mag. art. (dramaturgija), Freelancer, Radnički dol 21, 10 000 Zagreb, Hrvatska.

Materijal je informiran radom autora poput Andréa Lepeckija, Roba Nixona, Donne Haraway, Anne Tsing, T. J. Demosa, Paola Virilija, Wenera Herzoga i dr.

Koreografija i izvedba: Antonia Dorbić, Marta Krešić, Lana Šprajcer.

Dramaturginja: Nina Gojić.

Kostimografkinja: Katarina Perić.

Autor glazbe: Adam Lončar.

Dizajn vizualnih materijala: Antonia Dorbić i Roko Jurjević.

Autorica fotografija (u ovom prikazu): Tanja Kanazir.

Produkcija: Romana Brajša (izvršna produkcija) i Ana Letunić (ispred UO Mašina).

Projekt Herbarij je koprodukcija UO Mašina i BAD co., provodi se u okviru programskog pravca Dopolavoro projekta Rijeka 2020 - Europska prijestolnica kulture, uz podršku Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Prikaz knjige

Dizajn vrta: Ljiljana Vujković i Ljiljana Došenović

Boris Dorbić^{1*}

Udžbenik sveučilišnih profesorica prof. dr. sc. Ljiljane Vujković i doc. dr. sc. Ljiljane Došenović "Dizajn vrta", u izdanju Šumarskog fakulteta Univerziteta u Banja Luci iz 2014. godine, podijeljen je u 13 poglavlja s literaturom. Ovaj sveučilišni udžbenik ima lijep dizajn i grafičko oblikovanje. Sadrži 197 stranica teksta s tablicama i slikama, koje su većinom u boji. Nastao je kao rezultat višegodišnjeg rada autorica u sveučilišnoj nastavi i praksi. Osnovni cilj ovog udžbenika je omogućavanje sposobnosti razumijevanja procesa dizajna (oblikovanja) vrtne prostora, pri tom vodeći računa o funkcionalnim, zdravstvenim, tehničkim i gospodarskim potrebama.

Prikaz i osvrt na poglavlja u udžbeniku

U uvodu se ističe problematika suvremenog načina života i mogućnosti koje pruža "vrt", posebice u uvjetima gradske sredine. Autorice tvrde da čovjek u ugođaju koji pruža vrt traži protutežu dnevnim naporima. Zbog toga je upravo vrtne oblikovanje važno jer omogućava da se "skromna" stambena okućnica pretvori u još ugodniji ambijent.

Autorice u poglavlju *Vrt u urbanističkoj i arhitektonskoj kompoziciji-Položaj, forma* definiraju pojam i ulogu vrta te sve ono što suvremeno oblikovan vrt treba pružiti svom vlasniku. Pojašnjavaju se mogućnosti uspostave vrta u gradu, te funkcije malih vrtova. Prilog je i činjenično jasan povijesni prikaz razvoja vrtova, počevši od najstarijih civilizacija, kao i kineski, japanski, srednjovjekovni, renesansni, barokni vrtovi, pejzažni stil te razvoj srpskog krajobraznog uređenja. Opisani vrtni stilovi popraćeni su lijepim fotografijama, a kod pregleda krajobraznog uređenja iz nacionalne povijesti autorice su koristile različite povijesne izvore i stare fotografije.

Poglavljje *Metod izrade projekta* prikazuje osnovne principe projektiranja i uvjeta terena te pojašnjava potrebu da projekt mora biti funkcionalan, ekološki opravdan i estetski prihvatljiv. Potom se objašnjava utjecaj uvjeta sredine na vrtne kompozicije s prikladnim primjerima. Autorice daju i sheme različitih vrtnih projekata. Zanimljivi su i inovativni prijedlozi malih vrtnih projekata: npr. za mlade bračne parove, za obitelj s djetetom, te oblikovna rješenja kod različitih oblika parcela.

Kod poglavlja *Kompozicija vrta* tumače se osnovni principi uređenja te da o izgledu privatnih vrtova ovise i brojni zahtjevi njegovih korisnika tj. investitora. Vrt se stavlja u kontekst uklopanja u širi

¹ Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu, Odjel Poljoprivreda krša, Krešimirova 30, 22300 Knin, Hrvatska.

* Doc. dr. sc. Boris Dorbić, v. pred., e-mail: bdorbic@veleknin.hr.

pejzaž. Ističe se važnosti autentičnosti mjesta, uporabe građevinskih materijala i biljnih vrsta prilikom samog procesa projektiranja i uređenja vrta. Potvrđuje se da vrt zadovoljava svoju funkciju onda kada predstavlja jedinstvenu i stilski lijepo oblikovanu prostorno-ambijentalnu cjelinu. Autorice raspravljaju o položaju kuće te obliku i veličini parcele u vrtnoj kompoziciji.

U pogledu pod poglavlje *Zoniranje vrtnog prostora* na sustavan se način definiraju i pojašnjavaju funkcionalne zone vrta (predvrt, prostor namijenjen odmoru ili igri djece, povrtnjak, voćnjak i gospodarski dio). U procesu projektiranja vrta autorice pojašnjavaju važnost poznavanja vrtne umjetnosti (svjetske i nacionalne) te problematiku kompozicijskih elemenata i odnosa. Na jasan se način uz prikladne slikovne primjere objašnjava značaj i važnost boje, forme, harmonije, potencijala, balansa itd. Različita oblikovna rješenja kod problematike vrtne kompozicije su prikazana slikovno, pa je samim time čitatelju olakšana i percepcija prostora. Odabrane slike različitih vrtne prostora odgovaraju modernom arhitektonskom promišljanju u složenom procesu projektiranja.

U petom poglavlju *Elementi vrta* pojašnjava se funkcija i uloga najvažnijih vrtno-arhitektonskih i skulpturalnih elemenata (zastori i namještaj, terasa, dekorativni i potporni zidovi, stepenice, ograde i kapije, pergole, nadstrešnice i pregrade). Uz tehničke karakteristike za navedene elemente, priloženi su slikovni primjeri modernog uklapanja istih u vrtne prostore. Ističe se da je bilje neizostavni element koji prati navedeno.

Autorice u *Elementima niskogradnje*, kao teme šestog poglavlja, objašnjavaju ulogu i funkciju staza i platoa, uzimajući u obzir njihove tehničke karakteristike, upotrebu različitih materijala i bilja koje se lijepo uklapa u navedeni prostor. Priloženi su različiti slikovni primjeri za navedeno. Kod razmatranja uloge vodenih površina u vrtnom dizajnu ističe se da je njeno najvažnije svojstvo da ima umirujuće i terapijsko djelovanje te da se ona najčešće koristi kao skulpturalna estetska komponenta. Daju se brojni primjeri upotrebe vode u različitim vrtne stilovima. Autorice dovode vodu i biljni materijal u korelacijske odnose.

U poglavlju *Ostali elementi* razmatra se pojam skulpture i njene uloge u odnosu na cjelokupnu vrtne kompoziciju. Pozornom odabiru različitih ukrasa u vrtu, skulpturi u malim vrtovima itd. Istaknuto je se da se vrtne namještaj bojom, oblikom i materijalom treba uklopiti u okruženje, a ujedno da bude funkcionalan i udoban. Razmatraju se različiti aspekti uporabe, kao i materijali od kojih su isti izrađeni. Daje se i osnovna uloga te funkcija žardinjera, modernog vrtne osvjetljenja s lijepim slikovnim detaljima.

Biljni elementi se u osmom poglavlju knjige ističu kao neophodna i važna strukturna komponenta vrta. U ovom se poglavlju objašnjava uloga ukrasnog bilja u oblikovanju vrtne prostora i pejzaža. Navedene su različite forme drveća i grmlja, kolorit biljnog materijala s primjerima različitog drveća i grmlja tijekom određenih godišnjih doba (za kontinentalna i submediteranska područja).

Potom se obrađuju penjačice (s popisom vrsta i krajobraznim karakteristikama), ruže, cvjetni elementi (sezonske vrste i trajnice s popisom vrsta, te osnovnim karakteristikama).

Autorice u poglavlju *Ostali biljni elementi* pojašnjavaju pojam alpinetuma, načine formiranja istih, biljne vrste za navedeno sa slikovnim prikazima. Definiraju se pojedinačne trajnice (perene), vrste i uporaba na vrtnim površinama, biljne vrste za suhozide, uz vodene površine. Pojašnjava se i značaj živica, njihova klasifikacija, vrste i način održavanja kao i uloga travnjaka i biljaka u posudama.

Kod pojašnjavanja uloge *Povrtnjaka i voćnjaka* u vrtu, u desetom poglavlju, autorice navode da se za povrtnjak i voćnjak u vrtu koriste periferni dijelovi vrta i to u slučaju ako su vlasnici uopće zainteresirani za njih. Govori se i o uklapanju povrtnjaka i voćnjaka u vrtu kompoziciju. Iznose osnovne ekološke čimbenike kod uzgoja povrća. Prikazuju se osnove sadnje voćaka i dr.

U 11. poglavlju *Vrtovi na terasama i krovovima* se pojašnjava uloga krovnih vrtova (socijalna, ekološka i uporabna). Navode se ekološki uvjeti uzgoja, vrste za krovne vrtove, posude i slično. Autorice pod vertikalnim zelenilom podrazumijevaju funkcionalno i estetsko ukrašavanje fasada, zidova, ograda, penjačicama i drugim sličnim biljkama. Prikazuje se funkcija vertikalnog zelenila, te vrste za vertikalno ozelenjivanje. Značaj tematike vertikalnog ozelenjivanja u udžbeniku je pohvalan jer je to suvremeni način vrtnog oblikovanja, kojeg treba više koristiti i promovirati.

U 12. poglavlju se detaljno razmatra tehnika sadnje ukrasnog drveća i grmlja, formiranje živice, cvjetnjaka, ružičnjaka i ukrasnog travnjaka (sjemenom i travnim busenom).

U zadnjem, 13. poglavlju, udžbenika prikazuju se redovite mjere njege drveća i grmlja (mehanička obrada tla, zaštita drveća od niskih temperatura, orezivanje krošnje, kirurgija drveća, liječenje šupljine, reduciranje krošnje, entomološka i fitopatološka zaštita biljnog materijala). Kod njege travnjaka, pojašnjava se zalijevanje, suzbijanje korova, prihrana i košnja. Na kraju poglavlja priložen je i Kalendar radova na održavanju vrta.

Autorice su u ovom udžbeniku na jednostavan i uspješan način iznijele vlastita stručno-znanstvena istraživanja o oblikovanju vrtova. Udžbenik je pisan sustavno i jasno te posjeduje znanstvena obilježja. Fotografije, tablice i slike su kvalitetne i logično prate tekst, koji je pisan pristupačnim i jasnim stilom. Knjiga obiluje sa suvremenim i pažljivo odabranim fotografijama koje omogućavaju bolje razumijevanje gradiva. Literatura je pravilno odabrana i aktualna je za danu tematiku. Ovaj udžbenik može koristiti znanstvenicima i praktičarima iz tehničkih, bioloških i biotehničkih područja kao i studentima arhitekture, agronomije i šumarstva, na preddiplomskim i diplomskim studijima. Preporučujem ga nastavnicima na visokoškolskim ustanovama za korištenje iz modula koji obrađuju tematiku ukrasnog bilja i vrtnog oblikovanja.

Prikaz radova

Prikaz-Prezentacija radova natječaja za izradu idejne konceptualno urbanističko-arhitektonske skice za prostor Starog pazara u Šibeniku

Dario Crnogaća^{1*}, Marko Chiabov¹, Ana Selak¹

Javna prezentacija nagrađenih radova natječaja za izradu idejne konceptualno urbanističko-arhitektonske skice za prostor Starog pazara u Šibeniku održana je u petak, 20. srpnja 2018. godine u 19:00 sati u Gradskoj knjižnici "Juraj Šižgorić" u Šibeniku.

Izložba svih radova se mogla pogledati od četvrtka, 19. srpnja 2018. godine, u Gradskoj knjižnici "Juraj Šižgorić".

Natječaj za izradu idejne konceptualno urbanističko - arhitektonske skice za prostor starog pazara u Šibeniku

Raspisivač: Grad Šibenik.

Organizator i provoditelj: Društva arhitekata Šibenik (DAŠ).

Autori natječajnog zadatka i programa: prof. Tonči Žarnić (zadatak 1. stupnja), Marko Chiabov, Dario Crnogaća, Ana Selak.

Tajnica natječaja: Ana Selak.

Tehnička komisija: Petra Zaninović.

Ocjenjivački sud: prof. Tonči Žarnić, gradonačelnik Željko Burić, Dario Crnogaća, Marko Chiabov (zamjenik člana OS-a).

U prikazu će biti predstavljen model natječaja s komentarima ocjenjivačkog suda nagrađenih radova te po jedan prikaz iz nagrađenih radova.

Opširnije o natječaju i nagrađenim autorima može se pogledati na službenim web stranicama Društva arhitekata Šibenik. Cilj ovog natječaja je bio poboljšati pristup oblikovanju javnih prostora. Riječ je o zahvatima koji nemaju jasno definiran program, zahvatima manjeg mjerila, urbanoj opremi, rješavanju urbanističkih problema na razini studije, sitnim intervencijama u već formiranim ambijentima i slično. Smatrajući da bi takvi prostori trebali proći kroz model natječaja koji bi doveo do više rješenja na kojima bi se razvila rasprava o prostoru, izrađen je natječaj konceptualno-anketnog karaktera

¹ Društvo arhitekata Šibenik, Hrvatska.

* Dario Crnogaća, mag. ing. arch., e-mail: info@d-a-si.hr.

koji se proveo na konkretnom prostoru Starog pazara u Šibeniku, u kojem se problematičnim smatra nedovoljna iskorištenost inače novouređenog prostora. Pomoću konceptualno-anketnog natječaja pokušala se izbjeći hiperprodukcija radova s jedne strane, istovremeno nudeći Raspisivaču veći izbor radova koji su prošli filter struke. Natječaj je dvostupanjski, prvi stupanj je kvalifikacijski, u kojem se selektira 5 radova za drugi stupanj na temelju prikazane sposobnosti za kritičko razmišljanje i likovno izražavanje vlastite misli. Na navedeni natječaj je pristiglo 17 radova (Chiabov et al., 2018).

1. stupanj: Uvid u zatečeno stanje

Zadatak: Prikaz zatečenog stanja već je projekt

Mjesto postoji zahvaljujući ljudima, stanovnicima. Oni ga tvore prisutnošću i korištenjem, potom uspomenu. Arhitektonska misao ga razvija, translacija u sadašnji i budući civilizacijski trenutak. Arhitektonska inteligencija i predstavljajući aparat otkrivaju latentne mogućnosti teritorija, grada i kuće. Urbane pojave, procesi, formacije, slojevi urbanog teksta itd. mogu se zabilježiti na način koji je ekvivalentan projektu. Vjerujem da opis/portret urbanog fragmenta predstavlja neki oblik projekta jer senzibilno čitanje² prostora može mijenjati prostor. Akumulacija informacija o mjestu, funkcionalni, strukturalni, socijalni, narativni, vremenski, poetični itd. aspekti mjesta mogu primjenom posebne optike na poznati prostor transformirati ga u novi. U ovoj, prividno nepragmatičnoj, fazi istražuje se translokarno u zatečenom. Forma i život zabilježeni kroz filter prostorne namjere. Atmosfera ili slika vidljivog? Prostorne konfiguracije ili procesi? Traži se uvid ne kroz analizu već stvaralačku namjeru u kojoj je ugrađeno razumijevanje svrhe arhitekture, a vizualizira se kroz slobodan prikaz zatečenog stanja. Prikaz je slobodan, određen samo izvornošću uvida i pripadajućom likovnošću, i sredstvo je i cilj istovremeno. G. Nolljeva mapa Rima, Étude des circulations L. Kahna, psiho-geografske mape G. Déborda, OMA-ina programatska lava, Made in Tokyo Ateliera Bow-wow itd. predstavljaju, u kontekstu zadatka, tradiciju koja se nastavlja, a ne ponavlja. Tekstualni dio je iskaz autorskog stava o gradskim prostorima mediteranske kulture u vremenskom kontekstu sadašnjice i budućnosti, o lokalnom i translokalnom u zadatku. Programatskim tekstom treba dati okvire, senzibilne i refleksivne, budućoj intervenciji u zadanom prostoru. Vrednovanje i rangiranje provest će se prema potencijalu arhitektonskog diskursa iskazanog kroz vizualni i tekstualni dio (Žarnić et al., 2018).

2. stupanj

U skladu s karakterom raspisanoga natječaja ocjenjivački sud predlaže da se, u drugom stupnju, natjecatelji kroz projekt usredotoče na ideju samu i njenu jasnoću. Autentičnost i vrijednost zamisli su važniji od detaljnosti ili razrađenosti (osim u slučaju da je detalj onaj koji generira zamisao). Očekuje se da nacrti tumače koncept i njegove učinke na prostor (Žarnić et al., 2018).

² Čitanje/reading (eng.) - identificiranje znakova fizičkog prostora, izdvajanje iz naslaga znakova, tumačenje, sređivanje i preslagivanje u sustave koji su značajni za nas u sadašnjosti (op. a.: primijeniti i na procese i pojave u prostoru) (Žarnić et al., 2018).

Nagrađeni radovi

I. nagrada - rad broj 06

Autori:

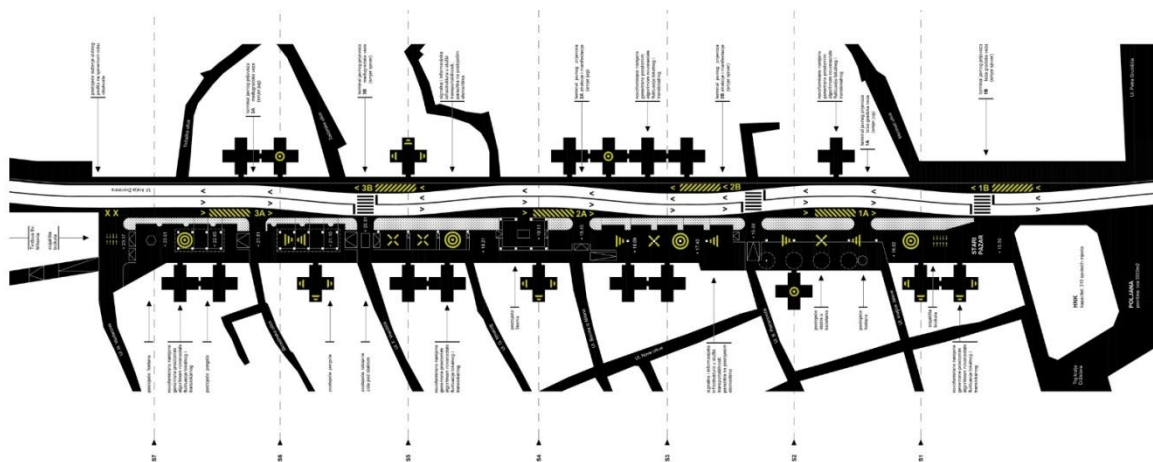
Hrvoje Arbanas, mag. ing. arch.

Anita Elez, mag. ing. arch.

Saša Košuta, mag. ing. arch.

Mario Kralj, mag. ing. arch.

Dora Lončarić, mag. ing. arch.

Komentar Ocjenjivačkog suda

Prijedlog se zasniva na razumijevanju međudodnosa urbanih sustava i vitalnosti grada i njegovih prostora. Oblikovanje prostora Starog pazara prepušteno je procesima generiranim brojnim i učestalijim korištenjem prostora transformirane Ulice kralja Zvonimira, afirmacijom javnog prijevoza i njegovih pratećih potreba. Umjesto oblikovnih intervencija vjeruje se u moć spontane transformacije zadanog prostora, određene potrebama stanovnika/putnika. Ulica kralja Zvonimira evoluirala iz prometnice, ceste, u prostor ulice, dakle gradskog prostora s vlastitim identitetom. Vrijednost zamisli nalazimo u pokretanju procesa urbane preobrazbe i sagledavanju cjelovitog prostora Starog pazara i ulice, između dva gradska pročelja. Trenutna oblikovna uniformnost i zasićenost Starog pazara mijenja se ugradnjom novog sloja informacijske i signalne infrastrukture i izmijenjenom ulogom tog prostora. Novo naseljavanje novih korisnika u prostor zahvata moguće je i izvan prometnog prijedloga ako se sagleda neposredni urbani kontekst i raspodjela urbanih sadržaja unutar njega. Važna je ideja o organiziranju frekventnosti koja generira prostorne impulse, scenarije i različite namjene. Uz koncept strategije i kanaliziranja urbanih procesa doprinos ovog rada je u obliku arhitekture horizontalne signalizacije, informacijske infrastrukture i uređaja skoro kao komunalnog zahvata koji mijenja prostor i ukida njegovu trenutnu pasivnu urbanu ulogu i izostanak životnosti. Dodatno, prisutan je potencijal izrastanja suvremene gradske mediteranske sredine kao heterogene i slojevite, uvijek pulsirajuće (Selak, 2018).

II. nagrada - rad broj 03

Autorica:

Ivana Krmpotić, mag. ing. arch.

Komentar Ocjenjivačkog suda

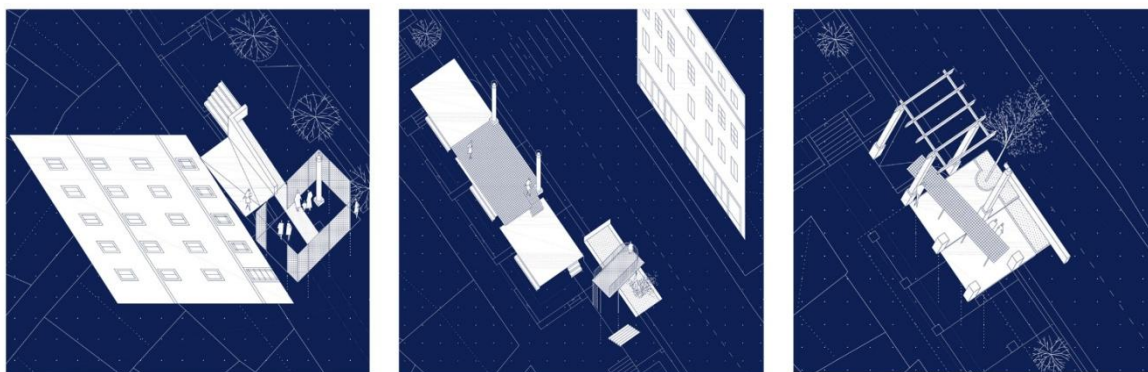
Ugrađuje se nova atmosfera i afirmira prostor boravka, ugone i komfora stanovnika, te novi identitet i značenje urbanog fragmenta. Uvjerljivost zamisli jest u razumijevanju mediteranske svakodnevice kao života u vanjskom interijeru i autorskom invencijom stvorenom ugođaju, izmijenjenoj slici i doživljaju zatečenog prostora. Izmjena je stvorena elementima snažnog identiteta i krhke materijalnosti. Mjera i mjerilo, jasni arhitektonski elementi i artefakti sredstvo su nove artikulacije koja se konfrontira s današnjom definicijom Starog pazara. Koncept se zasniva na naglašeno autorskoj intervenciji vrlo određenog karaktera i prisutnosti. Istovremenost različitih arhitektonskih jezika, zatečenog i dodanog, gradi slojevitost i višeznačnost koje trenutno izostaju. Prijedlog je vrednovan ne u svojoj doslovnosti već u potencijalu imaginacije nove sredine. Izvjesna doktrinarnost u umnažanju istog rukopisa ovdje je moguća zbog zatečene arhitektonske podloge prethodne intervencije u prostor Starog pazara. Istovremeno, dokaz je o autorskoj sposobnosti stvaranja senzibilnog arhitektonskog okvira u dijalogu s urbanim kontekstom. Na semantičkoj razini vegetacijski trijem, arkadura, vjerojatno ima potencijal za distorziju bez gubitka moguće kontekstualnosti. Predloženi koncept ocjenjivački sud razumije i vrednuje kao podlogu za višeznačnost i potragu za metafizičkim identitetom zadanog urbanog isječka (Selak, 2018).

III. nagrada - rad broj 10

Autorice:

Irena Bakić, mag. ing. arch.

Sonja Halapir, mag. ing. arch.

Komentar Ocjenjivačkog suda

Prijedlogom se instaliraju različite arhitektonske točke kojima se današnji homogeni prostor Starog pazara mijenja u niz mjesta, kao podloga za novo razumijevanje i korištenje zatečenog prostora. Koncept nevelikih a poetičnih arhitektonskih instalacija nije ovisan o njihovom broju. U dijalogu sa zatečenom arhitekturom i urbanim kontekstom stvaraju se intenzivna mjesta koja stimuliraju upotrebu i život. Ponekad nastaju nadrealni sklopovi (stol, soba...) što bitno mijenja doživljaj današnjeg prostora. Potencijal Starog pazara realizira se kroz niz novostvorenih raznolikih situacija i životne oblike koje ta mjesta provociraju. Prostor se preparira za nove mogućnosti, a premda se u radu ukazuje na nepredvidivost kolonizacije novih mjesta, istovremeno se demonstrira uvjerenje da arhitektonska podloga sadrži potencijal stvaranja gradskog života. Predlaže se i scenarij za budućnost, prividno radikalan no istovremeno zamisliv i danas (lift za jednu osobu, beskonačna mediteranska aktivnost). U tim autorskim slikama začudni momenti mogli bi bitno mijenjati i poboljšati zatečeno stanje, pretvoriti ovaj djelić grada u prepoznatljiv ambijent, aktivno mjesto s vlastitim identitetom (Selak, 2018).

Dijelovi prijedloga koji stvaraju ugodu života u eksterijeru te su infrastruktura su za život susjedstva, grada, različitih korisnika, afirmiraju ovu zamisao kao prikladnu strategiju identifikacije prostora, a ne kao montažu atrakcija. Vrijednost rada je u priznavanju zatečene situacije i njenoj evoluciji kroz autorski senzibilitet te u karakteru privremenosti ili povremenosti arhitektonski točaka što daje vremensku dimenziju prijedlogu. Rehabilitira se prostor Starog pazara bez njegove konačne konsolidacije, jer je zamišljen otvoren sustav koji može pulsirati sa životom grada (Selak, 2018).

Pismeno priznanje - rad broj 04

Autorice:

Marja Mia Kolendić, mag. ing. arch.

Anita Krmek, mag. ing. arch.

Komentar Ocjenjivačkog suda

Predložena zamisao prepoznaje mogućnost naglašavanja poprečnih komunikacija interpretirajući Stari Pazar kao prostor, predsoblje, s gradskim vratima. Zatečeno stanje želi se oživjeti artikulacijom devet rituala ulaska u urbanu strukturu. Elementi koji su uvedeni su ili simbolički ili doživljajni, stoga u manjoj mjeri predstavljaju podlogu za eventualne nove životne aktivnosti i funkcije. Vrijedne su one predložene intervencije koje ne smanjuju upotrebljivost i komunikacijske prostore. Učinak stožastog krova nad stubama, svjetlosnog razapetog stropa/krova i poda nove teksture nadilazi početnu namjeru simboličkog naboja. Psihološko i perceptivno porijeklo ili tumačenje korištenih arhitektonskih elemenata moglo je biti zamijenjeno djelotvornijim arhitektonskim sredstvima koja izviru iz željene ugone mjesta i socijalne dimenzije prostora. Potencijal prodora poprečnih intervencija unutar zatečenog prostornog koridora, kojim bi se povezalo vrata i predsoblje, nije u potpunosti iskorišten. Legitimna je težnja niza minimalnih intervencija i izostanak namjere da projektiramo novo i nepoznato stanje, no istovremeno nužna je stvaralačka namjera da se definiraju okolnosti za izrastanje nove upotrebljivosti i intenzivnijeg života Starog pazara. Strategija privremene urbane scenografije je prihvatljiva kao mogući način obnove urbane uloge Starog pazara, zamisliva i u artističkoj interpretaciji (Selak, 2018).

Ocjenjivački sud nagradio je radove koji pokazuju mogućnosti raznovrsnih, ali uvijek u kompetenciji autora utemeljenih, pristupa. Istaknute su tri različite, ali imaginacijom snažne, autorske slike prostora Starog pazara. Prema karakteru ovog donekle drugačijeg natječaja, koji je potraga za konceptima urbanog prostora, i nastavak procesa može biti zamišljen izvan uobičajenih administrativnih uzanci kako bi izrastao stimulativan, životvoran i prepoznatljiv socijalni prostor Starog pazara. Proces bi mogao biti participativan, što ne ukida važnost i neizostavnost autorske artikulacije. Iskazana kreativnost legitimira nagrađene autore kao sugovornike Raspisivača u postupku daljnjeg razvoja rješenja predmetnog prostora kroz dodatne studije, određenje sadržajnog programa, razne analize i arhitektonsko-urbanističko rješenje (Selak, 2018).

Literatura

Selak, A. (2018). *Protokol o natječaju, konačni izvještaj ocjenjivačkog suda*. Šibenik: Društvo arhitekata Šibenik.

Žarnić, T., Chiabov, M., Crnogača, D., Selak, A. (2018). *Natječajni elaborat za izradu idejne konceptualno urbanističko-arhitektonske skice za prostor Starog pazara u Šibeniku*. Šibenik: Društvo arhitekata Šibenik.

Upute autorima

Stručno znanstveni časopis Futura objavljuje znanstvene i stručne radove iz biotehničkih znanosti (poljoprivrede, šumarstva, drvne tehnologije, prehrambene tehnologije, nutricionizma, biotehnologije i interdisciplinarne biotehničke znanosti) kao i društvene vijesti, bibliografije, zatim prikaze knjiga i radova, popularne znanstvene radove, polemike i dr. Objavljuju se samo radovi koji nisu drugdje predani za objavljivanje, niti objavljeni. Znanstveni radovi se kategoriziraju: - izvorni znanstveni rad (original scientific paper) - pregledni znanstveni rad (scientific review) - prethodno priopćenje (preliminary communication) - konferencijsko priopćenje (conference paper) - rad prethodno prezentiran na konferenciji. Radove recenziraju dva ili više znanstvenika iz odgovarajućeg područja. Rad ne smije imati više od 17 tipkanih stranica, veličina slova 11, font Times New Roman, prored 1,5, margine 2,5. Izuzetno, uz odobrenje uredništva, neki interdisciplinarni ili uredništvu interesantni radovi mogu sadržavati do 25 ili više tipkanih stranica. Rukopisi se predaju u elektroničkom obliku na hrvatskom ili engleskom jeziku (e-mail: urednistvo@gazette-future.eu).

Izvorni znanstveni rad treba sadržavati: puna imena i prezimena autora s nazivima institucija, adresom i e-poštom u bilješkama - font 10, naslov, sažetak, abstract, uvod, materijale i metode, rezultate istraživanja, diskusiju, zaključak i literaturu - font 12 podebljano za naslove. Radovi napisani na engleskom jeziku se predaju bez naslova na hrvatskom jeziku i hrvatskog sažetka.

Naslov rada treba biti što kraći, na hrvatskom i engleskom jeziku. Kategoriju rada predlažu autori, a potvrđuju recenzenti i glavni urednik.

Sažetak treba sadržati opći prikaz, metodologiju, rezultate istraživanja i zaključak. Rad je potrebno pisati u trećem licu s min 3 do 5 ključnih riječi. Obim sažetka ne bi smio biti veći od 250 riječi. Abstract je prijevod sažetka s ključnim riječima.

Uvod treba sadržavati što je do sada istraživano i što se željelo postići danim istraživanjem. Materijale i metode istraživanja treba ukratko izložiti. U rezultatima i diskusiji (raspravi) potrebno je voditi računa da se ne ponavlja iznijeto. U zaključcima je potrebno izložiti samo ono što pruža kratku i jasnu predstavu istraživanja. Literaturu treba poredati prema abecednom redu autora i to: prezime i početno slovo imena autora ili Anonymous (nepoznati autor), godina izdanja u zagradama, naslov knjige ili članka, naziv časopisa te broj ili godište, kao i mjesto izdavanja i oznaku stranica od-do. Više od tri autora se u literaturi navodi kao npr. (Prezime et al., 2018). Fusnote u radu treba izbjegavati ili eventualno koristiti za neka pojašnjenja. Autori se u tekstu citiraju sukladno APA standardu npr. (Prezime, 2018); (Prezime1 i Prezime2, 2016); (Prezime et al., 2018) (više od tri autora). Citate prate navodnici ("n") i stranica preuzimanja citiranog teksta (Prezime, 2018, str. 44).

Tablice se numeriraju i navode iznad na hrvatskom i u kurzivu na engleskom jeziku.

Slike se numeriraju i navode ispod na hrvatskom i u kurzivu na engleskom jeziku. Najmanja rezolucija slika (grafikon, fotografija, crtež, ilustracija, karta) treba iznositi najmanje 300 dpi.

Fotografije: Šibenik.

Autor: Doc. dr. sc. Boris Dorbić, v. pred.